Cezar Furtună

PREZENȚE SARMATICE ȘI ALANICE TIMPURII ÎN REGIUNILE EST-CARPATICE

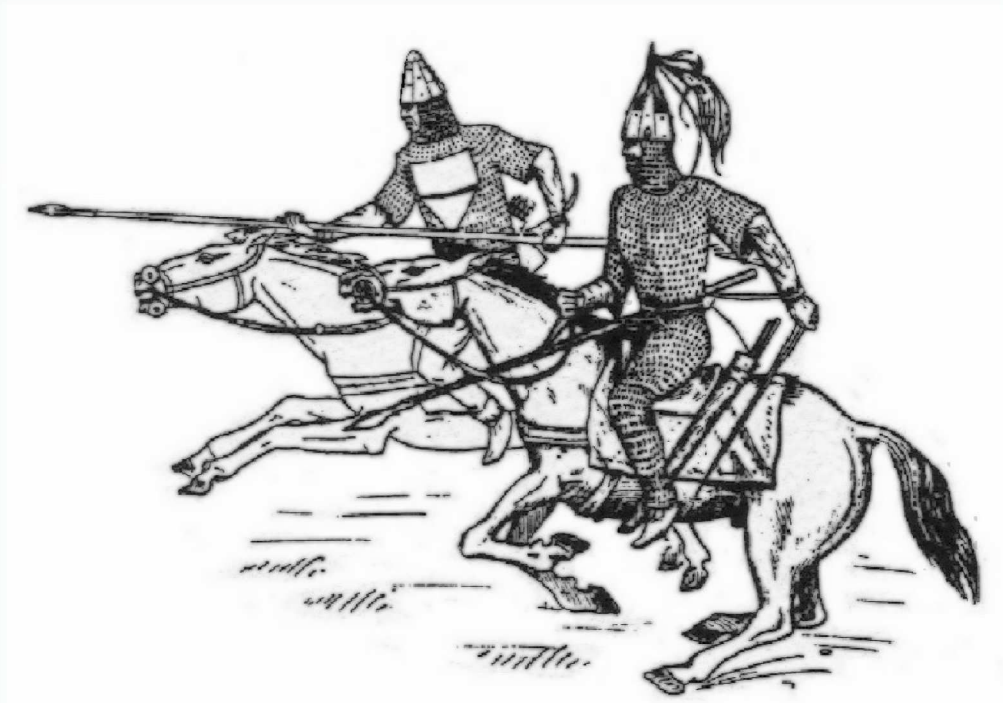

editura pim

PREZENȚE SARMATICE ŞI ALANICE TIMPURII ÎN REGIUNILE EST-CARPATICE

Digitized by Isaurius

CEZAR FURTUNĂ

PREZENȚE SARMATICE ŞI ALANICE TIMPURII ÎN REGIUNILE EST-CARPATICE

EDITURA PIM
IAŞI, 2011

Referent ştiinţific: Prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"-Iaşi)

Editura PIM
Editură acreditată CNCSIS – 66/2010
Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt nr. 4, Iaşi – 700497
Tel.: 0730.086.676; Fax: 0332.440.730
www.pimcopy.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FURTUNĂ, CEZAR
Prezenţe sarmatice şi alanice timpurii în regiunile est-carpatice /
Cezar Furtună. - Iaşi : PIM, 2011
ISBN 978-606-13-0338-0

94(398.2)

SUMAR

Cuvânt înainte.....1
Sarmato-alanii în literatura de specialitate. Eseu istoriografic.....3
Prezențe sarmatice şi alanice timpurii în spațiul pruto-carpatic.....95
Descoperiri sarmatice şi alanice timpurii în spațiul pruto-carpatic.....131

Cuvânt înainte

Etalând încă din a doua jumătate a Mileniului I al Erei precreştine o configuraţie pluri-comunitară şi poliarhică, spaţializată la scara unui teritoriu vast, repartizat pe două continente, lumea sarmato-alanică a constituit timp de mai bine de un mileniu şi jumătate un mediu al efervescenţelor culturale, etnice, politice şi militare care au înrâurit în mod semnificativ evoluţiile istorice – în accepţia terminologică cea mai extinsă – dintr-o parte considerabilă a arealului eurasiatic.

Conexate masivului nordic al trunchiului iranian, împreună cu diversele ramificaţii ale populaţiilor central-asiatice desemnate iniţial sub numele de dahai, saci şi massageţi, care i-au premers pe alani, triburile sarmatice au fost implicate în repetate restructurări comunitare şi conglomerări etnice, care au avut ca rezultat diferenţierea progresivă a unor grupuri distincte precum iazygii, roxolanii, aorşii, siracii, saiii, urgii, scamarii, iassamaţii, dandarizii, udinii, areaţii, exobigiţii, hamaxobii, eparegiţii ş.a., ultimul dintre acestea fiind reprezentat de alani, denominaţie la rândul său generică, acoperind mai multe realităţi comunitare.

În interiorul unui spaţiu atât de extins, localizat la nivelul majorităţii sectoarelor stepei eurasiatice, sarmaţii au interacţionat în diverse etape ale existenţei lor atât cu populaţii înrudite sub raport etnic, precum lumea scitică occidentală şi orientală, grupurile iraniene sedentare

nord-estice ale choresmienilor, sogdienilor şi bactrienilor, popoarele medo-persano-parte din Podişul Iran şi kuşanii central-asiatici, cât şi cu grupuri cu apartenenţă etnico-lingvistică diferită, precum populaţiile maeotice şi iafetice caucaziene, sau, mai către est, diverse grupuri uralice, paleo-siberiene, altaice şi tibetane. Ceea ce a rezultat din aceste amalgamări recurente a fost un mixaj antropologic, cultural şi etnic aprofundat, care a fost însă apt să dezvolte un profil aparte, relativ bine individualizat, care a dat nota specifică lumii sarmato-alanice.

Avansarea progresivă a grupelor sarmatice în direcţia vestică a implicat şi prezenţa acestora în spaţiul est-carpatic, inclusiv la vest de Prut, cel mai probabil încă de la jumătatea secolului I î.Hr., dar anumite particularisme de ordin arheologic conexate cu desfăşurările istorice cunoscute impun ca necesară o tratare diferenţiată a formelor de manifestare ale acestui fenomen în regiunile dintre Carpaţi şi Nistru, în funcţie de două unităţi geografice distincte, delimitate, în opinia noastră, de râul Prut mai curând decât de râul Siret, în condiţiile în care deosebirile arheologice constatate între cele două arii culturale sunt semnificative, cu interpretări istorice în mod evident diferite. Plecând de la aceste premise, prezentul volum îşi propune să realizeze o inventariere minimală a descoperirilor arheologice de factură sarmatică sau alanică timpurie din perimetrul pruto-carpatic, însoţită de o analiză succintă a problemei prezenţelor iraniene post-scitice în acest sector al Daciei răsăritene în secolele I î.Hr.-IV d.Hr. şi de un eseu istoriografic.

SARMATO-ALANII ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE. ESEU ISTORIOGRAFIC

Autonomizată relativ recent în cadrul spectrului tematic general al istoriografiei române, problematica sarmatică și alanică a influxat de timpuriu producțiile cu conținut breviaristic sau de istorie veche ale acesteia, înregistrând succesiv mențiuni sau referiri incidentale lapidare, care vor lăsa, treptat, locul unor considerații mai ample, pe măsura acrescenței cognitive de ansamblu survenită la nivel european și național în domeniile istoriei Antichității și respectiv Medievalității. Totuși, condițiile inerțiale care au decurs, pe de o parte, din caracterul dispersiv și circumstanțial al evocării sarmaților și alanilor în contextul istoriei dacice și daco-romane și asocierea *ab initio* a manifestărilor acestor alogeni posturii de epifenomen tranzient în raport cu permanențele etalate de continuitatea autohtonilor în bazinul carpatic, pe de o parte, și din plasarea domenială într-o dispunere dacă nu întru totul exterioară, în orice caz, marginală în economia programului de recuperare istorică angajat de istoriografia română în Modernitate, pe de altă parte, nu au favorizat decât în puține cazuri o acumulare de tip aglutinant în direcția sarmatologiei și a alanologiei de la noi, cantonate mult timp într-un stadiu genezic, incipient, impropriu și în prezent elaborării unei sinteze propriu-zise consacrate unei abordări exhaustive a prezențelor sarmato-alanice în spațiul indigen. Mai mult decât atât, subsidiaritatea epidictică și enclavajul tematic reducționist al secvențelor

sarmatologice inserate de istoricii români în lucrări dedicate altor problematici a avut ca rezultat şi o emfraxionare aparentă a sedimentării graduale în mediul autohton a unei istoriografii de profil, contribuţiile mai vechi în domeniu fiind de multe ori ignorate de cele ulterioare, pentru ca într-o altă etapă, survenită în perioada postbelică, conţinutul lor ideatic, datorat, bunăoară, unor nume precum Bogdan Petriceicu Hasdeu, A.D.Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, C.C.Giurescu sau Gheorghe I.Brătianu, să fie uneori preluat fără necesarele trimiteri bibliografice.

În aceste condiţii, considerăm că asumarea unui efort integrator şi de sistematizare istoriografică diacronică a pasajelor ataşabile sarmato-alanologiei autohtone a devenit un demers restitutiv prioritar, care corespunde unei necesităţi de restabilire a normalităţii, recte a contiguităţii stadiale de informaţie şi de interpretare la nivelul scrisului istoric angajat în direcţia investigării acestei arii domeniale.

Preferând pentru acest cadru elecţiunea formei de articulare discursivă a unui eseu istoriografic, am avut în vedere mai întâi posibilităţile structurative flexibile de cuprindere expozitivă a unui volum bibliografic extins, din a cărui parcurgere punctuală a rezultat, finalmente, prezenta variantă de antalogare - selectivă, desigur – în care survolajul tematic de funcţionalitate signalectică vizează în principal ilustrarea pragmatică a viziunii istoricilor români asupra fenomenologiei implicate de interferarea durabilă a nomazilor iranofoni post-scitici în desfăşurările din spaţiul aferent bazinului carpatic. Pentru scrierile interbelice sau mai vechi, aspectarea anatalogatorie a literaturii interne consacrate sarmato-alanilor vest-nistruvieni nu se substituie defel unui

excurs critic propriu-zis, unei evaluări severe sub raport axiologic sau unei discuţii detaliate asupra surselor şi influenţelor bibliografice. O astfel de abordare ne apare ca fiind din start una inoportună, neconcludentă şi, la rigoare, neloială, necadrând în plus cu deferenţa cu care, în ceea ce ne priveşte, ne raportăm întotdeauna la erudiţia eclatantă, la intuiţiile savante, la puterea deosebită de analiză şi de sinteză etalate de majoritatea istoricilor antebelici şi interbelici antalogaţi în cuprins, care nu aveau, în timpurile în care au scris, nici măcar suportul unor localizări arheologice minimale ale teritorializării populaţiilor iranice nord-pontice în arealul Daciei. Prin contrast, accente critice mai pregnante vor surveni punctual în diferite momente ale raportării la scrieri ale ultimelor decenii, însă expunerea desfăşurată, argumentativă a lor excede cadrul formal – în primul rând, reiterăm, signalectic – al prezentului eseu istoriografic, ţinând de conţinutul altor secvenţe structive ale lucrării propuse.

Abordarea în manieră diacronică a scrisului istoric românesc reliefează – ca proximă constatare preliminară – faptul că, din perspectiva referirilor la populaţiile sarmato-alanice şi respectiv la entităţile geografice derivate din aceste etnonime, literatura autohtonă de profil înregistrează încă de la primele sale încercări anumite menţiuni, care însă au fost ignorate de istoricii moderni, cel mai probabil din cauza conţinutului lor de caracter în general areflexiv şi eteronom, întru-totul explicabil pentru acele etape istoriografice.

Astfel, Grigore Ureche, despre care se consideră că a utilizat doar două izvoare, se rezumă la a evoca nominal Sarmaţia,

„toată de la Asia, cu Ştitiia sau Sireca"[1] (ultima denumire corespunzând Sirakenei, nume sub care a fost cunoscut teritoriul uniunilor de triburi dominate de sarmaţii siraci, localizaţi de către majoritatea istoricilor la est de cursul inferior al Donului, până la Marea Caspică), în pasajul în care prezintă ceea ce el numeşte *„Împărăţiia Tătărască"*[2]. În context, întregul trecut al sciţilor şi al tuturor celorlalte neamuri care i-au succedat în regiunile nord-pontice, implicit şi al sarmaţilor, este atribuit tătarilor, după un model circumstanţial recursiv larg răspândit în epocă.

La Miron Costin (şi la Nicolae Costin) referirile la populaţiile iranice sunt mai numeroase, dar prezintă aceleaşi tendinţe de a realiza filiaţii etnice imposibil de probat, dovedite în final ca fiind fanteziste, preluate de la diverşi autori străini care au vehiculat descendenţe şi înrudiri comunitare bazându-se numai pe anumite tradiţii epice nesigure sau pe identificarea unor analogii filologice la nivelul denominaţiilor etnice menţionate în textele antice şi al acelora medievale consacrate în etapele istorice ulterioare. Pentru exemplificare, este sugestiv fragmentul în care un pasaj din Quintus Curtius Rufus, în care se scrie că *„sahi, dahi, massaghetti tot un niam sîntu"*, este continuat cu precizarea că aceştia ar fi migrat dinspre *„părţile Hindiei"* în Dacia, asupra căreia şi-ar fi impus în final numele, redat în forma

[1] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită de Tatiana Celac, Chişinău, 1990, p. 60.

[2] *Ibidem.*

„*Dachia*"[3]. Sacii, dahaii şi massageţii sunt astfel asociaţi metamorfozelor din interiorul lumii dacice şi nu a celei sarmatice, acesteia din urmă Miron Costin plasându-i în prelungire popoarele slave, considerând în legătură cu etnosul slav originar că „*întâi acestui niam grecii le-au dzisu sauromatis, de pre ochii mierăi şi albeneţi, adecă ochi de şopârlă*"[4].

Preocupat asemeni tatălui său de cunoaşterea vechilor locuitori ai spaţiului dacic, Nicolae Costin a realizat şi câteva traduceri pe această temă, incluzându-le fragmentar în *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. Printr-un astfel de fragment, tradus cândva între anii 1696 şi 1709 din opera poetului grec Dionisie, se introduce în circuitul literaturii de limbă română numele alanilor, amintiţi în context alături de daci, goţi, bastarni şi sarmaţi printre populaţiile care deţineau o pondere semnificativă în regiunile nord-vest pontice: „*Multe niamuri se ating / De locurile ce-s pe lângă Meotid / Şi nemţii şi gheti / Şi sarmaţi şi bastarti / Scaunul daţilor / Şi puternice piepturi a lui Alan*".[5]

---

[3] Miron Costin, *Opere alese*, Antologie, prefaţă şi note de G. Popp, text stabilit de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1966, p. 234.

[4] *Ibidem*, p. 251.

[5] Nicoale Costin, *Opere*, ediţie de C.A. Stoide şi I. Lăzărescu, I, Iaşi, 1976, p. 29; vezi şi *Poezie veche românească*, Antologie, postfaţă, bibliografie şi glosar de M. Scarlat, Bucureşti, 1985, p. 71.

Anterior, Nicolaus Olahus înscrisese în cele două cărţi istorico-literare de limbă latină finalizate în anul 1536, *Hungaria, sive de originibus gentis, situ, diversione, habitu atque opportunitatibus (Hungariae Liber I, Origines Scytharum et Chronographica descriptio Regni Hungariae)* şi respectiv *Atila, sive de rebus bello paceque ab suo gestis (Hungariae Liber II, Atila. Sive de initiis Atilani per Pannonias Imperii, et rebus bello ab eodem gestis)*, concepute ca părţi ale unei lucrări de mari proporţii, rămasă neterminată, date de o acurateţe istorico-geografică remarcabilă pentru acele timpuri despre Sciţia şi Sarmaţia, ca desemnări spaţiale date, sau despre episoade cu participare alană consumate în perioada hunică. Surprinde, întrucâtva, accepţia geografică extinsă, destul de rar întâlnită, pe care Nicoalus Olahus o acordă Alaniei, într-un pasaj în care precizează cu claritate că fiind situată *„dincoace de Tanais* [...], *aceasta* [Sciţia europeană], *începând din locuri nordice aproape necunoscute, se sfârşeşte, peste crestele riphaeice şi hiperboreice, înspre Miazăzi cu Tracia şi fusese numită cândva Alania, şi poporul său – alan, de la muntele şi fluviul Alanus. În vremurile noastre aceasta se cheamă Sarmaţia* [Polonia], *Lituania, Rusia, Moscovia."*[6]

Într-un alt paragraf[7], eruditul cărturar român îi enumeră pe iazygi (*„Jazyges"*) printre diferitele popoare care locuiau în contemporaneitate în cuprinsul regatului maghiar, referirea avându-i

[6] Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, ediţie bilingvă, traducere, cuvânt înainte şi note de Antal Gyöngyvér, Iaşi, f.a., p. 17.

[7] *Ibidem*, p. 129.

desigur în vedere pe yassii pannonici, cărora le era adeseori asociat numele predecesorilor lor iranici stabiliţi în Pannonia în epoca romană.

La rândul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, căruia îi este atribuită cu argumente care ne apar în acest moment ca fiind peremptorii[8], lucrarea *Istoriia Ţărâi Rumâneşti, întru care să cuprinde numele ei cel dintâi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci, şi apoi cine o au mai descălecat şi o au stăpânit până în vremile de acum, cum s-au tras şi stă*, cu o datare incertă, în legătură cu ale cărei limite de redactare s-a admis relativ recent, după îndelungate controverse, că *„pot fi presupuse doar cu aproximaţie"*, undeva la nivelul intervalului 1690-1710[9], include în capitolele finalizate, care se opresc la perioada domniei lui Attila, mai multe referiri la sarmaţii şi alanii implicaţi în evoluţiile politico-militare derulate în spaţiul Daciei romane. În prealabil,

[8] Vezi A. Pippidi, *Istoria Ţării Româneşti, autorul şi data ei*, în RdI, tom 42, nr. 12, 1989, p. 1209-1224; Otilia Dragomir, *Studiu filologic*, în *Istoriia Ţărâi Româneşti atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Bucureşti, 2006, p. 19-38; pentru alte opinii, vezi în special N.A. Ursu, *Teodosie Veştemeanul, adevăratul autor al Istoriei Ţării Româneşti*, în „Cronica", XVII, nr. 32, 6 august 1982, p. 5, 8 (I) şi nr. 33, 13 august 1982, p. 5, 8 (II); idem, *Concordanţe lingvistice şi stilistice între prefeţele mitropolitului Teodosie, Istoria Ţării Româneşti, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, şi Foletul novel*, în SCL, XLII, 1991, nr. 5-6, p. 231-249; idem, *Paternitatea Istoriei Ţării Româneşti*, în SCL, XLII, 1991, nr. 5-6, p. 249-254 şi Şt.S. Gorovei, *Argumentele paternităţii*, în „Luceafărul", XXXI, nr. 52, 24 decembrie 1988.

[9] A. Pippidi, *op.cit.*, p. 1217; vezi şi Otilia Dragomir, *loc.cit.*, p. 11.

stolnicul, considerat îndeobşte figura cea mai reprezentativă a vieţii culturale din Ţara Românească de la cumpăna secolelor XVII şi XVIII, şi singurul care poate fi apropiat, în privinţa erudiţiei, de contemporanul său din Moldova, Dimitrie Cantemir, se aliniază ideii privind descendenţa iranică, mai exact dahaică, a dacilor şi a geţilor, preluând un fragment din lucrarea *Rerum Hungaricarum decades* a cunoscutului istoriograf a lui Matei Corvin, Antonio Bonfini, în care se precizează că *„mulţi zic* [ca dacii şi geţii] *să fie venit de la Dais* (forma de ablativ pentru substantivul etnonimic *Daii*, n.n.), *care sânt în Schitia asiatică* [...], *vecini cu lăcuitorii Hircaniei* [şi] *locuri mai bune de a lăcui căutându-şi, într-aceste părţi ale apusului au venit*"[10].

Într-un alt paragraf al *Istoriiei* sale, Cantacuzino îl compilează pe Carion pentru a descrie politica imperială de colonizare a Daciei, periodic ameninţată de sarmaţi, arătând că *„şi mai vârtos pe acolo // îi aşeza împăraţii* [pe veterani], *ca să potolească şi să strângă gâlcevile ce dease făcea sarmaţii*", consideraţi strămoşii polonilor.[11]

---

[10] Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Ţărâi Rumâneşti, întru care să cuprinde numele ei cel dintâi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci, şi apoi cine o au mai descălecat şi o au stăpânit până în vremile de acum, cum s-au tras şi stă*, în *Istoriia Ţărâi Româneşti atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Bucureşti, 2006, p. 149; în continuare, se va prescurta Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Ţărâi Rumâneşti*.

[11] *Ibidem*, p. 165.

Ulterior sunt evocate tentativele sarmate de insurecţionare a provinciei Dacia şi, subînţeles, a dacilor liberi, arătându-se că supuşii de la Dunărea de Jos ai Romei *„începură a să amesteca şi a să adaoge cu sarmaţii, vecinii lor, de carii fură şi îndemnaţ să se desparţă şi să se dezbată de supt ascultarea împărăţiei, carea şi începură a o face, i pro(<č>).”*[12]

Alt pasaj cantacuzinesc, compilat după Martin Cromer, precizează că Dacia e despărţită de o parte a Sarmaţiei europene prin *„apa Tirii, căriia noi zicem Nistru”* iar mai recent prin *„apa Nerasul* [Hierasus],*căruia noi Prutul acum îi zicem”* şi că *„de către apus cu iazighii metanaştii să hotărăşte”*[13].

Era astfel conturat tabloul geopolitic al Daciei din primele secole ale Erei creştine, flancate atât la est cât şi la vest, de populaţii sarmatice, aflate în raporturi oscilante cu Roma. În aceste condiţii, apare firesc ca lista acelor *„feliuri de feliuri de varvari ce năvăli şi prăzi în Dachia al norodului roman ţinut şi al ghetilor ţară,* [ce] *împreună* [şi] *cu panonii se făcea”*, să fie deschisă tot de sarmaţi, care urmaţi în enumerare de goţi, huni, vandali şi gepizi, aveau *„atâtea dease întrări*[14] *şi prăzi* [...] *cară făcea în Dachia* [...] *şi răutăţi şi stricăciuni.”*[15]

---

[12] *Ibidem*, p. 166.

[13] *Ibidem.*

[14] În toate precedentele ediţii ale *Istoriiei...*, în loc de *„întrări şi prăzi”* în Dacia ale sarmaţilor şi ale celorlalte populaţii migratoare, s-a preferat lecţiunea *„întăriri şi prăzi”*, dar nu se poate stabili cu precizie care este forma corectă, întrucât grafia

Într-o ipostază asemănătoare, conflictogenă în raport cu Roma, sunt menţionaţi şi alanii, aliaţi conjuncturali ai dacilor împotriva armatelor împăratului Antoninus Pius: *„Iară aflând dachii // vreame şi soţii găsindu-şi pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat spre romani. Ce şi acest Antonin deci, trimiţînd oaste asupră-le, i-au biruit şi i-au zdrobit."*[16]

Editorul celei mai recente ediţii a *Istoriiei Ţărâi Rumâneşti*, filologul Otilia Dragomir, remarca în studiul lexicologic adiţional al volumului apărut în anul 2006 că prin intermediul cronicii sale istorice, stolnicul Constantin Cantacuzino a introdus în limba literară a epocii un număr considerabil de neologisme, situându-se din acest punct de vedere imediat în urma lui Dimitrie Cantemir.[17] Astfel, la capitolul împrumuturilor culte, sunt creditate ca înregistrând aici prima apariţie într-un text de limbă română, în aceste cazuri cu o ocurenţă care le plasează în categoriile aşa-numitelor *hapax legomena* şi respectiv *hapax dislegomena*, termenii *alan* (la singular)[18], *iazygi* (în forma *iazighi*)[19], *sarmaţi*[20] şi *metanaşti*[21] (ultimii trei la plural), alături de alte peste o sută

---

chirilică a termenului respectiv, aşa cum apare în fotocopia paginii corespunzătoare a manuscrisului, redată ca atare în ediţia din 2006, este puţin lizibilă.

[15] Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Ţărâi Rumâneşti, ed.cit.*, p. 194-195.

[16] *Ibidem*, p. 183.

[17] Otilia Dragomir, *loc.cit.*, p. 92.

[18] *Eabidem*, p. 93.

de cuvinte, dintre care câteva zeci sunt, la rândul lor, substantive etnonimice. Afirmaţia ca atare trebuie privită însă cu rezerve, în condiţiile în care datarea *Istoriiei* cantacuzineşti nu poate transgresa, în acest stadiu al informaţiilor, un nivel relativ ridicat de aproximare[22], care nu permite deocamdată o departajare cronologică suficient de clară între opera stolnicului muntean şi traducerile sus-menţionate ale lui Nicolae Costin, în care apar, de asemenea, termenii *alan* şi respectiv *sarmaţi*. Rămâne aşadar de stabilit în viitor primatul terminologic efectiv al utilizării acestor etnonime în literatura română, întrucât dacă lucrările istorico-literare ale lui Nicolaus Olahus, deşi au meritul de a fi în mod cert cele dintâi ale unui autor român în care se fac referiri directe la sarmaţi şi la alani, ies din discuţie, din cauza faptului că au fost redactate în limba latină, cum va fi cazul şi cu *Descriptio Moldaviae* (*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*) a lui Dimitrie Cantemir şi, la fel ca şi aceasta, nu au beneficiat decât mult mai târziu de traduceri româneşti, despre raporturile cronologice dintre versiunea originară a *Istoriiei* cantacuzineşti, pe de o parte, şi scrierile care conţin menţiuni explicite de terminologie sarmato-alanică, datorate lui Nicolae Costin, pe de altă parte, se pot face în acest moment doar speculaţii, fără posibilitatea

[19] *Eabidem*, p. 97.

[20] *Eabidem*, p. 100.

[21] *Eabidem*, p. 97.

[22] Vezi *supra*, nota 9.

precizării unei antecedenţe clare de redactare a manuscriselor în discuţie.

Cât priveşte reflectarea imaginii sarmato-alanilor în deja evocata *Descriptio Moldaviae*, atipica sinteză cantemiriană încheiată în anul 1716, aceasta se profilează drept una absolut marginală, cu totul secundară în raport cu dominanta conţinutului, rezervat în mod natural în majoritate covârşitoare elementului etnic autohton, *Romano-Moldo-Vlah*, cum avea să-l definească ulterior ilustrul Principe-savant în angajatul său hronic, rămas din păcate nefinalizat. Numele sarmaţilor apare menţionat într-un caz singular, aşadar din nou ca *hapax legomena*, în deschiderea enumerării populaţiilor care au provocat degringolări de durată ale spaţiului est-carpatic, pe fondul erodării puterii romane. Din perspectiva menţionării sarmaţilor, pasajul în sine este unul explicit, care nu ridică probleme deosebite de interpretare, analiza afirmaţiei privind exodul populaţiei romanice către Maramureş neconstituind, desigur, obiectul discuţiei de faţă. Textual, se scrie că *„după ce mai la urmă începu să scadă domnia Romanilor, Moldova fu adesea călcată de barbari, de Sarmaţi, Huni şi Goţi şi coloniile romane se văzură nevoite a se trage la munţi şi a-şi căuta scăparea în contra furiei barbarilor în partea muntoasă, în Maramureş"*[23], sau, într-o altă traducere, că *„în epoca următoare, când Imperiul Roman a început să decadă, barbarii – şi anume sarmaţii, hunii şi goţii – au pustiit Moldova de mai multe ori şi*

[23] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de I. Ludovig Redslov, notiţă introductivă, note explicative, un portret şi o chartă de Miron Nicolescu, Bucureşti, 1909 (reprodusă în facsimil în anul 2004), p. 30.

au silit pe coloniștii romani să fugă în munți, ca să caute loc de adăpost împotriva cruzimii lor, în partea muntoasă a Maramureșului"[24].

Ceea ce este de reținut de aici este caracterul invaziv și violent atribuit de Cantemir intruziunii migraționiste sarmatice, percepute ca având suficientă relevanță pentru a nu lipsi dintr-o minimală înșiruire a grupurilor migratorii care s-au succedat în spațiul est-carpatic în prima jumătate a Mileniului I. Cu titlu signalectic, amendăm în trecere observația avansată sub forma unei note de subsol într-una dintre edițiile de circulație ale neconvenționalei monografii[25] – o carte de idei apărută în mijlocul unei literaturi a faptelor – în cuprinsul căreia Cantemir este bănuit că i-ar fi confundat în deschiderea primului capitol al operei, *Despre numele cel vechi și cel de acum al Moldovei*, pe geto-daci cu sciții; în realitate, existența confuziei nu se confirmă, lectura mai atentă a textului și a diferitelor sale traduceri indicând în mod clar faptul că paragraful respectiv nu pune semnul egalității între sciți, geți și daci, ci doar creditează o antecesoritate sau, în orice caz, o dominație temporară a sciților asupra celorlalți locuitori din zorile istoriei Daciei răsăritene, cel puțin, parte asupra căreia își focalizează efortul restitutivo-descriptiv plurivalentul autor al *Descrierii*. În subsidiar, se sugerează, doar, o filiație scitică a locuitorilor consacrați ai Antichității ținuturilor carpato-dunărene, numiți „*când geți, când*

[24] *Ibidem*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, București, 1973, p. 8.

[25] *Ibidem*, p. 7, nota 1; vezi și comentariul similar din postfață, p. 298.

daci"[26], dar prezența eventuală la Cantemir a acestui tipar al istoriografiei de factură medievală, care îi lega adesea pe daci și pe geți de dahii și massageții central-asiatici, desemnați îndeobște ca neamuri scitice, dar și ca predecesori ai alanilor, nu ar trebui să surprindă, dat fiind nivelul de atunci a informației istorice. Și totuși, Cantemir însuși pare să aibă rezerve asupra acestei posibilități, poate acesta fiind și motivul pentru care a preferat să nu dezvolte segmentul rezervat în volum Daciei vechi, stăruind în schimb asupra perioadei post-Decebal.

Aceste acumulări istoriografice de expresie românească, reflectate în cosmografii, cronici, istorii sau simple traduceri realizate de autori de limbă română pe parcursul secolului al XVII-lea, în bună parte fanariot și tributar astfel limbii grecești, nu produc schimbări semnificative din perspectiva referirilor la sarmați sau la alani, acestea menținându-și caracterul habitual – lapidar și incidental – firesc în contextul unui scris istoric canalizat în mod programatic către alte direcții de interes. Un alt gen de abordare, care prezintă un grad substanțial sporit de familiaritate cu problematica sarmatică, survine la începutul secolului următor, odată cu elaborarea câtorva dintre lucrările de maturitate epistemologică de factură iluministă, datorate în principal lui Gheorghe Șincai și Petru Maior, iluștri exponenți ai ardentei Școli Ardelene.

Un prim exemplu în acest sens îl constituie sinteza de mari dimensiuni a lui Gheorghe Șincai, *Cronica românilor și a mai multor*

[26] *Ibidem*, p. 7.

neamuri în cât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora, fără de ale altora, nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de avtori, în curs de 34 de ani culeasă și după anii de la Nașterea Domnului nostru Is.Hs. alcătuită (cu varianta ulterioară în limba latină *Chronicon Daco-Romanorum sive Valachorum*), finalizată la 2 noiembrie 1811, dar având două fragmente, corespunzătoare anilor 86-169 și respectiv 174-264 publicate anterior, în 1808 și 1809, în „Calendarul de la Buda", înainte ca autoritățile habsburgice transilvănene să dispună oprirea publicării lucrării, considerată *„foarte periculoasă ordinei publice a Marelui Principat al Transilvaniei"*[27]. În mod concret, Gheorghe Șincai citează conjunctural, dar cu maximă exactitate, în câteva pasaje ale *Hronicii* sale, autori antici care îi menționează pe sarmați ca fiind implicați în lupte cu romanii în interiorul arealului dacic sau în proximitatea acestuia. Dacă pe sarmații iazygi îi plasează corect la Dunărea Mijlocie[28], pentru celelalte ramuri sarmatice preferă o localizare sistematică la est de râul Tyras, astfel încât orice luptă angajată de romani cu acestea devine pentru Gheorghe Șincai un prilej de a demonstra continuitatea stăpânirii romane la nord de Dunăre și astfel, în mod implicit și persistența elementului romanic în acest teritoriu. Spațializarea ca atare incumbă însă un oarecare echivoc,

[27] Cf. raportului comisiei de cenzură a textului, *Reflexiones in Chronicon Dni Georgii Sinkai, apud* Manole Neagoe, *Tabel cronologic*, în Gheorghe Șincai, *Chronica românilor*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, prefață, tabel cronologic și note de Manole Neagoe, București, 1978, I, p. L.

[28] Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri, ed.cit.*, p. 22.

întrucât după ce se scrie că „*Sarmația era preste Nistru*"[29], se continuă cu precizarea „*drept aceea și preste Dachia-cea-veche*"[30], specificare aparent ambiguă, din care nu reiese suficient de clar dacă se are în vedere întinderea mai mare, inclusiv dincolo de Nistru, a Daciei vechi sau, dimpotrivă, o suprapunere ulterioară a unei părți a acesteia de către lumea sarmatică. În favoarea celei de a doua posibilități de interpretare pledează un alt fragment, în care se afirmă că „*Dachia Veche sau Dachia lui Traian nu era numai una, ci o parte a ei se numea Colia*"[31], pasaj care a contrariat editorii, care au notat în subsol că „*afirmația lui Șincai că o parte a Daciei s-a numit Collia nu este confirmată de nici un document*"[32]. Nu este însă exclus ca eruditul iluminist transilvănean să fi avut în vedere prin afirmația sa o situație de încorporare temporară a unei părți a Daciei în teritoriul supus autorității vremelnice a unei uniuni de triburi, a unei populații migratoare desemnate în izvoare cu un nume asemănător, cum ar fi cazul corallilor menționați de Ovidiu (*Tristia*, IV, 8, 83) și considerați de Vasile Pârvan ca fiind un grup sarmatic[33]. În altă ordine de idei, Șincai se asociază opiniei quasi-generale, încă vehiculate și în prezent, care îi identifica pe sarmați drept predecesori ai slavilor,

[29] *Ibidem*, p. 42.

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem*, p. 22.

[32] *Ibidem*, nota de subsol a editorului.

[33] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de R. Florescu, Chișinău, 1992, p. 80 (125 în ediția princeps), nota 2.

desemnați generic sub numele de sloveni, și scrie așadar că „*au fost sloveni supt nume de vénete, ánte și doară și sarmate*"[34], reiterând în alt loc ideea, scriind că „*sármatele carii erau sloveni, i-au tăiat* [lui Domitian] *un leghion cu povățuitor cu tot*"[35].

În mod similar cu Gheorghe Șincai, Petru Maior, cel mai tânăr dintre creatorii Școlii Ardelene, etalează acribie comparabilă în raportarea la sursele istorice antice[36], în lucrarea sa fundamentală *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, publicată în anul 1812, în cuprinsul căreia inserează de asemenea câteva referiri la sarmați, incluse însă nu în textul propriu-zis al operei, ci în amplele sale note bibliografice, în care extrasele din autorii antici sunt redate în latină sau în greacă, acestea din urmă beneficiind în multe dintre cazuri de traducerea autorului în limba latină, iar în alte situații de tălmăciri în

[34] Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, *ed.cit.*, p. 117.

[35] *Ibidem*, p. 6.

[36] Considerat în general inferior lui Gheorghe Șincai sub raportul documentării și preocupat nu atât de perfecțiunea formei științifice a operei sale, cât mai ales de forța mesajului lor militant, Petru Maior manifestă totuși o atentă măsură în elaborarea tezelor sale, pornind întotdeauna de la un fond documentar semnificativ, care în segmentul său corespunzător Antichității se demonstrează a fi administrat cu suficientă judiciozitate, inclusiv sub raportul aparatului critic, astfel că afirmația lui Sextil Pușcariu, bunăoară, care scrie că Maior este „*mai puțin omul izvoarelor și mai mult al argumentelor izvorâte dintr-o minte genială*" (S. Pușcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limba română*, în „An. Inst. de ist. națională", I, 1921-1922, p. 110), se pretează în latura sa aparent peiorativă, secțiunii din *Istorie* care corespunde perioadei care transcede epoca romană.

latină transcrise din ediţiile bilingve greco-latine folosite în decursul redactării volumului.

Împrejurările evocate de Petru Maior atunci când îi menţionează pe sarmaţi au în vedere campanii romane purtate împotriva lor sau a altor populaţii barbare cantonate în vecinătatea lor, indicându-se astfel în mod evident faptul că eminentul autor transilvănean împărtăşea opinia potrivit căreia, prin acţiunile lor din primele secole ale Erei Creştine, sarmaţii au deţinut un rol semnificativ în evoluţiile de la Dunărea Mijlocie şi de Jos.

Comparativ cu deschiderile epistemologice configurate în istoriografia română de cei doi exponenţi de vârf ai Şcolii Ardelene, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, care realizează tangenţial succinte trimiteri la sarmaţi, pe fondul valorizării din perspectiva istoriei naţionale a unor izvoare literare antice care includ şi referiri la aceştia, evoluţiile contemporane ale scrisului istoric din celelalte Principate Române vădesc, din acest unghi, o tentă regresivă, care îşi profilează acelaşi curs şi în comparaţie cu *Istoriia* elaborată anterior în Ţara Românească de stolnicul Constantin Cantacuzino. Priorităţile identitare manifeste ale culturii româneşti, în general, care se cerea redefinită pe coordonatele secolului naţionalităţilor, nu lăsau loc unor traiecte istoriografice individuale în direcţia populaţiilor alogene din spaţiul carpato-dunărean, acestea fiind tratate *in corpore*, ca valuri intruzive succesive, care au împietat dezvoltarea naturală a elementului etnic autohton. Modul conjectural de abordare în această manieră generalizatoare şi nediferenţiată a problematicii migraţiilor este acela etalat de Gheorghe Asachi, bunăoară, care, preocupat fiind de

popularizarea evenimentelor şi figurilor reprezentative ale trecutului Moldovei, în cazul său, a reuşit să alcătuiască în deceniile prepaşoptiste un compendiu de istorie aproape complet, printr-o serie de scrieri autodefinite drept nuvele, dar în realitate greu încadrabile unui anumit gen literar, în special din cauza volumului considerabil de comentarii şi precizări de ordin ştiinţific, recte istorice, arheologice şi uneori filologice diseminate în cuprinsul acestora, asociat, la rândul său, unor încercări epice versificate, dramatizări şi litografieri. Rezumând în spiritul epocii influxurile migratorii venite din direcţia estică, responsabile de constrângerea populaţiei locale la exodul montan, Asachi nu mai procedează la obişnuitele enumerări, începute de regulă cu sarmaţii, ci preferă să scrie simplu, într-o formulă cu adresabilitate cât mai extinsă, că *„atunci, de la Răsărit, / păgâni barbari, cu cruzime, / în Moldova a venit, / în atâta, zău, cîtime, / că mai lesne ni era / frunzele a număra."*[37] În logica acestui tip de construcţie epică, grefat pe arhetipul popular, ceea ce urmează este descrierea, în termeni geografici atipici de exacţi, totuşi, a aneantizării dinspre timpurile moderne a imperiilor stepei: *„De l-Altai păn la Carpat, / barbarilor semeţie / crivăţul a spulberat / ca p-arină din câmpie; / nicio urmă de-a lor pas, / decât numel-a rămas."*[38]

[37] Gheorghe Assachi, *Jijia (Imitată dupre zicătoarea poporană)*, în *Scrieri literare*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi glosar de N.A. Ursu, Bucureşti, 1957, vol. I, p. 180.

[38] *Ibidem*, p. 182.

Menţinându-se, ca şi Gheorghe Asachi, în aria conjecturală a construcţiilor teoretice privitoare la originea dacilor, generaţia următoare de istorici reia în linii mari tezele anterioare, dar într-o formulă discursivă restructurată, alimentată de vasta literatură specializată consacrată Antichităţii, care prolifera în epocă în marile centre culturale europene frecventate de intelectualii români. Astfel, lucrarea de tinereţe a lui Mihail Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, apărută în anul 1837 la Berlin şi reeditată în 1854, în timpul Războiului Crimeei, nu arăta niciun fel de rezerve în a afirma că „*dacii erau originari din provincia Josebas sau Margiane din Persia, regiune ai cărei locuitori se numeau derbices sau daes, nume purtat şi de daci.*"[39] Importanţa implicită acordată de Kogălniceanu factorului iranic în definirea profilului etnico-lingvistic al dacilor este sugerată şi de ralierea formală la ipoteza privind producerea unor împrumuturi lexicale de proveniență sarmatică la nivelul limbii dacice, despre care scrie că „*se crede că aceasta este un dialect al limbii trace amestecat cu cuvinte sarmate*"[40] admiţând totuşi că „*se ştiu totuşi foarte puţine lucruri despre limba dacilor*".[41]

Evoluând încă pe coordonatele romantismului, „*fie şi în forme amendate* [...], *de naturalism, pozitivism, istoria civilizaţiilor şi*

---

[39] M. Kogălniceanu, *Opere*, vol II, *Scrieri istorice*, ediţie îngrijită de Al. Zub, Bucureşti, 1976, p. 38.

[40] *Ibidem*, p. 39.

[41] *Ibidem*.

alte orientări ale epocii"[42], Bogdan Petriceicu Hasdeu, care – în intenția de a se disocia de junimism, cu ai cărui reprezentanți polemiza adesea – se autodefinește ca legatar al pașoptismului[43], marchează prin diversele referiri din mai multe scrieri ale sale, începutul unei noi etape istoriografice românești, în care trimiterile la sarmați și la alani devin tot mai frecvente, deși prezintă în continuare un caracter ezitant și – pe ansamblu – incidental. În *Istoria critică a românilor*, apărută în două volume în anii 1873 și respectiv 1874/1875, dar publicată fragmentat cu începere din 1871 în revista „Columna lui Traian", iar fascicular din 1872, Hasdeu acordă o pondere mai mare influențelor sarmatice în raport cu influențele scitice asupra geților și dacilor, în temeiul unei succesiuni cronologice în care Sciția urmează în acest spațiu Cimeriei, iar neamurile scitice – cum sunt considerați siginii, neurii, agatirșii, gelonii și budinii – sunt înlocuite simultan, în vest și în est, de daci și geți, respectiv de sarmați. Modul în care Hasdeu percepe analogiile geto-sarmate reiese dintr-un pasaj în care plurivalentul autor observă că *„nu numai armele geților și modul lor de a călări se asemănau cu ale sarmaților, dar se asemăna până și zaua cea de pele în formă de solzi de pește, după cum ne spune foarte lămurit Marțial, carele muri la anul*

[42] Al. Zub, *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română sub semnul Modernității)*, ediția a doua, București, 2000, p. 25.

[43] *Ibidem*, p. 23.

103, adecă tocmai în intervalul expediţiunii dacice a lui Traian"[44]. Aceste asemănări îl conduc pe Hasdeu la concluzia că sarmaţii nu se regăsesc figuraţi pe Columna lui Traian, scenele care le-au fost atribuite redând de fapt „*călăreţi getici, pe cari îi chema sub steagurile lui Decebal nu numai vecinătatea, dar mai ales comunitatea originii tracice, comunitatea limbei, comunitatea intereselor*"[45], dovezile propuse în acest sens fiind presupusa absenţă din titulatura împăratului Traian a cognomenului *Sarmaticus*, adversitatea dintre daci şi iazygi, ramura „*cea mai forte a sarmaţilor*"[46] din cursul războaielor dacice, anumite interpretări ale unor afirmaţii ale lui Strabon şi două versuri ale aceluiaşi Marţial care „*vorbind despre pofta lui Domitian de a purta el însuşi această specie de armătură, lorica sarmatica, zice «Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis / Et Martis Getico tergore fida magis...»*"[47]. Ceea ce îl contraria pe ilustrul savant era aparenta absenţă a geţilor, una dintre cele două „*ramuri tracice d-a stânga Dunării*", din menţiunile privitoare la războaiele dacice ale lui Traian, absenţă „*arbitrariamente înlăcuită printr-un contingînte de sarmaţi*", fapt care i-

[44] B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, studiu introductiv şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, 1984, p. 376.

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem.*

a apărut ca *„un fenomen enigmatic pe care ne-am simțit datori a-l limpezi"*[48].

Între explicațiile găsite de Hasdeu pentru această absență se numără și confuziile generate de opera de largă circulație și aceea că în opera lui Ovidiu, numit cu ironie *„frigurosul" și „molatecul poet"*[49] din cauza faptului că se plânge de asprimea climei de la Pont, în care *„sarmații, iazigii, coralii, geții sunt confundați mai pretutindeni"*[50]. Se remarcă , de asemenea, că *„pe geți și pe sarmați, mai cu seamă, îi amalgamează nu numai Ovidiu"*[51], ci și Ptolemeu, Florus sau Arrian, în anumite pasaje ale operelor lor.

Pentru perioada împăratului Constantin cel Mare, care a dispus *„fundarea castelului Dafne la gura Argeșului"* și care anterior acestui act ctitoricesc i-a învins pe goți nu în propriul lor teritoriu *„ci iarăși în țările sarmaților"*, acestea din urmă sunt identificate ca acoperind un sector nord-dunărean care *„coprindea jumătatea cea răsăriteană a Munteniei"*, iar acest fapt *„confirmă opiniunea d-lui Odobescu cum că Caucaland al lui Amian Marcelin trebui căutat în regiunea Buzăului, unde în adevăr vro doi munți poartă până astăzi*

[48] *Ibidem*, p. 377.

[49] *Ibidem*, p. 345.

[50] *Ibidem*, p. 373.

[51] *Ibidem*, p. 375-376.

numele de Coca contras din Cauca"[52]. Urmându-i ulterior pe goţi, „*n-au întârziat a emigra şi sarmaţii din câmpia Ţărei Româneşti, mergând a se contopi cu fraţii lor din Temeşiana, aşezaţi acolo încă din zilele lui Traian*"[53]. Cât priveşte spaţiul est-carpatic, se consideră în perioada ante-hunică, că acesta, „*Moldova propriu-zisă* [fără Basarabia], *pusă la mijloc printre goţi şi sarmaţi, forma un tărâm dubios, pe care şi-l apropiau când şi când ambele popoare, fără ca să rezulte de undeva vreo dominaţiune exclusivă asupră-i din partea unuia din ele*"[54].

Viziunea hasdeeană asupra sarmaţilor este diferită de aceea a istoriografiei române de până atunci, care îi apropia până la identitate de lumea slavă veche, în consonanţă şi cu numirile medievale în a căror practică unele popoare şi ţări slave, polonii şi Polonia, în mod special erau desemnate drept sarmaţi şi respectiv Sarmaţia. Hasdeu se delimitează aşadar într-o manieră inechivocă de rutina acestor desemnări, ţinând să fie cât se poate de precis în ceea ce afirmă, atunci când scrie că „*vecini imediaţi ai românilor în epoca gotică, ca şi vecinii imediaţi ai dacilor în timpul lui Traian, atât dinspre partea câmpiei cisoltene precum şi din a Temeşianei, au fost sarmaţii. De ce neam erau aceştia şi prin ce feli de descendinţă sunt reprezintaţi astăzi n-o demonstrăm acuma, mulţumiţi a observa numai că îndelungata vecinătate cu dacii şi cu românii trebuia să le fi lăsat în limbă multe*

[52] *Ibidem*, p. 449.

[53] *Ibidem*, p. 451.

[54] *Ibidem*, p. 449.

tracisme şi multe latinisme. Oricum să fie, nici cu slavii, nici cu germanii nu pot fi confundaţi sarmaţii, fiindcă-i vedem trăind pe toţi în acelaşi timp, anume în epoca gotică, fiecare cu propria sa viaţă naţională cu totul neatârnată, încât nu se poate zice că numele slavilor sau al germanilor va fi venit să înlocuiască pe al sarmaţilor, dându-se adecă două numi la un singur lucru"[55].

Acaparat de alte proiecte istoriografice de mare anvergură, Hasdeu nu va mai găsi răgazul pentru a reveni prin consideraţii mai detaliate asupra sarmaţilor, aşa cum se angajase în fragmentul redat mai sus, dar direcţia identificărilor sale va reieşi cu claritate dintr-un subcapitol al unei lucrări, *Cuvente den bătrâni,* Tomul II, *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, publicate în anul 1879 (parte constitutivă a unui amplu ciclu editorial, derulat cu începere din 1877 în revista „Columna lui Traian", iar ulterior în tomuri patronate de Direcţiunea Generală a Arhivelor Statului). Astfel, în secţiunea dedicată limbilor iranice în cadrul subcapitolului intitulat *Specimen de gramatică comparativă istorică a limbii române*, Hasdeu afirmă în baza laborioasei analize filologice efectuate că sunt suficiente temeiuri pentru „*a se bănui existinţa unui grup lingvistic primar eranico-traco-grec, din care erano-tracii şi grecii s-ar fi desfăşurat ca două grupuri secundare, de unde apoi erano-tracii s-au mai împărţit în*

[55] *Ibidem*, p. 457.

alte două grupuri terţiare, adecă eranii şi tracii"[56]. Se reformula astfel, într-o originală tentativă de conciliere a teoriei lingvistico-genealogice a lui Fick cu teoria lingvistico-geografică a lui Johannes Schmidt, ideea existenţei unor vechi afinităţi lingvistice, în acest caz, între geţi şi iranieni, premisă favorabilă receptării mutuale a altor influenţe, în decursul îndelungatei vecinătăţi. În context, Hasdeu devenea primul cercetător român care introducea în câmpul investigaţional al abordării comparatistice a limbii române oseta, „*această ramură atât de independinte şi atât de interesantă a familiei eranice*"[57], de care este conştient că reprezintă o reminiscenţă a vechilor dialecte sarmato-alanice. Nici din analiza în discuţie, nici din alte pasaje hasdeene nu reiese clar cum îi relaţionează eruditul savant pe sarmaţi cu alanii, dar impresia aparentă este că acesta este tentat să-i încadreze într-un mod disociativ, din moment ce într-una dintre puţinele sale referiri la alani, aceştia sunt menţionaţi diferit de sarmaţi, într-o enumerare a acelor barbari „*ce îngrozesc plugăria prin războiu şi spaimă încât «nimeni nu cutează pe câmp să tragă brazde»*"[58] (traducere din Ovidius), deşi într-un alt loc foloseşte o afirmaţie a lui Salverte care interpretându-l literal pe Procopius scria că „*goţii, vandalii, alanii, gepizii formau una şi*

[56] Idem, *Cuvente den bătrâni*, Tomul II, *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, ediţie îngrijită şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, 1984, p. 478.

[57] *Ibidem*, p. 468.

[58] Idem, *Istoria critică a românilor*, *ed.cit.*, p. 354.

aceeaşi naţionalitate, ale căriia fracţiuni [...] *se distingeau una de alta prin numele principelui* [conducător] *respectiv*"[59].

La câţiva ani după apariţia *Istoriei critice* a lui Hasdeu, Grigore Tocilescu publicase în anul 1880 la Bucureşti notoria lucrare *Dacia înainte de romani*, un volum masiv, de aproape şase sute de pagini, prin care, valorificând un vast material istoric, filologic şi arheologic, apreciatul istoric al antichităţilor greco-romane, membru al unor importante foruri ştiinţifice europene, realiza prima sinteză autentică a Daciei preromane. În ampla monografie, imaginea sarmaţilor este în mod clar disociată de aceea a geţilor, prin punerea sub semnul întrebării a caracterului nomad sau seminomad al acestora din urmă, afirmată anterior de istorici precum Asachi sau Hasdeu, pe baza conţinutului unor scrieri antice. Este evocată de asemenea natura complexă, cu momente atât de cooperare militară, cât şi de confruntare armată, a raporturilor daco-sarmatice, intensificate în epoca lui Decebal.

Ulterior apariţiei monografiei dacice, Grigore Tocilescu şi-a orientat aproape integral cercetările în direcţia studierii antichităţilor greco-romane şi a epigrafiei, publicând peste 600 de inscripţii din Dobrogea şi Oltenia[60], fie editându-le în prestigioasa publicaţie vieneză

[59] *Ibidem*, p. 100.

[60] Pentru reliefarea meritelor lui Grigore Tocilescu în domeniul publicării inscripţiilor greco-romane, vezi R. Vulpe, *Un pionnier des sciences archéologique en Roumanie: Grigore G. Tocilescu (1850-1909)*, în „Dacia", NS, 3, 1959, p. 608.

„Archeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Öesterreich-Ungarn"[61], fie transmiţându-le lui Mommsen şi echipei acestuia, dedicaţi în acea perioadă elaborării celui de al treilea volum al *C.I.L.*, fie inserându-le în alte volume apărute în ţară în anii respectivi[62]. Materialul epigrafic adunat de Tocilescu în aproape trei decenii de cercetări asidue este relativ modest în privinţa referirilor directe la sarmaţi, dar prin însăşi această caracteristică a sa contribuie în mod indirect la progresul informaţiilor despre aceşti iranofoni, infirmându-se prezenţa masivă a lor în Scythia Minor sugerată de scrierile lui Ovidiu.

În 1885, Ioan I. Bogdan, care avea să devină ulterior cel mai important slavist român, publica la Iaşi studiul *Istoria coloniei Sarmizagetuza* în care, analizând diversele teorii care circulau în legătură cu geneza renumitei aşezări dacice, reţinea în mod special două care traduceau numele acesteia prin „*oraşul sarmaţilor*" şi respectiv „*oraşul sarmaţilor şi geţilor*", conchizând că „*fie una sau alta* [dintre teorii] *adevărată, ele ne dovedesc în tot cazul originea sarmatică a Sarmizegetusei sau dacă nu atât, cel puţin conlocuirea sarmaţilor cu geţii în acest oraş*" şi adăugând că "*Aceasta ne dă un nou argument*

[61] Pentru evidenţa exactă a acestor contribuţii, vezi D.M.Pippidi, *În loc de introducere: inscripţiile greceşti din Sciţia Mică în ultima sută de ani*, în idem, *Contribuţii la istoria veche a României*, ediţia a doua revăzută şi mult sporită, Bucureşti, 1967, p. 21, nota 18.

[62] Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice şi sculpturali ale Muzeului Naţional de Antichităţi*, Bucureşti, 1902-1908; idem, *Communications faites á l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris*, Bucureşti, 1900.

pentru prezenţa sarmaţilor în Dacia Traiană, fapt foarte important pentru istoria noastră, dar puţin apreciat până acum de istoricii noştri"[63].

Apreciat de Nicolae Iorga drept „*cea dintâi* [lucrare] *la nivelul cercetărilor critice din occident cu privire la viaţa romană de la noi*"[64], studiul lui Ioan Bogdan, plecat curând după publicarea acestuia într-un şir amplu de stagii de specializare în slavistică în diverse centre universitare europene, avea să rămână o contribuţie singulară a sa în domeniul istoriei romane şi pre-romane, dar va influenţa într-o anumită măsură alţi autori români, care vor prelua succesiv câteva dintre ideile de bază expuse de „părintele filologiei slavo-române" în cuprinsul scurtei sale monografii.

Scriind într-o perioadă în care nu exista un suport concludent al descoperirilor arheologice interne, A.D. Xenopol reconstituie, la rândul său, tabloul antichităţii spaţiului dacic pornind în general de la sistematizarea conectivă a informaţiilor izvoarelor scrise, dezvoltată într-o expunere istorică bine articulată, augmentată de consideraţii deictice savant construite, bazate pe lectura la zi a bibliografiei secundare de profil acumulată la nivel european. În impozanta sa sinteză care îşi va demonstra „*rezistenţa la eroziunea*

[63] I. Bogdan, *Istoria coloniei Sarmizegetuza*, Iaşi, 1885, p. 21.

[64] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol I, Partea a doua, *Sigiliul Romei*, text stabilit, note, comentarii, notă asupra volumului, postfaţă, *addenda* şi indice de Vg. Mihăilescu-Bîrliba, V. Chirica şi I. Ioniţă, Bucureşti, 1988, p. 156, nota 433.

implacabilă a timpului"[65], *Istoria românilor din Dacia Traiană*, apărută inițial în șase volume, între anii 1888 și 1893, într-o însumare de aproape patru mii de pagini, cu hărți, crochiuri și ilustrații, prolificul istoric, filosof și jurist ieșean propune o viziune reconsiderată, în raport cu acelea ale predecesorilor săi, asupra prezențelor sarmatice în bazinul carpatic. Disociindu-i parțial pe geți de daci din perspectiva spațializării lor inițiale, primii în Moesia, ceilalți în zona Rodopilor, Xenopol consideră că aceștia ar fi fost precedați de sciți în Moldova și Muntenia, respectiv de agatirși în Transilvania, dacizarea ultimului teritoriu menționat, ca și a Banatului, fiind rezultatul unei presiuni migraționiste sarmatice. Textual, Xenopol scrie că iazygii, avangarda sarmaților, localizată inițial înspre Nipru, „*se strămută după aceea către Nistru și Pont și, mai târziu, tocmai pe timpul împăraților romani, trec o parte din ei peste Carpații moldovenești în Dacia și se așează aici sub numele de iazygi metanaști, locuind chiar atunci, cel mai departe spre apus, până la Tisa*"[66]. Ideea acestei presiuni dislocatoare este reluată în alt pasaj, în care se precizează că „*venind aici* [în Câmpia munteană] *peste daci iazigii, dacii sunt grămădiți în Transilvania, unde, trecând apoi și iazigii metanaști, dacii sunt restrânși tot mai spre apusul acestei țări și*

[65] Al. Zub, *Istoriografia română la vârsta sintezei: A.D. Xenopol*, Iași, 2004, p. 10.

[66] A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, ediția a IV-a, vol. I, *Dacia anteromană, Dacia romană și năvălirile barbare. 513 înainte de Hr.-1290*, text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de Vg. Mihăilescu-Bîrliba, prefață și studiu introductiv de Al. Zub, București, 1985, p. 64.

în Banatul Temișoarei"[67], fragment paralelizat cu o descriere similară a situației din Podișul Moldovei, unde aceiași iazygi, „*apropiindu-se de Carpații moldovenești, silesc pe daci a ocupa munții și pădurile până la Tisa, adică Transilvania și Banatul*"[68] și cu o reiterare a acestei evoluții, prin specificarea că dacii, „*alungați de iazigi, ocupară regiunea muntoasă a Carpaților*"[69], suprapunându-i și asimilându-i pe agatirși. Aceste delimitări geografice îl conduc pe Xenopol la concluzia că în momentul fragmentării regatului lui Burebista în mai multe entități independente, una dintre părți „*va fi fost regiunea locuită de iazigii din Moldova și munții răsăriteni ai Transilvaniei*"[70], iar o alta, nelocalizată explicit, dar pentru care se sugerează o dispunere estică în raport cu ansamblul Daciei „*va fi cuprins pe sarmați*"[71], subînțeles aici alții decât iazygii.

Ipoteza xenopoliană de subordonare a iazygilor și a altor ramuri sarmatice autorității lui Burebista rezolva convenabil anumite inadvertențe ale autorilor antici în localizarea aparent intercalată a geto-dacilor și a sarmaților, ca și a bastarnilor, dar, în absența unor argumente arheologice edificatoare, nu a fost validată de istoriografia ulterioară.

---

[67] *Ibidem*, p. 66.

[68] *Ibidem*, p. 64.

[69] *Ibidem*, p. 67.

[70] *Ibidem*, p. 93.

[71] *Ibidem.*

Forme de colaborare politico-militară daco-sarmatică, atestate ca atare de sursele antice, sunt evocate de Xenopol, pentru perioada lui Decebal, care „*se pune în legături cu sarmații, bastarnii, roxolanii, până și cu îndepărtații parți*"[72], în încercarea sa de a realiza o largă coaliție antiromană. Materializarea ulterioară a acestei colaborări va ridica însă în fața lui Xenopol dificultăți de identificare a roxolanilor pe metopele Columnei lui Traian, scena în care sunt înfățișați cunoscuții *cataphractari* sarmați fiind redată în primul volum al sintezei xenopoliene sub forma unei planșe denumite neutru „*Cavaleria înzăuată*"[73], fără alte precizări cu privire la apartenența etnică a călăreților respectivi. Ezitarea în cauză este vizibilă și în lectura unui pasaj în care, expunând momentele principale din anul 102 ale campaniei romane din primul război dacic, Xenopol scrie că „*prima întâlnire* [a lui Traian] *cu dacii fu aceea a unei trupe de cavalerie de daci sau mai curând de sarmați, îmbrăcați în zale, pe care romanii îi bat și-i iau pe fugă*"[74].

Alte referiri la sarmați privesc participarea iazygilor, roxolanilor sau a altor grupuri sarmatice nenominalizate, la lupte împotriva romanilor în timpul împăraților Marcus Aurelius, Commodus

[72] *Ibidem*, p. 107.

[73] *Ibidem*, p. 112 sq, planșa a patra (nenumerotată).

[74] *Ibidem*, p. 113.

sau Maximinus Thrax, care vor dobândi, fiecare, cognomenul „Sarmathicus"[75].

Pentru perioada post-romană a Daciei, Xenopol propune o evoluție diferită de aceea acceptată de majoritatea istoricilor care l-au premers, negând caracterul decisiv al migrației gotice în privința adoptării deciziei retragerii aureliene, ca și prezența în următorul secol a goților în fosta provincie și în unele dintre teritoriile învecinate. Bazele goților sunt fixate în continuare în nordul Mării Negre, iar în vechea Dacie, ei nu se instalează decât *„în regiunile răsăritene și sudice ale Moldovei și Basarabiei"*[76], altfel spus *„către Nistru și părțile orientale"*[77]. În logica acestei dispuneri, Xenopol este de părere că *„în răstimpul de peste 100 de ani ce se strecoară de la părăsirea Daciei până la venirea hunilor* [în Europa] *(270-375), provincia reintrase sub stăpânirea neamurilor sarmate, care se întindeau mai ales în Muntenia"*[78].

Preluând și dezvoltând argumentația lui Hasdeu, Xenopol conchide că *„Muntenia purta pe atunci numele de «țara sarmaților»"*[79] și că aici este locul în care împăratul Constantin cel Mare i-a învins pe

[75] *Ibidem*, p. 198-199.

[76] *Ibidem*, p. 220.

[77] *Ibidem.*

[78] *Ibidem*, p. 219.

[79] *Ibidem.*

goți, „*Sarmatarum regione*" (Orosius, VII, 28) sau „*țările sarmaților*", cum traduce Hasdeu. Persistența sarmatică în regiune este astfel creditată până în momentul producerii impactului hunic asupra goților, din rândul cărora grupurile subordonate lui Athanaric se retrag în așa-numitul Caucaland, „*partea Carpaților spre răsărit de Olt*"[80], unde însă „*ei întâlniră pe sarmați, pe care trebuiră să-i alunge cu puterea pe care groaza lor de huni l-o dăduse cu prisosință*"[81]. Asupra duratei locuirii sarmatice în Banat și în Câmpia Tisei, Xenopol nu se pronunță în mod explicit, dar logica expunerii sale sugerează o suprapunere a acestor sarmați de către triburi slave, începând cu ultimul sfert al secolului al IV-lea, în relație cu migrația goților[82].

Cu toate că scrie că „*slavii, care erau numărați de scriitorii antichității între popoarele sarmatice cele mai apusene, purtau în vremile mai vechi, numele de veneți, sclavini și anți*"[83], Xenopol nu susține o descendență sarmatică a slavilor, ci doar o locuire inițială a lor în părțile vestice ale Sarmației europene, în acord cu precizările conținute în sursele scrise antice. Pe de altă parte, laboriosul savant nu-i diferențiază pe anți de masa populațiilor slave, scriind

[80] *Ibidem*, p. 220.

[81] *Ibidem.*

[82] *Ibidem*, p. 248-249.

[83] *Ibidem*, p. 247.

neechivoc *„popoarele slave ale anţilor"*[84], pe care le localizează *„pe lângă fluviul Nipru"*[85].

Viziunea lui Xenopol asupra persistenţei sarmatice în bazinul carpatic, inclusiv în alte regiuni decât acelea deschise, de câmpie, în care prezenţa acestor migratori iranofoni este admisă în mod consensual, este acceptată fără ajustări de substanţă, de Dimitrie Onciul, care la aproximativ un deceniu distanţă de autorul teoriei seriilor istorice, scria în studiul intitulat *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (Chestiunea română)*, publicat în 1902 la Editura Socec din Bucureşti, că *„în părţile centrale şi muntoase ale Daciei s-au aşezat durabil singuri slavii (amestecaţi cu sarmaţi)"*[86]. Neobositul promotor al şcolii critice din istoriografia românească opera astfel, pe linia lui Xenopol, o distincţie netă între sarmaţi şi slavi, pe de o parte, ca *„supuşi ai celorlalţi barbari"* şi exponenţi ai unor locuiri de durată inclusiv în mediul montan, prin tradiţie dacic şi ulterior daco-roman, şi alte populaţii migratoare, germanice, în primul rând, dar şi turanice timpurii, pe de o altă parte, ale căror interferări în spaţiul carpatic au avut doar un caracter tranzitoriu şi periferic, definit de natura conjuncturală şi conflictogenă a prezenţei lor în aceste teritorii.

---

[84] *Ibidem*, p. 246.

[85] *Ibidem*, p. 248-249.

[86] D. Onciul, *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (Chestiunea românească)*, în vol. *Cărţi de căpătâi. Dimitrie Onciul (1856-1923). Scrieri alese*, ediţie îngrijită de Ştefan Ştefănescu, Dorina N. Rusu şi Bogdan-Alexandru Halic, cu un cuvânt înainte de Eugen Simion, Bucureşti, 2006, p. 309.

Asumând un titlu inspirat din sinteza lui Grigore Tocilescu, Ioan Andrieșescu publica în 1912, în anul obținerii doctoratului în istorie, la vârsta de 24 de ani, volumul *Contribuție la Dacia înainte de romani*, în care pe parcursul a 132 de pagini (VIII+132) abordează trecutul îndepărtat al regiunilor carpatice și civilizația dacică într-un context geografic extins, reperând pentru diverse etape istorice analogii pregnante pentru cultura din „*Moldova mare* [...], *identică cu cultura regiunilor transilvane, până către Dunărea de Mijloc, și sud-dunărene, până către Marea Egee*"[87]. Dedicat în special studierii preistoriei, căreia i-a impus pe plan intern o orientare clară în direcția dezvoltării ca știință despărțind-o de perioada sa romantică, Andrieșescu este considerat alături de Vasile Pârvan, unul dintre creatorii școlii arheologice românești, referirile sale la sarmați având un caracter incidental și ținând de simple încadrări sau delimitări ale civilizației autohtone, căreia îi atribuia, pentru timpurile străvechi, un rol de primă importanță pentru progresul general al Umanității. Totuși, aportul cultural al elementelor estice nu este negat, reputatul academician, profesor la universitățile din Iași și ulterior din București, a cărui sinteză este considerată de Nicolae Iorga „*cea dintâi lucrarea critică de la noi cu privire la preistorie*"[88], susținând și mai târziu, în acord cu tezele lui Vasile Pârvan, ideea originii răsăritene a metalurgiei aurului din Transilvania, pusă în legătură cu venirea agatirșilor scitici și

[87] I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani*, București, 1912, p. VII-VIII.

[88] Cf. N. Iorga, *op.cit.*., p. 156, nota 433.

pe această linie - cu influențele așa-numitului stil animalier scito-sarmatic.

În paralel cu evoluția „școlii critice" promovate în deceniile de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea de D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga sau C. Giurescu, care dau curs tendințelor naturale de aliniere epistemologică la rigorile scrisului istoric european contemporan, valorificând însă și eforturile anterioare în direcție criticistă ale unor M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, B.P. Hasdeu sau A.D. Xenopol, se manifestă și un curent cu o orientare contrară acesteia, care cuprinde un alt gen de raportare la izvoare și încearcă să suplinească segmental absența acestora prin recursul la diverse scrieri cu caracter ezoteric care au circulat în Medievalitate și respectiv prin deducții formale sau speculativ-vizionare care țin adesea de fantezie și literatură pură. Exponentul cel mai notoriu al acestei orientări, regăsite parțial și în anumite pasaje ale operei hasdeene, este Nicolae Densușianu, istoric controversat din cauza în principal a concluziilor sale din neobișnuita lucrare *Dacia preistorică*, apărută postum, în anul 1913, la doi ani după moartea autorului. Licențiat în Drept și membru corespondent al Academiei Române, Densușianu manifestase din tinerețe un interes deosebit pentru istoria Daciei, dar și pentru alte domenii ale istoriei naționale, abordând tangențial în studiile sale și secvențe tematice referitoare la sarmați. Astfel, într-unul din capitolele lucrării *Istoria militară a poporului român. Începând din cele mai vechi timpuri până în sec. XVIII*, rămasă nefinalizată, dar publicată fragmentar cu începere din anul 1901, sunt prezentate elemente privind strategia militară și armamentul specific al sarmaților, survolându-se într-o manieră

obiectivă majoritatea izvoarelor literare aferente[89]. Perspectiva de abordare este una aparent abuziv-integratoare, sarmaţii fiind trataţi în studiul (capitolul) respectiv ca un element etnic nediferenţiat în cadrul *„confederaţiunii dacilor şi a geţilor"*.

În *Dacia preistorică*, Densuşianu revine cu nuanţări şi scrie că *„în poemele lui Ovidiu, Geţii şi Sarmaţii ne apar ca doué popóre vecine şi înrudite, avénd aceleaşi moravuri şi aceeaşi limbă barbară"*[90], despre care afirmă însă că ar fi o formă arhaică a limbii latine. Ideea înrudirii geto-sarmate este reiterată şi în alte pasaje, dar într-o manieră flexibilă, care lasă loc unei reconsiderări ale etnicităţii sarmatice: *„În timpurile Imperiului roman, sub numele de Sarmaţi se înţelegeau tóte populaţiunile Scyţiei europene. Dialectul sarmatic însă, de care ne vorbesce Ovidiu, era numai cel de la ţermurii de apus şi de nord ai Mării Negre. În celelalte părţi ale Scyţiei europene existau şi alte idiome, mai mult ori mai puţin depărtate de cel de la gurile Istrului"*[91]. Elementele fanteziste revin însă în alt fragment în care, creditându-l pe Dlugosz, Densuşianu îi plasează pe sarmaţi în

[89] N. Densuşianu, *Istoria militară a poporului român*, ediţie îngrijită şi prefaţă de I. Oprişan, Bucureşti, 2003, p. 47-80.

[90] Idem, *Dacia preistorică*, cu o prefaţă de C.I. Istrati, ediţie facsimil după ediţia din 1913, Bucureşti, 2002, p. 1066.

[91] *Ibidem*, p. 1067.

descendenţa directă a sciţilor şi - simultan - la originea triburilor calabrilor, siculilor, appulilor şi latinilor din Peninsula Italică[92].

În legătură cu alanii, după ce speculează iniţial pe marginea unui ipotetic personaj regal numit Alanus, regăsit în *„tabela numită Generatio regnum, redactată probabil în timpul celor de întâiu Merovingi, cam pe la a. 520 d.Chr."*[93], admiţând totuşi că acesta ar putea fi proiecţia *„unui simplu conume seu epitet etnic"*, pe fundalul restructurării tradiţiilor fondatoare survenite în timpul *„migraţiunii celei mari a popórelor"*[94], Densuşianu menţionează că anterior *„Alanii locuiau în timpurile argonautice lângă Istrul de Jos* (per. saevos. Ister descendit Alanos. Argon. VIII. 219)"[95], adaugă că *„lângă Istru pune pe alani şi poetul Seneca (Thyeste)"*[96] şi conchide că *„Geţii de la Istru avuse aşa dar în timpurile preistorice şi numele de Alani"*[97].

În contrast cu linia urmată de Densuşianu, aderent de la bun început la noile directive istoriografice ale ceea ce el însuşi a numit „triada critică", în care îi includea pe N. Iorga, I. Bogdan şi D. Onciul,

---

[92] *Ibidem*, p. 823.

[93] *Ibidem*, p. 767.

[94] *Ibidem.*

[95] *Ibidem*, p. 769, nota 1.

[96] *Ibidem.*

[97] *Ibidem.*

Vasile Pârvan va fi următorul mare istoric care va aduce într-adevăr o schimbare majoră de perspectivă în viziunea istorică de ansamblu asupra Antichității geto-dacice și daco-romane, printr-o serie de contribuții pluri-domeniale care vor intra episodic în contingență și cu problematica populațiilor iranice nord-vest-pontice. Referirile sale la sarmați sunt succinte, dar numeroase, diseminate în diferite lucrări de istorie veche publicate cu începere din anul 1909[98], cea mai importantă sub raportul conținutului din această zonă de interes fiind, desigur, *Getica. O protoistorie a Daciei*, finalizată încă din 1924, dar publicată abia doi ani mai târziu, în seria III, tomul III al „Memoriilor Secțiunii istorice a Academiei".

Tabloul istoric conturat de Pârvan în *Getica* evidențiază prezențe iranice de durată, dar de intensități diferite, în bazinul carpatic: *„thracii din Carpați au avut a suporta rând pe rând presiuni și chiar predominări iraniene, începând cu sciții în sec. VII î.e.n., continuând cu sarmații din sec. I î.e.n. înainte, și sfârșind cu alanii pe vremea marilor migrații germano-slave și turano-mongolice"*[99]. Reacția autohtonă

[98] În afara *Geticii*, alte raportări semnificative ale marelui istoric la populațiile antice nomade nord-pontice se regăsesc într-o lucrare apărută inițial în Anglia, la Cambridge, la sfârșitul anilor '20 ai secolului trecut. Pentru referirile noastre din cuprinsul capitolelor propuse, vezi V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ediția a V-a revăzută și adnotată ,traducere după manuscrisul original francez inedit, note și îngrijire științifică de R. Vulpe, București, 1972 (ediție princeps, la Cambridge, în 1928).

[99] Idem, *Getica. O protoistorie a Daciei*, *ed.cit.*, p. 165.

urmează de fiecare dată aceluiași curs: *„La Dunărea de Jos, Geții sedentari sunt în luptă cu scythii migratorii, pe care nu reușesc a-i opri, dar pe care mai târziu [...] îi supun și îi asimilează reîntinzând stăpânirea getică până la Borysthernes. E o stare de lucruri care se va repeta întocmai; întâi cu celții și bastarnii de la Nistru, apoi cu sarmații și la sfârșit cu goții. Geții vor rămâne pe loc suportând cu răbdare, la adăpostul pădurii, toate aceste migrații venind din stepa de NE și le vor birui păstrându-se statornic în tot ținutul de la Dunărea de Jos, până la începutul secolului al V-lea e.n."*[100]. Dar impactul estic este unul de amploare: *„Împingerea spre apus a scythilor nomazi de către sarmații nomazi, ce veneau de la răsărit, a provocat desigur o mare tulburare în masa getică."*[101] *„Popoarele stăpânite de Atheas erau împinse spre vest și sud de sarmații care porniseră spre Carpați și Dunăre, așa încât avem de a face cu o adevărată migrație de nomazi, cu femei, copii, turme și căruțe."*[102] Rezultatul imediat este cât se poate de vizibil și cu urmări extrem de importante pentru evoluția ulterioară a Daciei: *„Orientarea spre SV a geților din sudul și estul Carpaților, din cauza presiunii exercitate asupra lor de sarmații și bastarnii din Moldova nord-estică și din Basarabia sudică, se manifestă în ciocnirile din ce în ce mai dese, pe care și ei le au, la rândul lor, cu celții, illyrii, thraco-macedonenii și apoi romanii din sud-vestul Daciei."*[103] Explicația ca

[100] *Ibidem*, p. 39.

[101] *Ibidem.*

[102] *Ibidem*, p. 37-38.

[103] *Ibidem*, p. 47.

atare este reiterată de către Pârvan în mai multe pasaje, bunăoară în fragmentul în care observă că „*înaintarea sarmată din stepa ucraineană spre sud-vest creează geților din cîmpia munteană pe vremea lui Augustus împrejurări tot așa de grele, ca acelea provocate de celto-bastarni prin a. 200 î.e.n.*"[104]. Evenimentele din regiune sunt percepute ca fiind interdependente, astfel că „*marea năvălire bastarnică din a. 29*" îi apare eminentului savant ca reprezentând „*doar începutul unei serii noi de turburări și deplasări de popoare, care de acum înainte va dura violent aproape un veac, sub rubrica noului ocupant clasic al stepei dunărene, sarmații.*"[105]

Flancând lumea geto-dacică din două laturi, prezențele sarmatice sunt de natură să determine în mare măsură traiectoria politico-militară a acesteia: „*Puterea getică este irosită în mici hărțuieli de apărare împotriva năvălitorilor, sau este risipită în zadarnice participări la năvălirile sarmatice din sudul Dunării. La fel va fi, ceva mai târziu – în prima jumătate a secolului I – și dincolo, în vest, între Dunăre și Tisa, ba chiar și mai departe spre munții Ardealului vestic, unde aceiași sarmați vor slăbi pe dacii apuseni.*"[106]

[104] *Ibidem*, p. 56.

[105] *Ibidem.*

[106] *Ibidem.*

Pentru cea de a doua jumătate a secolului I, după ce analizează critic succesiunea evenimentelor politico-militare de la Dunărea Mijlocie și de Jos, constând în principal din raiduri daco-sarmate împotriva provinciilor dunărene ale Imperiului și respectiv din reacțiile Romei la acestea, Pârvan susține existența unei coordonări a acțiunilor anti-romane ale formațiunilor armate ale reprezentanților celor două grupuri etnice implicate, considerându-i pe sarmați, mai exact pe roxolani *„prieteni credincioși ai dacilor până la Decebal"* și neavând nicio ezitare în a-i identifica pe *cataphractarii* acestora *„luptând în mijlocul dacilor împotriva romanilor"* în cunoscuta imagine de pe Columna lui Traian.[107] În paralel, sunt invocate încercările romane de instituire a unor relații clientelare cu unii dintre regii sarmaților, în perspectiva confruntării decisive a Imperiului cu regatul dac cu centrul în Transilvania, în cazul căruia acest tip de politică se dovedise falimentară.[108] Referitor la consecințele implicării roxolanilor în războaiele dacice, Pârvan scrie că *„în ce privește pe sarmați* [...], *este sigur că Traian i-ar fi bătut, dar nu i-a distrus, ba chiar, dimpotrivă, a căutat să-i constituie în regat clientelar, plătindu-le stipendii anuale, așa precum erau legați cu Roma și iazygii din pusta Tisei încă de demult* [...][109]. În context, evaluând cu obiectivitate insuficiența argumentelor necesare unei demonstrații convingătoare, autorul *Geticii* evită să se pronunțe asupra identității regelui sarmat aliat cu Decebal, ipoteticul

[107] *Ibidem*, p. 56-64.

[108] *Ibidem*, p. 61 sq.

[109] *Ibidem*, p. 68.

Sardonius propus de Tocilescu pe baza controversatei lecţiuni a lui Sextus Aurelius Victor (*Decibalo rege ac Sardonios*, sau *Sardonios, Sacorum rex*, la Tomaschek) sau îndepărtatul Pharzoios, propus de unii istorici străini.[110]

Anumite ezitări sunt vizibile şi în privinţa desemnării exacte a grupurilor sarmatice implicate în conflictele cu romanii la Dunărea de Jos, Pârvan preferând utilizarea unei formule mai generale, *„roxolanii şi ceilalţi sarmaţi"*[111] atunci când se referă la ramurile iranofone menţionate în notoria inscripţie pusă în cinstea fostului guvernator din anii 60-68 al Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus.

Alte pasaje arată că îi sunt cunoscuţi şi sarmaţii siraci, cu regele lor Aripharnes[112], dar şi aorşii, pe care însă este înclinat să îi considere un trib dacic sau eventual illiric.[113] Corallii *„acoperiţi cu piei"* evocaţi de Ovidiu (*Tristia*, IV, 8, 83) îi apar ca un grup sarmatic ajuns în vecinătatea Dunării de Jos[114], după cum şi lacringii sunt aparent incluşi

[110] *Ibidem.*

[111] *Ibidem*, p. 63.

[112] *Ibidem*, p. 74, nota 1 a paginii 56 a ediţiei princeps.

[113] *Ibidem*, p. 164.

[114] *Ibidem*, p. 80, nota 2 a paginii 125 din ediţia princeps.

în rândul sarmaților într-un fragment neclar care conține un comentariu al unui pasaj din *Germania* lui Tacitus.[115]

În cadrul analizei imaginilor figurate pe Monumentul triumfal de la Adamclisi[116], sarmații sunt identificați fără probleme, după „*caftanele lor lungi îmblănite, asemănătoare șubelor căzăcești*", însă absența de pe metopele care îi redau pe combatanți a *cataphractarilor*, „*din care nu vedem nici măcar un exemplar de leac apărând pe monument*", pe de o parte, și repartizarea scenelor cu barbari purtători de caftane doar pe creneluri, nu și pe metope, pe de altă parte, îl conduc pe pătrunzătorul istoric la concluzia că acești sarmați, pe care îi localizează în câmpia munteană, nu sunt reprezentați în ansamblul arhitectural în cauză într-o ipostază beligerantă, ci doar ca o populație supusă fără luptă, ca urmare a efectelor globale ale acțiunilor desfășurate în regiune de împăratul Traian, care a avut de înfruntat efectiv în campania sa de la Dunărea de Jos doar contingente ale dacilor, ale bastarnilor și ale încă unui neam de germanici „*strâns asemănători*" cu aceștia, în care istoriografia ulterioară i-a recunoscut pe buri, în urma unei îndelungate dezbateri, care rămâne totuși deschisă. Despre bastarni, pe care îi considera nomazi[117], Pârvan afirmă că „acești celto-germani [sunt] *supuși fie dacilor, spre vest și nord, fie sarmaților, spre est, în Moldova și Basarabia*" și că sunt înarmați pentru luptele contra lui

[115] *Ibidem*, p. 167, nota 3 a paginii 223 a ediției princeps.

[116] *Ibidem*, p. 69-71.

[117] *Ibidem*, p. 59.

Traian fie de Decebal, fie de aliaţii săi sarmaţi, aceasta fiind explicaţia prezenţei la ei a unor tipuri de arme specifice cavalerilor iranieni, respectiv „*iatagane uriaşe* [...], *săbii sarmatice purtate cu două mâini, pomenite de Tacitus cu prilejul năvalei roxolanilor în iarna a. 68-69* (Istorii, I, 79)"[118]. Se susţine astfel subordonarea faţă de sarmaţi a bastarnilor din Moldova, care „*încă de la sfârşitul secolului I î.e.n., când puterea getică scade - Burebista neavând după el un urmaş în stare a-i continua opera – este toată sub stăpânire sarmatică,* [dar] *e de fapt mereu locuită mai departe de bastarni.*"[119] Din punct de vedere geopolitic, situaţia este estimată la fel şi pentru triburile getice din regiune: „*Dacă deci regatul lui Dicomes din SE Carpaţilor, în afară de participarea la lovitura bastarnică din a. 29, nu se mai relevă prin nimic deosebit în anii următori, vina trebuie atribuită sarmaţilor.*"[120]

Cât priveşte situaţia ţinuturilor dintre Dunăre şi Mare, aceasta îi apare diferit autorului *Geticii*, care consideră că dominaţia tot mai pregnantă a romanilor în regiune nu era compatibilă cu o prezenţă sarmatică numeroasă, acceptând însă ideea unor infiltrări ale noilor hegemoni ai stepei nord-pontice în Scythia Minor: „*Ovidiu ne arată că Dobrogea a devenit o ţară tot atât de mult sarmată, pe cât fusese şi era getică*[...]"[121]. Dar, continuă Pârvan, „*Dobrogea e însă înainte de toate o*

[118] *Ibidem*, p. 70.

[119] *Ibidem.*

[120] *Ibidem*, p. 56.

[121] *Ibidem.*

țară getică, iar nu sarmatică. Sarmații sunt numai năvălitori [...], *în vreme ce geții sunt acasă la ei,* [care] *cu toate năvălirile fraților lor de dincolo de Dunăre, și mai ales ale sarmaților, geții nu încetează de a ara și semăna ogoarele Dobrogei, împlinind opera lor de muncitori statornici ai pământului, față de nomazii sarmați și bastarni."*[122]

Imaginea configurată de vizionarul savant pentru prezențele sarmatice din bazinul carpatic a fost parțial amendată în timp de anumite descoperiri arheologice, cum ar fi complexul de cetăți getice de pe Prut sau din preajma acestuia, de la Stânceşti, Cătălina Cotnari, Moşna, Arsura și Bunești sau rețeaua de dave de pe Siret, de la Poiana-Tecuci, Răcătău și Brad[123], care au putut deține un rol în ținerea la distanță a sarmaților și a bastarnilor, dar multe dintre considerațiile și concluziile formulate în *Getica* își mențin nealterată actualitatea, alimentând pe mai departe o literatură secundară care revine frecvent la ipotezele și interpretările sale, pe care uneori și le adjudecă într-un mod regretabil, pentru a le prezenta ca fiind „noi contribuții". Pârvan însuși era conștient de caracterul provizoriu al unora dintre concluziile sale, decurgând în principal din carențele documentare ale etapei în care scria, și afirma limpede că „*lucrăm deci tot cu fragmente și informații de a doua mână și de aceea o sumă de concluzii sunt și probabil vor*

[122] *Ibidem*, p. 59.

[123] Pentru viziunea lui Vasile Pârvan asupra fortificațiilor getice de pe Siret, care în vremea sa erau aproape necunoscute (cu excepția davei de la Poiana –Tecuci), vezi V. Ursachi, *Vasile Pârvan și «davele» de pe Siret*, în „Carpica", XXIII/1, 1992, p. 125-130.

rămâne încă multă vreme controversate"[124], dar această stare de fapt nu l-a determinat să „*falsifice logica istoriei*"[125] sau să „inventeze" izvoarele necesare, cum se proceda în timpul lui Hasdeu, preferând să le caute cu asiduitate. Celui numit adesea „părintele arheologiei româneşti" i se potriveşte aşadar, cel mai bine portretul creionat de marele exeget şi istoric literar Pompiliu Constantinescu, care scria în „Viaţa literară" despre Vasile Pârvan că a fost „*un muncitor fără pereche,într-o lume de cărturari diletanţi şi neconvinşi, de mediocrităţi satisfăcute sau de fraudatori ai ideii.*"[126] Era, în fond „*un elogiu al devoţiunii pentru idee, al autenticităţii şi activismului*"[127], întrutotul meritat la capătul unei vieţi scurte, dar bogată în proiecte măreţe şi în realizări din rândul cărora aportul istoriografic rămâne, peste timp, cel mai reprezentativ.[128]

---

[124] *Apud* Al. Zub, *V.Pârvan.Corespondenţă şi acte*, Bucureşti, 1973, p. 659; cf. şi idem, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, cu o prefaţă de Liviu Antonesei, Bucureşti, 2005, p. 315-316.

[125] Idem, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, *ed.cit.*, p. 258.

[126] Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, IV, Bucureşti, 1970, p. 169.

[127] Al. Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, *ed.cit.*, p. 307.

[128] Pentru posteritatea scrierilor de istorie veche ale lui V. Pârvan, vezi medalioanele consacrate memoriei marelui istoric: I. Andrieşescu, *Vasile Pârvan (1882-1927), avec un portrait*, în „Dacia", 3-4, 1927-1932, p. 1-7; Em.Condurachi, *Vasile Pârvan*, în „Dacia", NS, 1, 1957, p. 9-40; C.Preda, *Vasile Pârvan, ein Jahrhundert nach seiner Geburt*, în „Dacia", NS , 26, 1982, p. 13-18; R.Vulpe, *Vasile Pârvan, historien de l'antiquité romaine*, în „Dacia", NS, 26, 1982, p. 33-40; D.M. Pippidi, *Vasile Pârvan et le développement des études épigraphiques en Roumanie*, în

Asumând redactarea unei sinteze de istoria românilor pentru o perioadă în care va fi considerat că a adunat un volum de informații suficient de extins pentru a-i putea fortifica perspectiva de ansamblu asupra acesteia, marele savant Nicolae Iorga a avut astfel avantajul de a putea beneficia atât de descoperirea unor importante izvoare, inaccesibile generației anterioare de istorici, cât și de acumulările istoriografice survenite în plan intern și internațional în primele decenii ale secolului XX. Raportându-se astfel critic la aserțiunilor unor Renell, Tomaschek, Müllenhoff, Niederle, Zeuss, Arno, Reichardt, Stein, Rostovtzev, Reinnach, Minns, Hampel, Virchow, Hruševskij sau Hoffmann-Kutschke, ca și la cele ale majorității istoricilor români importanți ale căror lucrări apăruseră până în momentul redactării *Istoriei românilor* în zece volume, publicate în țară între anii 1936 și 1939 și reluate într-o versiune în limba franceză apărută sub titlul *Histoire des Roumaines et de la Romanité Orientale* între anii 1937 și 1945, Nicolae Iorga a inclus în textul monumentalei sale sinteze și referiri episodice la sarmați și la alani, în contextul analitic al prezentării istoriei spațiului dacic.

„Dacia", NS, 26, 1982, p. 41-46; Al. Ștefan, *Vasile Pârvan, istoric al antichității clasice în România, fondator al școlii naționale de arheologie și epigrafie*, în SCIVA, 33, 1982, 3, p. 302-306; Al. Avram, în *ISM*, III, p. 126-127; V. Cojocaru, *Populația zonei nordice și nord-vestice a Pontului Euxin în secolele VI-I A.Chr. Pe baza izvoarelor epigrafice*, Iași, 2004, p. 39-50.

Pentru eruditul polihistor, sarmați sunt, asemenea sciților, *„o aristocrație iraniană de călăreți"*[129], o altă *„clasă dominantă iraniană asupra aceleiași mase de barbari care se formase supt stăpânirea îndelungată a sciților la nordul Mării Negre"*[130], o masă care se descrie, la rândul ei, printr-un amestec de *„supuși și auxiliari uralo-altaici, făcând parte din asociația primitivă sau târâți de călărimea în mișcare"*[131].

Atent la argumentele avansate de istoricii care s-au pronunțat asupra structurii etnice a sciților și sarmaților, Nicolae Iorga a înclinat în final înspre tezele care susțineau existența în subordinea categoriei dominante iranofone a unor importante efective altaice, fiind de părere că *„însemnătatea elementului turanic* [...] *supt un «Împărat» iranic* [...] *pare a fi fost mai mare decât se admite de obicei."*[132]

Ponderea turanică mai însemnată în timpul sarmaților decât în perioada scitică este percepută astfel ca un factor de diferențiere între cele două grupări iraniene, dar nu într-atât încât această mutație să conducă în mod efectiv la apariția unui etnos nou, astfel că *„osebirile*

[129] N. Iorga, *op.cit.*, vol I, Partea I, *Strămoșii înainte de romani*, text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de V. Chirica, Vg. Mihăilescu-Bârliba, I. Ioniță, introducere și notă asupra ediției de Gh. Buzatu și V. Spinei, București, 1988, p. 190.

[130] *Ibidem*, p. 195.

[131] *Ibidem*, p. 190.

[132] *Ibidem.*

asupra cărora apasă învățatul rus [Rostovtzev] *care acordă un așa de mare rol sarmaților – între sulițele și zalele de solzi, atestate și reprezentările de pe coloana lui Traian, coifurile și scările de fier ale acestora – și felul de a se manifesta al sciților, merită luate în samă, dar ele nu pot face să se admită o nouă mare grupare etnică* [diferită de sciți]."[133] Pentru conținutul în sine al structurilor politice și comunitare ale succesorilor sciților, prolificul istoric consideră că termenul de „*confederație Sarmatică*" e cel mai potrivit, precizând însă că alcătuirea acesteia „*va rămâne totdeauna obscur*"[134]. Nici ipostazele de promotori în regiune a unei noi forme de agregare politică și respectiv de creatori ai unu stil artistic disociabil de acela al sciților, teoretizate de același Rostovtzev, nu sunt acceptate de savantul român, care considera că, pentru a putea fi admise fără rezerve ca fiind sarmatice, aceste elemente „*ce li se atribuie lor în aceste regiuni* [estice] *ar trebui să se găsească și în alte părți unde-i întâlnim mult timp după era creștină, în luptele de la Dunăre cu fiii lui Constantin, sau în permanența lor în stepa rusească*"[135].

O anumită ezitare în privința originii primare a sarmaților reiese din contradicția de principiu dintre două pasaje, în care Nicolae Iorga afirmă o dată că aceștia sunt „*desigur, alții decât sauromații*"[136],

[133] *Ibidem*, p. 195

[134] *Ibidem*, vol II, p. 230.

[135] *Ibidem*, vol I 1, p. 195.

[136] *Ibidem*.

cel puțin sub raportul repartiției geografice – ceea ce, la rigoare, este corect, dincolo de rezervele nenuanțate ale editorilor[137] – pentru ca în alt loc să scrie despre aceiași sauromați herodoteici că „*nu trebuie despărțiți de sarmații ulteriori*"[138]. Dar creditarea de către autor a tradiției consemnate de Polyainos, care explică momentul preluării de către sarmați a hegemoniei nord-pontice printr-o răscoală anti-scitică a acestora, sugerează într-un mod suficient de clar asumarea ca atare[139] a ideii vechimii sarmaților, aflați mult timp sub dominația sciților, care le-au restrâns libertatea de mișcare, astfel încât „*întinderea lor spre Apus se făcu peste măsură de încet*"[140].

Avansarea sarmatică spre vest este privită prin prisma implicațiilor pe care aceasta le are asupra teritoriului dacic, pe cele două flancuri longitudinale ale sale. Neamul iazygilor, numiți metanaști de Ptolemeu, termen tradus de Iorga în „*strămutați*", „*ia pentru sine, fiind potrivit pentru felul său de viață, tot teritoriul pustei, cu întindere și peste Tisa, până la linia înălțimilor; era o blocare a dacilor*" inițiată probabil de Roma, căci iazygii s-au instalat în Pannonia „*poate colonizați de romanii înșii*"; „*imperiul lui Boirebista nu se putea deci reface,* [căci] *afară de aceasta* [instaurarea autorității romane în

[137] *Ibidem*, p. 201, nota 13 a editorilor.

[138] *Ibidem*, p. 189.

[139] *Ibidem*, p. 195.

[140] *Ibidem*.

regiune], *la Dunăre erau acum și roxolanii, alți sarmați, iar lângă dânșii bastarnii, abia lipiți de romani*"[141].

Acest peisaj etnic și politco-demografic complex, restructurat și de acțiunea de depopulare a unor sectoare nord-dunărene întreprinsă sub comanda lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus este interpretat ca un factor stimulator al procesului recentralizării dacice, pentru că „*prin această împuținare de populație din șesul muntean, ca și prin mutarea iazigilor în vest, se va ajunge la concentrarea și conturarea noului stat dac*"[142]. În acest context geopolitic, colaborările militare daco-sarmatice nu pot avea decât un caracter conjunctural, astfel că prevederile *foedus*-ului dintre Domițian și Decebal sunt înțelese ca o sumă de modalități prin care Roma „*fortifică pământul unui rege intrat în clientela romană pe care împăratul înțelege a-l întrebuința contra sarmaților* [iazygi] *și germanilor*[qvazi și marcomani] *rămași dușmani*"[143]. La capătul cunoscutelor evenimente din timpul domniei lui Domitian, Decebal intra deci, în raport cu Imperiul, „*în situația regilor iazigilor și sarmaților, vecinii de la cari va ști să smulgă supuși pentru a-i face să intre în vasta sa confederație*"[144]. Este aici o nuanță prin care Nicolae Iorga se distanțează de Vasile Pârvan, a cărui părere despre existența pe linia Dunării muntene a unor *regate clientelare* daco-

[141] *Ibidem*, vol I, Partea a II-a, *ed.cit.*, p. 47.

[142] *Ibidem*, p. 78.

[143] *Ibidem*, p. 93.

[144] *Ibidem*, p. 101.

sarmatice „*a căror urmă nu se găseşte nicăiri*", o contestă, neacceptând ideea existenţei unor formaţiuni politice organizate, sarmatice sau daco-sarmatice, în interiorul spaţiului Câmpiei Române, rămas în continuare dacic.[145] Decebal apare însă ca „*şeful unei confederaţii*", ca „*exponentul întregii barbarii libere*"[146], atât prin ceea ce însăşi structura statului său conţine, cât şi prin legăturile de alianţă dezvoltate cu formaţiunile vecine, dintre care cele ale sarmaţilor interesau în mod deosebit, sub raportul potenţialului militar pe care îl puteau pune la dispoziţie, în perspectiva iminentelor confruntări cu Roma. Totuşi, în economia generală a primului război dacic al lui Traian, „*partea pe care au avut-o călăreţii sarmaţi, întrucât îi putem admite, pe cari-i vedem în platoşă de solzi mărunţi cu un coif de imitaţie romană în cap, a trebuit să fie slabă, mai ales în partea din lupte care s-a desfăşurat înainte de pătrunderea în regiunile muntoase unde acţiunea însăşi a romanilor a trebuit să se fărâmiţeze, acesta fiind caracterul terenului* [...]"[147]. Ineficienţi în zonele cu relief accidentat, cavalerii sarmaţi nu se pot adapta nici pentru luptele de infanterie, deoarece sunt „*grozavi în avântul lor de cavaleri, însă incapabili de reuşită ca pedeştri în linie de bătaie, cu toate lungile lor săbii şi suliţe şi înfăţişarea impunătoare a platoşelor de piele cercuită cu fier, peste fâlfâietoarea rochie persană*"[148]. Evaluând în

[145] *Ibidem*, p. 78.

[146] *Ibidem*, p. 88.

[147] *Ibidem, Addenda*, p. 255.

[148] *Ibidem*, p. 101.

acest mod lucrurile, Nicolae Iorga nu insistă asupra alianței sarmaților cu dacii, rezumându-se să observe că, bunăoară, „*coaliția lui Decebal cuprinde* [...] *și pe roxolani*"[149], cei despre care admite că i-ar furnizat regelui dac acele detașamente de cavaleri cuirasați, în timp ce pentru „*alte triburi*", care „*apar cu lungi rochii încrețite de sus în jos ca ale țăranilor unguri de pe Pustă*"[150], pe „*Coloana comemorativă*" (în realitate pe Monumentul de la Adamclisi, n.n.), sugerează apartenența la un alt grup sarmatic, nenumit. Luându-și o prudentă rezervă critică, marele istoric evită să se pronunțe asupra eventualei calități regale a conducătorului din teren al *cataphractarilor* participanți la ceea ce consideră contraofensiva din Moesia a dacilor, specificând sec că „*ei aveau și asociați: acel Sugasus <Susagus>*"[151] (corectura editorului, n.n.). Este însă contestată ideea că Sardonius din controversatul pasaj al lui Sextus Aurelius Victor ar fi un rege sarmat aliat cu Decebal, emendarea pe care însuși o propune conducându-l la concluzia că în logica internă a textului în cauză numele lui Sardonius „*se leagă de campaniile asiatice ale lui Traian*" și se apropie de acela al lui „*Arsarhaddon al vechii istorii orientale*"[152].

Dacă pentru luptele din Dacia propriu-zisă rolul sarmaților este estimat ca fiind unul minor, pentru evenimentele din

[149] *Ibidem.*

[150] *Ibidem*, p. 119; cf. și *Addenda*, p. 255, prima notă.

[151] *Ibidem*, p. 120.

[152] *Ibidem*, p. 113.

Moesia Inferior, pe care le localizează în „*Sciția Minoră*", Nicolae Iorga admite o implicare iraniană mai consistentă, care ar permite să se vorbească de un „*război sarmatic*" al lui Traian la Dunărea de Jos, în acord cu accepția dată acestor operațiuni de istoricul Filow, la a cărui lucrare face trimitere.[153] Acest „*război sarmatic*" împotriva roxolanilor „*contra cărora combătuse noul împărat* [Hadrian] *încă de supt Traian*" s-a încheiat printr-un tratat „*care-i făcea federați, asigurându-le stipendii, și, când ele nu fură date la timp, încă supt Adrian, se produse o revoltă, nu fără o înțelegere cu frații iazigi din Pustă*"[154]. Necesitatea instaurării unor relații clientelare ferme între Imperiu și roxolani este considerată de Nicolae Iorga o consecință directă a desființării statului dac, act prin care „*se deschise și pentru aceşti noi barbari zăgazul care fusese Dacia de confederație a lui Decebal*"[155]. Sub acest aspect, viziunea celui mai prolific istoric român diferă esențial de aceea a fostului său student, Vasile Pârvan, care acorda o mare însemnătate atacurilor asupra provinciilor romane dunărene întreprinse de sarmați pe parcursul întregului secol din anterioritatea domniei lui Hadrian. Pentru Nicolae Iorga, abia restructurările implicate de războaiele dacice ale lui Traian au adus triburile sarmatice de la est de Dacia în poziția de a fi un factor politic cu relevanță la Dunărea de Jos, în raport cu care statul roman a trebuit să fie preocupat. Se realiza în acest mod o simetrie a celor două flancuri longitudinale ale Daciei, pornindu-se de la

[153] *Ibidem*, p. 123, nota 1.

[154] *Ibidem*, p. 199.

[155] *Ibidem*.

experimentul iazyg pannonic, desemnat în monumentala istorie decapartită „*statul sarmat al iazigilor*", care este înţeles ca o „*tendinţă* [romană] *de a domina o confederaţie barbară care şi-a apropiat tehnica romană şi trăieşte şi după idei împrumutate de la Roma*"[156]. Nuanţând în alt capitol al volumului definiţia dată entităţii sarmatice din Pannonia, Nicolae Iorga utilizează ghilimelele atunci când scrie „*stat*", completând desemnarea terminologică prin sintagma „*obştea* (*communitas*) *iazigilor*"[157]. Formula ca atare, aplicabilă şi roxolanilor, devine astfel mai adecvată pentru a descrie realităţile comunitar-politice sarmatice cu care Roma relaţionează şi explică întrucâtva semnificaţia pe care istoricul român o atribuie rezervei împăratului Marcus Aurelius de a-şi duce la îndeplinire intenţia de înfiinţare a unei provincii cu numele de „*Sarmaţia*" la Dunărea de Mijloc.[158]

Un anumit *staus quo* este evocat pentru perioada de până la retragerea administraţiei romane din Dacia, timp în care puterea triburilor sarmatice se erodează, sub presiunea gotică intensificată progresiv. În aceste condiţii, nu se acceptă interpretarea literală a textului lui Eutropius, negându-se posibilitatea ca sarmaţii să fi deţinut un rol activ în conturarea deciziei împăratului Aurelian de a abandona provincia, ca şi eventualitatea transferării lor în număr mare în

[156] *Ibidem*, p. 87.

[157] *Ibidem*, p. 206.

[158] *Ibidem*.

Romanorum finibus.[159] Singurul moment pentru care se admite o manifestare pregnantă a sarmaților va fi legat de luptele de la Dunăre ale fiilor lui Constantin cel Mare cu cele două grupuri sarmatice rivale, *„autentici"* și *„limiganți"*[160], pentru care propun ulterior identificări interesante.[161] În rest, migratorii iranieni îi apar doar în structura etnică a carpilor – *„Carpii* [...] *nu pot fi decât provincialii rămași amestecați cu barbarii. Dar barbarii cari au datoria să apere malul și o fac uneori, altă dată răsculându-se pe o chestie de lefi, sunt sarmații"*[162] – reiterând la distanță de două secole *„amestecul de traci din ramura getică și de sarmați, în mijlocul cărora se zbate desperatul exil al lui Ovidiu"*[163]. Pentru secolele următoare, disoluția elementului iranic de la Dunăre este certă: *„Rămășițe sarmate vor trăi doar ca țerani colonizați în Balcani. Le găsim la Procopiu."*[164]

---

[159] *Ibidem*, p. 238.

[160] *Ibidem*, p. 239.

[161] *Ibidem*, vol. II, *Oamenii pământului (Până la anul 1000)*, text stabilit, note, comentarii, postfață și *Addenda* de I. Ioniță, Vg. Mihăilescu-Bîrliba, V. Chirica, București, 1992, p. 35-37.

[162] *Ibidem*, p. 35.

[163] *Ibidem*, vol. I 2, *ed.cit.*, p. 47.

[164] *Ibidem*, vol. II, p. 37.

Alte referiri ale ilustrului savant la lumea sarmatică privesc posibilitatea ca semnele de tip tamga să reprezinte „*o încercare de alfabet în vechiul sens egiptean, a sarmaţilor*"[165], semnalarea coralilor[166], alanilor[167] şi a sadagarilor (sadagurilor, saragurilor)[168] la Dunăre sau menţionarea incidentală a regilor Tasios[169], Vandaspes[170], Pharzoios şi Inigmenos[171], Respindsealos[172], Banodeupus şi Zeutines[173], Rasparaganus[174] şi Babai[175].

Privită în ansamblul ei, arta şi civilizaţia scito-sarmată este percepută de marele om de cultură ca fiind „*una specială, în care tehnicianul grecesc realizează, cu dibăcia şi simţul lui, lucruri al căror*

[165] *Ibidem*, vol. I 1, p. 193.

[166] *Ibidem*, p. 282.

[167] *Ibidem*, vol. I 2, p. 206.

[168] *Ibidem*, vol. II, p. 229.

[169] *Ibidem*, vol. I 1, p. 282.

[170] *Ibidem*, p. 195.

[171] *Ibidem*, p. 190, nota 36.

[172] *Ibidem*, p. 227.

[173] *Ibidem*, vol. I 2, p. 206.

[174] *Ibidem*, p. 200.

[175] *Ibidem*, vol. I 1, p. 194.

fond nu aparține sensului de frumusețe al lumii grecești, ci tradiției scite, care, în această privință era în legătură cu tradiția artistică a asirienilor și babilonienilor, a Asiei Centrale și apusene"[176]. Influențele grecești sunt așadar „*de organizare și de tehnică*"[177], altfel spus, acestea rezidă în forme de expresie greacă aplicată unui conținut, unui fond de esență scitică.

Concluziile ca atare sunt diseminate în cuprins, în dreptul fiecăreia dintre secvențele abordate în contingență cu problematica sarmatică, dar una dintre aprecierile formulate, în care Nicolae Iorga conchide că „*acești barbari ar merita fără îndoială o istorie a lor*", întrucât ceea ce s-a păstrat despre ei reprezintă mai ales percepția greco-romană asupra lor, surprinde cât se poate de fidel stadiul în sine al istoriografiei în cauză, trasând în plus și o linie directoare de urmat în viitor de cercetările în domeniu.

Lucrând în aceeași perioadă cu Nicolae Iorga la redactarea unei sinteze de istoria românilor, concepută însă la o scară mai redusă și într-o formulă mai accesibilă publicului larg (fără note de subsol), Constantin C. Giurescu avea să-l devanseze pe acesta sub raportul anului de apariție al primului volum – 1935 – care inaugura colecția *Biblioteca Enciclopedică* a Editurii Fundațiilor Regale și trata în treizeci de capitole, pe parcursul a aproape șase sute de pagini,

[176] Idem, *Libertatea „barbarilor" din interior*, în *Evoluția ideii de libertate*, București, 1987, p. 83.

[177] *Ibidem*, p. 85.

Preistoria, Antichitatea şi Medievalitatea românească de până la sfârşitul domniei lui Alexandru cel Bun. Având la origine un curs universitar în care fondatorul „Revistei istorice române" îl ţinuse timp de opt ani la Universitatea din Bucureşti, volumul în cauză, care în doisprezece ani (1935-1946) a beneficiat de cinci ediţii, fiecare cu revizuiri şi adăugiri, în sensul actualizării informaţiei, conţinea şi o serie de referiri la sarmaţi şi la alani, inclusiv un succint subcapitol consacrat primei populaţii menţionate.

Favorizat de o bună cunoaştere a izvoarelor, dar şi de acumulările istoriografice intervenite de la apariţia *Istoriei critice* a lui Hasdeu la *Istoria poporului românesc*, *Istoria românilor şi a civilizaţiei lor* şi, între timp, *Istoria românilor* în zece volume, principalele sinteze de istorie naţională ale lui Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu nu a ocolit nici lucrările autorilor străini, precum cele generale ale lui R.W.Seaton-Watson, L.Galdi şi L.Makkai, sau cele specializate ale lui K.Kretschemer, C.Patsch şi M.Ebert, toate cu o sumă importantă de teze privitoare la locul sarmaţilor în istoria teritoriilor dunărene. Concluziile sale sunt astfel tranşante, formulate cu o anumită tentă polemică în acele puncte în care combat teze contrare, care aduc atingere teoriei continuităţii dacice şi daco-romane conturate în jumătatea de veac anterioară.

În viziunea sa, sarmaţii *„reprezintă la marginile Daciei şi în câmpia munteană un element politic dominator, aşa cum fuseseră, cu*

secole mai înainte, rudele lor, sciții"[178]. Din acest motiv, „*nu e poate vorbi de o așezare a lor în număr mare în ținuturile noastre, nici de o vechime considerabilă*"[179]. Era răspunsul marelui istoric la aserțiunile pe care se simțea dator să le combată: „*Unii istorici din zilele noastre au afirmat chiar că sarmații, iar nu goții, ar fi fost stăpânii ținutului dacic, după plecarea legiunilor romane. Se impune deci să lămurim chestiunea aceasta a sarmaților, să vedem de ce neam erau și ce rol au jucat în Dacia.*"[180] În cuprins, Constantin C. Giurescu fixează cronologic și spațial migrația sarmaților: „*Înaintarea* [sarmaților] *către apus, spre Dacia, are loc abia către sfârșitul primului secol înainte de Hristos. În sec. I înainte de Hristos găsim pe iazygi, un neam sarmat, ocupând pusta ungară și având relații cu dacii. În aceeași vreme, un alt neam sarmat, roxolanii, se afla la Răsăritul Daciei, între Prut și Nistru, unele triburi întinzându-se probabil și în câmpia munteană.*"[181]

Campania balcanică din anul 69 d. Hr. a sarmaților este văzută ca o încercare de migrație la sud de Dunăre, eșuată din cauza opoziției romane.[182] Se evidențiază apoi alianța unor sarmați cu

[178] C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), Cu 151 de figuri în text și 7 hărți afară din text*, ediție îngrijită de D.C. Giurescu, București, 2003, p. 169.

[179] *Ibidem.*

[180] *Ibidem*, p. 168.

[181] *Ibidem.*

[182] *Ibidem.*

Decebal[183], fără a se specifica în mod precis cărei ramuri sarmatice ar aparține aceștia. În context, este efectuată o descriere a cavaleriei lor, reluată mai târziu aproape literal de alți autori (dar fără a i se indica proveniența): *„Ei luptă călare, fără scrupule, îmbrăcați însă în zale de fier din cap până în picioare și cu niște spade uriașe, pe care le mânuiesc cu amândouă brațele. Înfățișarea lor în război trebui să fi fost impresionantă."*[184]

Perioada ulterioară desființării regatului dac este prezentată astfel: *„După cucerirea Daciei de către Traian, cele două neamuri sarmate mai importante, iazygii și roxolanii, și-au păstrat locuințele lor, uneori făcând și incursiuni în noua provincie romană.* [...] *După părăsirea Daciei, ei continuă să domine în aceleași părți, adică la răsărit în Moldova dintre Prut și Nistru, iar la apus în pusta ungară. Se pare că și câmpia munteană, mai ales în partea de răsărit a ei, a fost sub aceeași dominație. Așa ne putem explica denumirea de «regiunea sarmaților», care i se dă de către scriitorul Orosius, în timpul lui Constantin cel Mare."*[185]

În privința eventualității reflectării unui etnonim iranic în denominația reședinței lui Decebal, eminentul academician este

[183] *Ibidem.*

[184] *Ibidem.*

[185] *Ibidem*, p. 169.

categoric: *„Păreri ca acelea care văd în numele capitalei dacice Sarmizegetusa o amintire a sarmaţilor n-au niciun temei istoric."*[186]

Alanii supuşi de huni, care le destructurează stăpânirea întinsă *„între Don, Munţii Caucaz şi Munţii Urali"*, îi apar ca *„popor iranian, de aceeaşi origine ca sciţii şi sarmaţii"* şi nu ca o parte a masei sarmatice.[187]

Expuse cu claritate, concizie şi sobrietate, tezele din 1935-1946 ale lui Constantin C. Giurescu vor fi reluate fără modificări de substanţă în primul dintre cele două volume apărute sub dubla semnătură a magisterului şi a lui Dinu C. Giurescu în anul 1974[188], anterior reeditării din anul 2000 a sintezei, în forma sa originară, cu revizuirile operate până la nivelul anului 1946.

Raliat tendinţelor scientiste care reutilau scrisul istoric din primele decenii ale secolului trecut, Gheorghe I. Brătianu este un alt nume ilustru ale cărui producţii istoriografice a inclus în mod secvenţial referiri ataşabile problematicii generale sarmato-alanice, abordată atât sub aspectele rezultative ale prezenţelor acestor migratori iranofoni în bazinul carpatic, cât şi prin prisma eforturilor prospective implicate de laboriosul travaliu analitic trans-istoric consacrat spaţiului circum-

[186] *Ibidem.*

[187] *Ibidem*, p. 173.

[188] Idem şi D.C. Giurescu, *Istoria românilor*, 1, *Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor româneşti*, Bucureşti, 1974.

pontic, în integralitatea sa. Această a doua modalitate de abordare este proprie, desigur, binecunoscutei sinteze pontice a istoricului cu un destin atât de tragic, dar anumite incipiențe domeniale sarmatologice și mai cu seamă alanologice sunt vizibile încă din primul deceniu al realizărilor istoriografice ale autorului *Mării Negre*, bunăoară într-un cuprinzător studiu (de 76 de pagini) dedicat Vicinei[189], subiect asupra căruia Gheorghe I. Brătianu va reveni în repetate rânduri, inclusiv în forme monografice.[190]

În cuprinsul *Mării Negre*, referirile la sarmați și la alani sunt relativ numeroase, angajând o gamă extinsă de probleme, a căror

[189] Gh.I. Brătianu, *Vicina*, I, *Contributions à l'histoire de la domination byzantin et du commerce génois en Dobrogea*, în *Académie Roumaine*, „Bulletin de la Section historique", X, 1923, p. 113-189.

[190] Vezi idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, I, Cluj, 1935; II, București, 1940; studiul în cauză reia în bună măsură textul micro-monografiei publicate în 1923, dar cu unele modificări și completări ale acestuia, dublate de adăugarea a trei noi capitole. În legătură cu această lucrare, Profesorul Victor Spinei aprecia că „în pofida titlului ei, este o adevărată micro-monografie a regiunilor de la gurile Dunării din secolul al XI-lea până la mijlocul secolului al XV-lea, unde își află tratarea atât problemele de ordin economic, cât și cele de natură etnică și politică". Vezi V. Spinei, *Geneza sintezei lui Gh.I. Brătianu despre spațiul pontic*, în Gh.I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ediția a II-a revăzută, traducere de Michaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de V. Spinei, Iași, 1999, p. 15.

expunere detaliată transcede cu mult intențiile acestui cadru.[191] Perspectiva generală de abordare a migratorilor iranofoni este aceea a proiecției lor pe un *fundal asiatic*, pe care marele istoric îl întrezărește acompaniind și înrâurind într-o mare măsură evoluțiile sincrone care se succed dincolo de cele două limite longitudinale ale stepei eurasiatice, în spațiile Imperiului Roman și respectiv Imperiului Chinei, afectate în măsuri sensibil egale de pulsațiile intervenite la nivelul *imperiilor stepei*, în interiorul cărora sarmații, mai întâi, și alanii, mai apoi, dețin roluri importante atât sub raportul secvenței cronologice în care se manifestă, cât și sub aspectul relevanței istorice efective rezultate din evenimentele efective care îi implică. Sarmații îi apar astfel lui Brătianu ca fiind în realitate *„un număr nedeterminat de populații sau de triburi distincte"*, atașate în mod clar trunchiului iranian și desemnate cu acest apelativ *„cu caracter generic"*, peste care devin însă vizibile diferențele dintre iazygi, roxolani sau aorși.[192] Sarmații s-ar deosebi de sciți *„mai ales prin practicile funerare și prin trăsăturile caracteristice ale echipamentului militar"*[193], contrastul cel mai pregnant localizându-se la nivelul armamentului și al tacticilor de luptă, aspect evidențiat de savantul istoric în câteva pasaje scrise cu o remarcabilă forță de expresie: *„Sciții erau și ei un popor de călăreți, dar, potrivit terminologiei militare*

[191] Câteva dintre aserțiunile ilustrului savant vor fi aduse în discuție în mod punctual, în diferite momente ale încadrărilor bibliografice și respectiv ale analizelor dezvoltate în capitolele propriu-zise ale lucrării.

[192] Gh.I. Brătianu, *Marea Neagră*, *ed.cit.*, p. 128.

[193] *Ibidem.*

moderne, cavaleria lor era uşoară: erau [...] arcaşi călări, a căror tactică consta în a acoperi adversarul cu o ploaie de săgeţi, în a-l încercui cu mulţimea detaşamentelor călări, apărând sau dispărând într-un galop nestăvilit, hărţuindu-i rândurile, ameninţându-i comunicaţiile, fiind în acelaşi timp prezenţi şi de neinterceptat. O dată cu sarmaţii, apare un alt tip, cel al războinicului îmbrăcat din cap până-n picioare cu un fel de platoşă, ai cărei solzi imbricaţi nu erau neapărat de metal, dar puteau fi îmbrăcaţi cu plăci metalice. Un coif ascuţit completa această armură, ce acoperea uneori chiar caii, aşa cum dovedesc basoreliefurile de pe columna lui Traian. Aceşti iranieni din a doua perioadă nu abandonaseră arcurile şi săgeţile, pe care le foloseau mult parţii, dar care nu posedau şi armele de şoc: lancea şi spada lungă şi ascuţită cu tăiş dublu. O dată cu sarmaţii, cavaleria grea, cu armură de felul celei a cavalerilor din evul mediu, îşi face apariţia pe câmpul de luptă. Această evoluţie a fost posibilă datorită scării de şa[194]*, care-i dă călăreţului o cu totul altă stabilitate şi-i permite să atace folosind lancea, fără să se lase doborât de eventuala întâlnire a unui adversar sau a unui obstacol. Se poate vedea imediat transformarea pe care o aduce artei războiului această nouă modalitate de luptă şi modificările determinate de ea în tactica cavaleriei. Ele sunt analoage cu apariţia maşinilor de război blindate şi motorizate, ca forţe de şoc şi de asalt [...]. O nouă mentalitate, care va fi cea a evului mediu, apare în câteva*

[194] În perioada în care a scris Gheorghe I. Brătianu, era acceptată în general ipoteza că scările de şa constituie o invenţie a sarmaţilor; discuţiile privind originea hunică, alanică, avarică ş.a.m.d. a acestei inovaţii continuă şi în prezent, neexistând o unanimitate în atribuirea către avari a primatului în acest domeniu.

din trăsăturile ce marchează sensul acestei noi orientări. Este aici, în orice caz, o prefigurare a marilor invazii, în sensul clasic al termenului [...]."[195]

Despre alani, Brătianu consideră că „*nu erau cuprinși în confederația sarmatică, dar erau foarte apropiați de ei prin origine și prin felul de viață*"[196]. La fel ca și sarmații, alanii „*nu au alfabet și se mulțumesc cu limbajul figurat al imaginilor simbolice*"[197]. Acceptând ideea unei simbioze aprofundate a lor cu goții, autorul *Mării Negre* le atribuie sarmaților și mai ales alanilor un aport important în conturarea profilului culturii gotice, pe care este tentat să o numească mai curând *irano-gotică*[198], cu argumentul unor influențe reciproce multiple, dizolvate în structura unui hibrid cultural de esență dualã, contaminat, însă, cu elemente grecești: „*Influența alanilor asupra goților a fost considerabilă în toate privințele: i-a determinat să adopte armele și tactica cavaleriei iraniene, le-a conferit caracterul specific care îi distinge de celelalte popoare germanice și i-a făcut mai repede receptivi la anumite forme de cultură. Nu trebuie nesocotită însă nici acțiunea exercitată de cetățile de pe litoralul Mării Negre, foarte iranizată la acea dată, dar care păstrau totuși marca civilizației lor elenice. Întreg spațiul pontic a fost teatrul acestei fuziuni de elemente grecești, iraniene*

[195] *Ibidem.*

[196] *Ibidem.*

[197] *Ibidem*, p. 129.

[198] *Ibidem*, p. 156-160.

și germanice, al cărei rezultat a fost noua sinteză din epoca invaziilor."[199] Persistențele alanice în Evul Mediu mijlociu și târziu în diverse puncte geografice, mai apropiate sau mai îndepărtate de ceea ce Brătianu numește „*Alania propriu-zisă*"[200] sunt, la rândul lor, evidențiate, o viziune asertorică particulară înregistrându-se în privința acceptării unei prezențe alanice numeroase și de durată în spațiul est-carpatic, idee regăsită în formulări care afirmă că „*alanii au ocupat multă vreme Moldova actuală*"[201], „[alanii] *ocupau pe atunci* [la 1273, n.n.] *o parte din Moldova*"[202], „*o parte a acestui popor* [...] *a poposit mult timp în Moldova, unde și-a lăsat numele orașului Iași*"[203].

Angajând secvențe de etno-psihologie și de istorie a mentalităților, Gheorghe I. Brătianu identifică și argumentează cauzalități și determinisme în virtutea cărora nomazii „*nu acordă trecutului decât o atenție redusă, care nu pare să depășească respectul riturilor funerare; ei trăiesc în prezent, care le impune legea ineluctabilă a necesității, a subzistenței zilnice, a pășunii pentru turmele lor, a procurării vânatului*"[204]. Această „*absență a istoriei*" la

[199] *Ibidem*, p. 161.

[200] *Ibidem*.

[201] *Ibidem*, p. 160.

[202] *Ibidem*, p. 307.

[203] *Ibidem*, p. 161.

[204] *Ibidem*, p. 129.

populațiile nomade se cumulează cu „*o altă lacună*" a mentalității lor: „*cea a ataşamentului de pământ cu amplasarea determinată, cu un câmp cu limite precise sau cu locuință al cărei interior este cunoscut*"[205]. Pentru percepția corectă a acestei particularități de ordin psiho-afectiv, „*trebuie să fi străbătut aceste spații nesfârşite, să fi contemplat acest orizont de monotonie* [în care] *stepa rămâne identică peste tot*"[206]. Din rezultanta acestor realități decurge o mentalitate: „*aceea a nomadului, cu obiceiuri esențial migratoare; tot interesul existenței se concentrează în jurul animalelor, care devin factorul principal; de păşune sau de vânat depind amplasarea şi staționarea tribului; este şi motivul pentru care primatul animalului se manifestă în arta stepei, care perpetuează în epoca sarmatică maniera sciților.* [...] *În arta popoarelor nomade, animalul constituie motivul curent; el îi inspiră ornamentele şi-i determină simbolurile, astfel încât scena elanului urmărit de grifon se interpretează ca reprezentare figurată a unei deplasări a stăpânitorilor stepei către un nou teritoriu. Legenda însăşi a migrației, determinată de urmărirea vânatului, care se găseşte în evul mediu la originea mai multor oraşe sau sate ale Europei Orientale, pare să-şi găsească punctul de plecare în această mentalitate caracteristică a popoarelor din stepă, între care sarmații nu reprezintă decât un nou avatar.*"[207] Urmărindu-le însă traiectul evolutiv, concluzia lui Brătianu în privința lor este una cât se poate de clară: „*apariția*

[205] *Ibidem.*

[206] *Ibidem.*

[207] *Ibidem.*

sarmaţilor, împinşi de huni, anunţă marile mişcări ale popoarelor din stepă şi strânsa interdependenţă a evenimentelor din această regiune geografică cu cele ce se desfăşoară în întinsul spaţiu euroasiatic, în Asia Centrală şi la porţile Extremului Orient; perspectiva istoriei, văzută de pe ţărmurile Euxinului, este de acum înainte continentală, aproape planetară."[208]

În paralel cu abordarea de către Gheorghe I. Brătianu a unor aspecte din sfera sarmato-alanologiei[209], alte contribuţii în acest domeniu erau aduse de Gr. Anițescu[210], I.L. Neagu[211], C. Daicoviciu[212] şi I. Vendelin[213]. Din punct de vedere cronologic, urmează o altă gamă

[208] *Ibidem*, p. 144.

[209] În afara titlurilor deja menţionate, alte referiri ale marelui istoric la sarmato-alani se regăsesc într-o cunoscută sinteză, publicată în străinătate cu puţin timp înainte de începerea Celui de al doilea război mondial (vezi Gh.I.Brătianu, *O enigmă şi un miracol istoric: poporul român*, ediţie îngrijită, prefaţă studiu şi note de St. Brezeanu, traducere de M. Rădulescu, Bucureşti, Bucureşti, 1988, p. 72-74 şi *passim*; ediţia princeps, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, a apărut la Paris, în 1937).

[210] Gr. Anițescu, *Antichităţi de la staţiunea Vîrtişcoi*, AA , III, 3, 1929, p. 14-21.

[211] I.L. Neagu, *Staţiunea barbară de la Vîrtişcoi*, AA, 5-6, 1930, p. 45-51.

[212] C. Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie* , în "Revue de Travsylvanie", VI, 1, 1940; idem , *Banatul şi Iazygii*, în "Apulum " , I ,1939-1942, p. 98-109.

[213] I. Vendelin,*Un tumul la Tecuci*, în RPAN , III-IV, 1940, p. 101-103.

de aporturi istoriografice, datorate unor istorici precum R. Vulpe[214], E. Chirilă[215], N. Lascu[216], D.M. Pippidi[217], C. Cihodaru[218] ş.a., care au publicat diverse materiale relaţionabile cu sarmatologia, importante atât sub aspectul noutăţilor de ordin arheologic introduse în circuitul ştiinţific, cât şi din perspectiva fondului aserţional dezvoltat.

Din perioada postbelică, mai exact de la începutul anilor '60, datează primele încercări de redactare a unor sinteze propriu-zise dedicate monumentelor sarmatice, acumularea unui număr semnificativ de descoperiri de complexe funerare importante, atât în Moldova, cât şi

---

[214] R. Vulpe, *Les fouiles de Calu*, în "Dacia", VII- VIII, 1941, p. 59- 62; idem, *Săpăturile de la Poieneşti din 1949*, în *Materiale...* , I, 1953, p. 9-11; idem, în vol. *Din istoria Dobrogei*, II, Bucureşti, 1968, p. 39 şi urm.; idem *Studia Thracologica [Hommage au IIe Congres International de Thracologie Bucarest , 4 - 10 sept. 1976]*, Bucureşti, 1976, *passim.*

[215] E. Chirilă, *Frământări sociale la sarmaţi în sec. IV e.n.*, în SCIV, II,1951, 2, p. 183-188.

[216] N. Lascu, *Pământul şi vechii locuitori ai ţării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în vol. *Publius Ovidius Nasso*, Bucureşti, 1957, p. 119-191.

[217] D.M. Pippidi, *Contribuţii la istoria veche a României*, ediţia a doua, 1967, p. 287-328, 479- 481 şi *passim*; idem, *Sarmaţii şi regiunile pontice într-o lucrare recentă*, în StCl, XIV, 1972, p. 213-220.

[218] C. Cihodaru, *Contribuţii pentru fixarea unei hărţi preistorice a Daciei (Staţiuni preistorice în judeţul Vaslui)*, în AA, 7-8, 1931-1932, p. 50-53; idem, *Continuitatea populaţiei băştinaşe romanizate în regiunile nord- dunărene şi urmele ei în toponimie*, în CI, VIII, 1977, p. 249-265.

în Muntenia, favorizând o mai bună documentare de teren şi un avans al cercetării. Astfel, la apariţia, în 1960, a controversatului *Tratat de Istoria Românilor*, acesta includea, în primul său volum, un cuprinzător studiu despre sarmaţi datorat profesorului Ion Nestor[219], în care erau valorificate rezultatele sondajelor şi campaniilor de săpături întreprinse după al doilea război mondial, introducându-se astfel în dezbatere un inventar sarmatic relativ dens, datat, pe baza informaţiilor disponibile în acel moment, la nivelul secolelor III-IV d.Hr. şi extras din situri arheologice dispuse în bazinul Prut-Jijia (Glăvăneştii Vechi, Truşeşti-Ţuguieta, Larga Jijia, Probota, Holboca, Valea Lupului, Ştefăneşti, Mitoc, etc.), în prelungirile câmpiei dintre Siret şi Prut (Poieneşti, Epureni, Tecuci, Balinteşti), în Câmpia Munteniei (Focşani, Şendreni, apoi Largu şi Smeieni pe Călmăţui, Chişcani, lângă Brăila, la Dridu, pe Ialomiţa, Călăraşi, Bucureşti) şi -izolat- în Oltenia, la Vădastra, pe Măgura Cetăţii[220]. Studiul în cauză, bine articulat din toate punctele de vedere, va deveni din momentul publicării sale referinţa cultivată cu consecvenţă de toţi autorii români care abordau aspecte ale problematicii sarmatice, dar, în mod regretabil, practic nimic din ceea ce s-a scris ulterior nu a reuşit să depăşească acest nivel, să împingă într-adevăr înainte sarmatologia, materialele publicate rezumându-se la discuţii purtate mai mult sau mai puţin în contradictoriu în legătură cu

[219] I. Nestor, *Sarmaţii*, în *Istoria României*, I, *Comuna Primitivă. Sclavagismul. Perioada de trecere la feudalism* (coord. C.Daicoviciu), Bucureşti, 1960, p. 671-682, 723-724 .

[220] *Ibidem*, p. 679.

descoperirile arheologice mai vechi sau mai noi, dintre care cele mai multe continuă să ridice şi în prezent serioase probleme de datare.

Aproximativ în aceeaşi perioadă cu apariţia studiului de sinteză al lui Ion Nestor, Sebastian Morintz încerca să realizeze, în câteva articole publicate succesiv[221], redactate pe baza observaţiilor făcute în cursul câtorva expediţii arheologice la care participase, o ordonare şi o clasificare a materialului de factură sarmatică acumulat până în acel moment.

Demersuri similare vor întreprinde, separat, câţiva ani mai târziu, Gheorghe Diaconu[222] şi Ion Ioniţă[223], care, pe temeiul analizelor desfăşurate în timpul săpăturilor de la Târgşor şi respectiv Dăngeni, Pogorăşti şi Şerbotesti, aduc corective vechilor date şi realizează bilanţuri actualizate, pe regiuni, ale descoperirilor sarmatice. Dar nota generală a evocărilor sarmaţilor şi alanilor în contextul istoriografic intern este, la rigoare, aceea a unor raportări cu accente excesiv

[221] S. Morintz, *Nekotorye voprosu sarmatskogo naselenja v Moldove i Muntenii v svjazi s focsanskim pogrebeniem*, în "Dacia", N.S., III, 1959, p. 451-471; idem, *Ein sarmatiskes grab aus Căscioarele*, în "Dacia", NS, IV, 1960, p. 553-560; idem şi Gh. Untaru, *Mormânt sarmatic descoperit în oraşul Focşani*, în SCIV, 13, 1962, 1, p. 157-163; S. Morintz şi B. Ionescu, *Cercetări arheologice în împrejurimile oraşului Oltenita (1958-1967)*, în SCIV, 19, 1968, 1, p. 95-128.

[222] Gh. Diaconu, *Târgşor. Necropola din sec. III-IV e.n.*, Bucureşti, 1965, p. 19 şi urm.

[223] I. Ioniţă, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328.

polemice la adresa aserţiunilor din spaţiile istoriografice vecine (recte rus, ucrainean, maghiar şi bulgar), a unor contribuţii alcătuite într-o măsură prea mare din „replici" şi contestări realizate într-o manieră mai curând publicistică, în urma căreia fondul concluziv avansat nu avea cum să nu fie afectat în latura sa constructivă. Atitudinea ca atare pare să reflecte, într-un anumit fel, o teamă abisală de a accepta, în interstiţiile temei sensibile a continuităţii, ideea unei prezenţe intruzive, sarmatice şi ulterior alanice, care, ulterior, printr-o alchimie impredictibilă, să erodeze, să transforme sau să aneantizeze întregul eşafodaj istorico-istoriografic, în maniera în care, după cum se exprima la un moment dat istoricul şi antropologul Thomas S. Kuhn, teoria relativităţii a lui Albert Einstein nu marchează un progres de tip cumulativ al ştiinţei, care se adaugă adevărului deja stabilit al mecanicii newtoniene, ci face ca întreaga mecanică newtoniană să fie fundamental greşită, în esenţa sa.[224]

Dincolo de aceste tendinţe, un aport istoriografic consistent în domeniul sarmatologiei aferente spaţiului corespunzător bazinului carpatic îi este datorat însă regretatului arheolog bucureştean Gheorghe Bichir, semnatar a aproximativ douăzeci de studii şi articole rezervate prezenţei sarmaţilor în Dacia[225], mult timp singurul autor cu

---

[224] Th. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, ediţia a II-a, Chicago, 1970, p. 96.

[225] Gh. Bichir, *Unele observaţii cu privire la necropolele de tip Poieneşti din Moldova şi relaţiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 253-268 ; idem, *Les sarmates sur territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congres International des Scientes Prehistoriques et Protohistoriques*, I, Beograd,

preocupări consecvent finalizate, legate de evoluția acestor triburi de nomazi iranofoni infiltrați în regiunea Dunării de Jos.

1971, p. 275-285; idem, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971, p. 135-146 ; idem, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", 5, 1972, p. 137-176; idem, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, BHR, 16, 1975, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 55-66; idem, *Cultura carpică*, București, 1972, p. 174-177; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, 1, Oxford, 1976, p. 162-165; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Mijloc și de Jos și relațiile lor cu geto-dacii*, în MN, 3,1976, p. 115-124; idem, *Relațiile dintre sarmați și geto-daci până la sfârșitul sec. I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214; idem, *Sarmații*, în DIVR, p. 519-522; idem, *Les sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, 21, 1977, p. 167-197 ; idem, *Date noi cu privire la romanizarea Munteniei*, în SCIVA, 29, 1978, 3, p. 385-395 ; idem, *Autohtoni și migratori în sec.II-III e.n. în jud. Ilfov*, în *Ilfov, file de istorie*, București, 1978, p. 93-97; idem, *Dacii liberi în secolele II-IV e.n.*, în RdI, 33,1980, 3, p. 443-469; idem, *I. Ioniță, Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii în spațiul est-carpatic în sec. II-IV e.n., Iași, 1982* (recenzie), în Thr Dac, V, 1-2, 1984, p. 194-202; idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 95-98; idem, *Sarmații și relațiile lor cu geto-dacii*, în RdI, 38, 1985, 11, p. 1043-1057 și 38, 1985, 12, p. 1164-1177; idem, *Relațiile dintre geto-daci și sarmați*, în SymThR, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacilor*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p. 135-169 și II, în SCIVA, 47, 1996, 3, p. 297-312; idem, *Alanii...*, *Argaragantes...*, *Iazygii...*, *Limigantes...*, în EAIVR, I, 1994, p. 52, 91, II, 1996, p. 248-249, 315; idem, *Dacii liberi din nordul Daciei*, în ThrDac, XVII, 1-2, 1996, p. 191-201 și în *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat* (coord. V. Spinei), Iași, 1997, p. 17-32; idem, *Sarmații în spațiul carpato-danubiano-pontic*, în AUCDC, Seria Istorie, 2, 1998, p. 38-50; idem, M. Butoi, *Un mormânt sarmatic descoperit în sud-vestul Munteniei*, în SCIVA, 26, 1975, 1, p. 137-140.

Alte contribuţii notabile, alături de acelea ale autorilor susmenţionaţi - Gheorghe Bichir[226], Ion Ioniţă[227] şi Gheorghe Diaconu[228], care vor reveni, fiecare, în repetate rânduri, cu completări şi nuanţări, dezvoltând, la un moment dat, în anii '80, şi o polemică, interesantă în sine şi demnă de urmărit şi prin prisma construcţiilor argumentative edificate, sunt legate de nume precum V. Palade, Al. Andronic, N. Zaharia, M. Petrescu - Dâmboviţa şi Em. Zaharia, N. Gostar, Bako Geza, N. Harţuche, D.Gh. Teodor, M. Ignat, V.Chirica, N. Ursulescu, P. Şarduschi, R.D. Mazilu, Cn. Beldiman şi J. Szoncs, A. Crâşmaru, I.T.

[226] Pentru lista contribuţiilor lui Gheorghe Bichir în domeniul istoriei sarmaţilor din teritoriile aferente bazinului carpatic, vezi *supra*, nota 225.

[227] I. Ioniţă, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328; idem, *Contribuţii cu privire la cultura Sântana de Mureş pe teritoriul României*, în AM, IV, 1966, p. 189-252 ; idem, *Unele probleme privind populaţia autohtonă din Moldova în sec. II-V e.n.*, în "Crisia", 1972, p. 183-197 ; idem, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în sec. II-IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 62-73, 109-112, 118-119 ; idem, *Sarmaţii*, în *Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), Bucureşti, 2001, p. 663-678, 749-752.

[228] Gh. Diaconu, Probleme actuale ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov pe teritoriul României, în lumina cercetărilor din necropola de la Târgşor, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Târgşor, în SCIV, 13,1962, 2, p. 441-445 ; idem, Despre sarmaţi la Dunărea de Jos în lumina descoperirilor de la Târgşor, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-346; idem, Târgşor. Necropola din secolele III-IV e.n., Bucureşti, 1965, p. 19-29 ; idem, Roxolani sau alani la Dunărea de Jos, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285; idem, Despre datarea culturii Sântana-Cerneahov, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242.

Dragomir, C. Muşeteanu şi R. Lungu, M. Butoi, D. Benea, A. Bejan, M. Sâmpetru, M. Babeş, C.H. Opreanu ş.a.[229], dar istoricii enumeraţi nu includ această problematică în cercetările pe care le întreprind, decât ca o preocupare secundară, sporadică, cultivând prioritar alte domenii de interes, astfel încât absenţa, până de curând, a unei monografii ample, care să trateze exhaustiv istoria comunităţilor sarmate din Dacia, ca şi aceea a grupurilor alanice post-hunice, nu este, în condiţiile inexistenţei unor preocupări constante în domeniul sarmato-alanologiei, surprinzătoare.

Mai recent, în unele lucrări semnate de autori precum I. Bogdan-Cătăniciu[230], Liana Oţa[231], F. Petrescu[232] şi Gh. Niculescu[233] s-

[229] Titlurile lucrărilor acestor autori sunt citate în trimiterile bibliografice din textul capitolelor următoare, precum şi în lista bibliografică adiţionată la finalul lucrării.

[230] I. Bogdan-Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p.Chr.*, Alexandria, 1997.

[231] Liana Oţa, *Relations between the Roman Empire and Sarmatians on the Lower Danubian limes*, în *Proceedings of the XVIIth International Congress of Roman Frontier Studies* (coord. N. Gudea), Zalau, 1999, p. 885-894; idem, *Sarmaţii din Muntenia şi Imperiul Roman*, în „Analele Banatului", SN, XV, 2007, p. 51-55;

[232] F. Petrescu, *Repertoriul monumentelor arheologice de tip Sântana de Mureş-Cerneahov de pe teritoriul României*, Bucureşti, 2002.

[233] Gh. Niculescu, *Die sarmatische Kultur im Zusammenhang der kaiserzeitlichen archäologischen Funde aus Muntenien - unter besonderer Berücksichtigung der Funde von Tîrgsor*, în *Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Internationales Kolloquium*

au propus anumite revizuiri ale unor datări operate anterior de Gh. Bichir şi Gh. Diaconu, dar secvenţele abordate de istoricii în cauză nu acoperă decât parţial, sub raport spaţial şi cronologic, suma prezenţelor sarmato-alanice în bazinul carpatic. În paralel, cu începere de la jumătatea anilor '90, arheologul Vitalie Bârcă de la Institutul de Arheologie şi Istoria Artei al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, a demarat un amplu program de cercetare şi sistematizare a antichităţilor sarmatice din cuprinsul Daciei, cu insistenţă asupra acelora din spaţiul est-carpatic, încercând să armonizeze datele autohtone cu informaţia acumulată în spaţiul ex-sovietic, în raport cu care încadrările cronologice şi tipologice avansate în trecut de Gh. Bichir, I. Ioniţă şi V.I. Grosu comportă diferenţe semnificative. Concretizate într-o serie de studii şi articole publicate în reviste de specialitate[234], în actele unor

des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998, (C. von Carnap-Bornheim), Neumünster, 2003, p. 184-186.

[234] V. Bârcă, *Consideraţii privind armamentul, tipul de trupe şi tactica militară la sarmaţi*, în „Acta Musei Napocensis", 31, 1994, p. 55-68; idem, *Considerations Concerning the Political History of Sarmatians in the North-West of the Black Sea in the Ist Century A.D. (Consideraţii privind istoria politică a sarmaţilor din nord-vestul Mării Negre în secolul I p. Ch.)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXI), Zalău, 1997, p. 935-979; idem, *Die defensive Bewaffnung und Militarausrushung der Sarmaten (Echipamentul şi armamentul defensiv sarmatic)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXXIV), (Hrsg. N. Gudea), Zalău, 1997, p. 909-934; idem, *Die defensive Austrüstung und Bewaffung der Geto-Daker und die dako-römische Krieger*, în *Contribuţii la cunoaşterea armatei romane din provinciile dacice* („Acta Musei Porolissensis", 34/1), (Hrsg. N. Gudea), Cluj-Napoca, 1997, p. 181-191; idem, *Die schwere Reiterei bei den*

bosporen, în „Acta Musei Napocensis", 35/1, 1998, p. 55-75; idem, *Armamentul defensiv și echipamentul militar la geto-daci în preajma războaielor daco-romane*, în „Istros", VIII, 1998, p. 83-96; idem, *Considérations concertnant les monnaies du Ier siècle av. j. Chr. à Tyras*, în Thr Dac, XX, 1-2, 1999, p. 369-282; idem, *Sarmatic swords and daggers with ring-shape handle in the northern and north-western of the Black Sea*, în „Istros", IX, 1999, p. 99-120; idem, *Die Bögen und die Pfeile der Sarmaten (Arcul și săgețile la sarmați)*, în „Analele Banatului", VII-VIII, 1999-2000, Timișoara, 2000, p. 407-449; idem, *Daci și sarmați în zona est-carpatică (sec. I a. Ch.- I p. Ch.)*, în „Istros", IX, 1999, p. 89-98 (în colaborare); idem, *Oglinda dreptunghiulară din mormântul sarmatic de la Giurcani și problema datării acestuia*, în „Ephemeris Napocensis", IX-X, (1999-2000), 2000, p. 131-149; idem, *Daci și romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d. Chr.)*, în *Daker und Römer am Anfang des 2 Jh. N. Chr. im Norden der Donau / Daci și romani la începutul secolului al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timișoara, 2000, p. 29-78 (în colaborare); idem, *Oglinzile dreptunghiulare din mormintele sarmatice din spațiul carpato-nistrean*, în „Istros", X, 2000, p. 295-312; idem, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube (Ier-IIIe siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „Acta Musei Napocensis", 37/1, 2000, p. 69-97 (în colaborare); idem, *Einige Betrachtungen Betreffend das Fundkomplex von Bubueci (Fundumstände, Forschungsgeschichte, Datierung und ethnische Zuschreibung)*, în ThrDac, XXII, 1-2, 2002, p. 215-230; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Jos și de Mijloc și relațiile cu geto-dacii (sec. I a. Ch. – sec. I p. Ch.)*, în „Ephemeris Napocensis", XII, 2002, p. 45-97; idem, *Fibulele din mediul sarmatic timpuriu din spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, în „Ephemeris Napocensis", XIII, 2003, p. 93-115; idem, *Reprezentări figurative pe falerele dintre Munții Urali, Caucaz și Balcani (sec. II-I a. Ch.)*, în „Istros", XII, 2005, p. 65-133 (în colaborare); idem, *Observations on the situation in the North-Pontic Region in the IIIrd Century B.C.*, în „Acta Musei Napocensis", 41/1, 2006, p. 33-46.

congrese și simpozioane internaționale[235], în mai multe volume colective[236], iar mai recent în câteva lucrări de sinteză[237], dar și în

---

[235] Idem, *Roman Bronze Pots in the Sarmatian Graves on the Westward Territory of the Dnester River*, în *The 16th International Congress of Antique bronzes "Typology, Chronology, Authenticity"*, Bucharest, 26-31 may 2003, p. 4-5; idem, *Figurative Representations on the Geto-Dacian and Sarmatian Phalerae*, în *Congresulal IX-lea Internațional de Tracologie/IX-th Internationa Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău- Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 113-116; idem, *The icoming of Sarmatians at the middle and Lower Danube and the relationship with Dacians (1st c. BC - 1st c.AD)*, în *Congresulal IX-lea Interna.ional de Tracologie/IX-th Internationa Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 116-118.

[236] Idem, *Rapports daco-sarmatique a l'est des Carpates et dans la Plaine du Danube I-er s. av.J. C-ers apres J.C.*, în vol. *Ansient Ukrainian Steppes*, Nikolaev, 1998; idem, *Daki i sarmaty v Vostočno-Karpatskom regione (I v. do n. e. - I v. n. e.)*, în *Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pričernomor'ja (k 100-letiju B. N. Grakova)*, Zaporož'e, 1999, p. 245-249 (în colaborare); idem, *Orașul Tyras și Imperiul Roman în sec. I d. Ch. (Considerații istorice și numismatice)*, în *Studii de istorie a Transilvaniei*, („Revista Bistriței", XIV), (coord. V. Orga, I. Costea), IV, 2000, p. 277-294; idem, *Vzaimootnošenija meždu dakami i sarmatami v Vostočno-Karpatskom regione i na Nižnem Dunae (I v. do n.e. – I v.n.e.)*, în *Starožitnosti stepovogo Pričornomor'ja i Krymu*, VIII, Zaporižzja, 2000, p. 243-263 (în colaborare); idem, *Vasele romane de bronz din mormintele sarmatice din spațiul pruto-nistrean*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, (coord. G. Florea, G. Gheorghiu, E. Iaroslavschi), Cluj-Napoca, 2001, p. 336-361; idem, *Spade și pumnale în mormintele sarmatice timpurii din nordul Mării Negre (sec. II-I a. Ch.)*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea dicata. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de*

ani, Zalău, 2001, p. 135-153; idem, *Das Eindringen der Sarmaten an der unteren und mittleren Donau und ihre Beziehungen zu den Geto-Daker (1.Jh.v.Chr. – 1.Jh.n.Chr.)*, în *Interrregionale und Kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v. Chr. – 1. Jahrtausend n. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2002, p. 103-150; idem, *The coins in the city of Tyras and the Rroman authority in the region in the I-st Century A. D.*, în *Orbis Antiqvvs. Studia in honorem Ioannis Pisonis, Cluj-Napoca*, 2004, p. 834- 842; idem, *Câteva observaţii cu privire la tezaurele şi depozitele sarmatice timpurii (sec. II-I a. Chr.) din spaţiul dintre Don şi Prut*, în *Studia Historica et Arhaeologica. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timişoara, 2004, p. 35-63; idem, *Fibulele din mediul sarmatic est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.). Cronologie, origine, răspândire, în Comerţ şi civilizaţie. Transilvania în contextul schimburilor comerciale şi culturale în antichitate*, Cluj-Napoca, 2005, p. 119-148; idem, *Figurative representations on Sarmatian and Geto-Dacien phalerae of 2nd-1st centuries B. C.*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", XXII, *In Honorem Silvia Marinescu-Bîlcu 70 de ani*, Călăraşi, 2005, p. 441-458 (în colaborare); idem, *Remarks on the Sarmatian Culture Chronology and Periodisation (State of research)*, în *Fontes Historiae. Studia in Honorem Demetri Protase* (Ed. Cn Gaiu, Cr. Găzdac), Cluj-Napoca, 2006, p. 153-161; idem, *Sarmaţii – aliaţii dacilor în războaiele contra Romei*, în *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei* (Ed. Eugen S. Teodor, Ovidiu Ţentea), Bucureşti, 2006, p. 3-28; idem, *Vase metalice de import din mediul sarmatic timpuriu (sec. II-I a. Chr.) din spaţiul dintre Don şi Prut*, în *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblate*, Cluj-Napoca, 2007, p. 88-98.

[237] Idem, *Nomazi ai stepelor. Sarmaţii timpurii în spaţiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

observaţiile inserate în câteva recenzii[238], contribuţiile lui Vitalie Bârcă sunt în principal de ordin arheologic, dar au meritul de a realiza şi o sumă de încadrări în contexte istorice ale descoperirilor sarmatice din mormintele cunoscute sau din aşezările dacice, romane sau ale altor populaţii care au staţionat temporar în limitele Daciei.

În Basarabia, situaţia investigării antichităţilor sarmate este, în multe privinţe, asemănătoare celei din restul României, în măsura în care analiza acestora nu este, iniţial, un scop în sine, ci o consecinţă a apariţiei acestei categorii de materiale în complexe de altă natură, vizate de ancheta arheologică, aceea română, la început, iar ulterior aceea sovietică, anterior desprinderii Republicii Moldova din fosta U.R.S.S.

Primele astfel de semnalări în cursul unor săpături sistematice sunt înregistrate în anii 1934 şi 1937, când N.N. Moroşan constata existenţa la Teţcani[239] a unei lespezi funerare conţinând un semn "hieroglific", dovedit ulterior ca fiind sarmatic, şi respectiv a unui

---

[238] Idem, *N. Son, Tiras v rimskoe vremea, Kiev, 1993*, în ActaMN, 34, 1997, p. 907-908 (recenzie); idem, *V. M. Zubar, Hersones tavri.eskij i rimskaja imperija, Kiev, 1994*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 891-893 (recenzie); idem, *S. Andruh, Nižnedunajskaja Skifija v VI-I vv. do n. e., Zaporožie, 1995*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 885-887 (recenzie); idem, *A. V. Simonenko, Sarmaty Tavrii, Kiev, 1993*, în „Ephemeris Napocensis", VIII, 1998, p. 310-312 (recenzie).

[239] N.N. Moroşan, *Semn ieroglific dintr-un Kurgan din Basarabia*, Chişinău, 1938, p. 11-12.

mormânt de călăreţ nomad la Chiţcani[240], pe care le datează corect, fără însă a le putea stabili originea.

După instalarea ocupaţiei sovietice, o expediţie comună, formată din cercetători de la Kiev şi Chişinău şi condusă de T.G.Oboldueva, identifică lângă satul Grădişte, în anul 1946, într-un tumul din Epoca bronzului, două morminte secundare sarmatice, care sunt datate, şi acestea, corect, dar care rămân din nou, neinterpretate cultural[241].

Între timp, sarmatologia sovietică făcuse progrese importante, datorate unor arheologi precum Paul Rau, B.N. Grakov, P. Rykov, K.F. Smirnov, V.P. Silov, I.V. Siničyn, M.G. Maškova, G.V. Kušaev, O.V. Obelicenko[242], unii dintre ei preocupându-se după 1940 şi de vestigiile antice ale Basarabiei.

Din anul 1953 se intră într-o nouă fază a cercetărilor, odată cu săparea necropolei plane de înhumaţie de lângă satul Bocani, din

---

[240] Idem, *Geologia şi preistoria regiunii Copanca*, Chişinău, 1939, p. 51-56.

[241] Cf. V.I. Grosu, *Sarmaţii în spaţiul geto-dacic răsăritean*, în AM, XVIII, 1995, p. 133; vezi şi nota 4 din subsolul studiului menţionat.

[242] Pentru amănunte, vezi Gh. Bichir, *Sarmaţii şi pătrunderea lor la Dunărea de* Jos, p. 135-136; idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor cu geto-daci*, I, p. 1044.

bazinul Prutului Mijlociu, cele 20 de morminte excavate permiţându-i arheologului G.B.Feodorov, coordonatorul expediţiei, avansarea unui consistent fond concluziv[243].

Potenţarea volumului informaţional aferent se accentuează în decadele corespunzătoare anilor '60 şi '70, dinamica acumulărilor de vestigii sarmatice, pe baza aportului arheologilor G.B. Feodorov, E.A. Rikman, I.A. Rafaloviči, V.L. Lăpuşnean, V.A. Dergaciov[244] favorizând conturarea în această perioadă, a unui curent care va putea genera, în etapa următoare, o şcoală de sarmatologie proprie spaţiului Republicii Moldova. Pe acest fond, apar firesc, în 1960 şi 1966, primele încercări de cartografiere a monumentelor sarmatice (datorate lui Feodorov şi respectiv lui Rikman) şi primele caracterizări generale ale culturii ei materiale (Rikman, în 1964 şi 1966).

Activităţi de teren mai recente[245], dirijate de V.I. Markevici, S.M. Agulnikov, Al. Levinschi, E.V. Iarovoi, V.I. Grosu, E. Sava, V.P. Haheu, V.G. Bubulici, determină o emersiune continuă de vechi urme ale civilizaţiei sarmatice în tot mai multe staţiuni arheologice, siturilor mai vechi de la Bezeni, Olăneşti, Goteşti, Zărneşti,

---

[243] G.B. Feodorov, *op. cit*, 1956, p. 61-65.

[244] O inventariere a principalelor contribuţii din această perioadă, la V.I. Grosu, *op.cit*, p. 133. Vezi şi V. Dergaciov, *Arheologia Republicii Moldova. Retrospectivă istorică*, în Thr Dac, XV, 1-2, 1994, p. 7-8.

[245] Cf. V.I. Grosu, *op.cit*, p. 133; pentru campaniile mai recente, vezi trimiterile bibliografice din cuprins.

Negureni, Pervomaise, Selişte, adăugându-li-se treptat cele de la Cuconeştii Vechi, Brânzeni, Hâncăuţi, Paşcani, Budeşti, Cobuşca Veche, Hruşca, Corpaci, Ursoaia, Cazaclia, Petreşti, Cârnăţeni, Opaci, Nikolskoe, Novokotovsk, Dubăsarii Vechi, Beliaevka, Turlaki, Holskoe, Kiselov sau Maiaki, amplasarea lor permiţând o mai bună studiere a repartiţiei geografice, a apartenenţei şi respectiv a cronologiei grupelor de morminte ale acestor nomazi din spaţiul pruto-nistrean şi limitrof.

Sub raportul finalizării istoriografice, cele mai consistente şi mai documentate analize asupra acestor aspecte îl au ca autor pe V.I. Grosu, rezolvările sale[246], deşi amendabile în unele puncte, fiind, totuşi,

[246] Aflat într-o poziţie similară cu aceea a lui Gheorghe Bichir în istoriografia română de la vest de Prut, arheologul basarabean are înscrise în dreptul numelui său o listă extinsă de contribuţii publicistice în domeniul istoriei sarmaţilor, dintre care, în afara celei deja menţionate (V.I. Grosu, *op.cit.*, p. 133-186), amintim aici: idem, *Krasnolakovaja čaša iz sarmatskgo pogrebenija u s. Talmaza*, în AIM v 1973 g., Chişinău, 1974, p. 78-79; idem, *Sarmatskij kurgan u s. Korpač*, în SA, 2, 1979, p. 250-255; idem, *Periodizacija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnevstrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, în AIM v 1977-1978 gg., Chişinău, 1982, p. 4-27; idem, *Novje sarmatskie pamjatniki na territorij Moldavij*, în AJM 1979-1980, Chişinău, 1983, p.30-48; idem, *Sarmatskij mogil'nik u sela Brynzeny*, în AIM v 1981 g., Chişinău, 1985, p. 129-142; idem, *Sarmatskoe pogrebenie v Podnestrov'e*, în SA, 1 1986, p. 258-261; idem, *Sarmatskie pamjatniki Srednego Poprut'ja*, în AIM v 1983 g., Chişinău, 1988, p. 79-91; idem, *Hronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury-Dnestrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, Chişinău, 1990; idem, *Novye dannye e crastve Farzoia*, în *Materialy i issledovannia po archeologhij i etnografij Moldovy*, Chişinău, 1992, p. 141-148; idem, *Ornamentica ceramicii sarmatice*, în MA, XX, 1995, p. 111-122; idem, *Regatul lui Farzoios şi Inismeus*, în AM, XIX, 1996, p.

cele care valorifică cel mai bine, până în prezent, informaţia disponibilă pentru Basarabia.

În condiţiile unui decalaj, doar în parte surmontat, existent în România în raport cu nivelul foarte avansat atins de cercetarea acestei problematici în Federaţia Rusă, Ucraina, Polonia, Ungaria sau în unele state occidentale, în care sarmato-alanologia este de mult timp constituită într-un domeniu autonom, desprins din sfera orientalisticii, recursul secvenţial la operele unor istorici străini cu autoritate recunoscută, precum Ellis H. Minns[247], M. Rostowzew[248], T. Talbot Rice[249], L. Musset[250], J. Harmatta[251], M. Parducz[252], A.I. Meliukova[253],

---

247-252; idem, S.M. Agulnikov şi V.P. Haheu, *Otcet o polevych rabotach Kurgannogo otrjada Budžaskoj novostroecnoj ekspedicij po issledovaniju Kurgannoj gruppy u pgt. Taraklija v 1983 g*, raport în Arhiva IAC, Chişinău, 1984, p. 22-32 ; idem, E.N. Savva, *Arheologičeskie issledovanija u s. Čoropkany*, în Izvestija AN MSSR, Serija obščestvennyh nauk, 2, 1987, p. 71-74; idem, T.I. Demčenko, *Sarmatskie kurgany u sel Kyrnaceny i Opač*, în AIM v 1985 g., Chişinău, 1980, p. 132-140; idem, S.M. Agul'nikov, *Tălmaza, r. Ştefan Vodă, R.Moldova*, în CCA 1983-1992, Bucureşti, 1997, p. 107-108.

[247] Ellis H. Mins, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913.

[248] M. Rostovtzeff (sau Rostowzew după altă grafiere), *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922; idem, în CAH., 8, 1930, p.564-584.

[249] T. Talbot Rice, *The Scythians*, London, 1957.

[250] L. Musset, *Les invasions: Les vagues Germaniques*, în "Nouvelle Clio", 12, Paris, 1965, p.75-82 ; pentru trimiterile prezente, vezi ediţia în limba română, L. Muset, *Invaziile*, vol. I, *Valurile germanice*, cu un supliment bibliografic de St.

K.F. Smirnov[254], E.A. Rikman[255], G.B. Feodorov[256], E.D. Phillips[257], T. Sulimirski[258], K. Godlowski[259], B.S. Bachrach[260], M.I. Artamonov[261], K.

Lebecq, prefaţă de D. Berindei, traducere şi note de Ec. Lung, II, *Al doilea asalt împotriva Europei creştine (secolele VII-XI)*, traducere de Ov. Cristea, Bucureşti, 2002.

[251] J. Harmatta, *Contribution à l'histoire des Sarmates en Hongrie*, în AÉ, 1950 (extras); idem, *Studies on the History of the Sarmatians*, în "Magyar-Görög Tanulmányok", 30, Budapest, 1950, p. 3-64; idem, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Acta Ant Arh, XIII, Szeged, 1970.

[252] M. Párducz, *Beiträge Zur Geschichte Der Sarmaten In Ungarn Im II. Und II. Jahrhundert*, în AAASH, 7, 1956, p. 139-182; idem, *Einige Probleme Der Sarmatenforschung Des Karpatenbeckens*, în "Actes du VIIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques ", I, Beograd, 1971, p. 267-274.

[253] A.I. Meliukova, *Sarmatskoe pogrebenie iz Kurgana v s. Olăneşti (Moldavskaja SSR)*, în SA, 1, 1962, p. 195-208; pentru alte contribuţii care au apărut ritmic în paginile publicaţiei MIA, referinţele vor fi indicate succesiv, pe măsura apariţiei lor în aparatul critic.

[254] K.F. Smirnov, *Repartition des tribus sarmates en Europe Orientale*, în *Les rappots et les information des archéologues de l'URSS*, Moscova, 1962; idem, *Curilniţî i tualetnîe sosudichi aziatscoi Sarmatii*, în *Kavkaz i Vostocianaia Evropa v drevnosti*, Moscova 1973, p. 166-179.

[255] E.A. Rikman, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo meždurec'ja*, Moscova, 1964; idem, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo meždurec'ja*, în SE, 1,1966, p. 65-80; idem, *Pamjatniki sarmatov i plemen Černjachovskoj Kul'tury*, în "Archeologičeskaja Karta Moldavskoj SSR ", 5, Chişinău, 1975.

[256] G.B. Feodorov, *K voprosu o sarmatskoj Kul'ture v Moldovij*, în "Izvestia-Chişinău", 31, 1965, 4, p. 49-65; idem, *Naselenie Prutsko-Dnestroskogo me dureě'ja v I tysjačiletij n.e*, în MIA, 89, 1960, p. 323-423.

[257] E.D. Phillips, *The Royal Hordes. Nomad Peoples of the Steppes*, London, 1965.

[258] T. Sulimirski (grafiat uneori şi Soulimirski), *The Sarmatians in The Polish Past*, în "The Polish Review", IX, 1, New York, 1964, p.80-92; idem, *The Sarmatians*, London, 1970.

[259] K. Godlowski, *The Cronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Krakov, 1970.

[260] B.S. Bachrach, *A History of the Alans in the West from Their First Appearance in the Sources of Classical Antiquity through the Early Middle Ages*, Minneapolis, 1973.

[261] M.I. Artamonov, *Skifî i sarmatî*, Kiev, 1974.

Jettmar[262], B. Genito[263], T. Newark[264], V. Schillz[265], V. Kouznetsov şi I. Lebedinsky[266], M. Todd[267], P. Riché[268], Ch. King[269], A.V.

---

[262] K. Jettmar, *Arta stepelor. Popoarele timpurii*, traducere de Cr. Petrescu, cuvânt înainte de R. Popa, Bucureşti, 1983.

[263] B. Genito, *The Archaeological Cultures of the Sarmatians with a Preliminary Note on the Trial-Trenches at Gyoma 133: a Sarmatian Settlement in South-Eastern Hungary (Campaign 1985)*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli", Vol. 42, Napoli, 1988, p. 81–126; idem, *The Late Bronze Age Vessels from Gyoma 133, S.E. Hungary, The Stratigraphical Evidence*, în „Communicationes Archaeologicae Hungariae", Budapest, 1990, p. 113–119; idem, 1993, *Trial-Trenches at Gyoma 133: a Sarmatian Settlement in South-East Hungary: a Second Interim Report (The 1986–1987 Campaigns)*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli", 53, 1, Napoli, 1993, p. 35–53.

[264] T. Newark, *The Barbarians: Warriors and Wars of the Dark Ages*, New York, 1988.

[265] V. Schiltz, *Les Scythes et les nomades des steppes (VIIIe siècle av. J.-C.-i^er siècle ap. J.-C.)*, Paris,1995.

[266] V. Kouznetsov, I. Lebedinsky, *Les Alains, cavaliers des steppes, seigneurs du Caucase*, Paris, 1997.

[267] M. Todd, *Migrants and Invaders: The Movement of Peoples in the Ancient World*, New York, 2001.

[268] P. Riché, *Europa barbară din 476 până în 774*, traducere de Ir. Cristea, prefaţă de Ec. Lung, Bucureşti, 2003.

[269] Ch. King, *Marea Neagră. O istorie*, traducere de D. Branea şi Cr. Chevereşan, Bucureşti, 2005.

Simonenko[270],O.M. Dzigorskij[271], M.B. Shchukin[272], M.P. Abramova[273], A. Alemany[274], R. Brzezinski şi M. Mielczarek[275], J.A. Vinogradov[276], A.A. Slanov[277] a devenit util în încercarea de a stabili necesare

[270] A.V. Simonenko, *Sarmaty Tavrij*, Kiev, 1993; idem, *Sarmatians tribes of the Great Hungarian Plain and the North Pontic Region. Problem of Migrations*, în „Specimina Nova", IX, 1993, p. 59-64; idem, *The problem of the sarmatian penetration in the North Pontic area according to archaeological data*, în *Il Mar Nero*, vol. I, Bucureşti, 1994, p. 99-136; idem, *Catacomb Graves of the Sarmatians of the North Pontic Region*, în StudArch, I, 1995, p. 345-374; idem, *Hronologija i periodizacija sarmatskih pamjatnikov Severnogo Pričernomor'ja*, în *Sarmatskie Kul'tury Evrazii: Problemy regional'noj hronologii*, Krasnodar, 2004, p. 134-173; idem, B.I. Lobai, *Sarmaty Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v I v.n.e*, Kiev, 1991.

[271] O.M. Dzigorskij, *Sarmatî*, Kiev, 1993.

[272] M.B. Shchukin (grafiat uneori şi Sčiukin), *Rome and Barbarians in Central and Eastern Europe I-st Century BC-I-st Century A.D.*, în B.A.R. International, Series 542, Oxford, 1989, p. 90-102; idem, *À propos des contactes militaires entre les Sarmates et les Germains à l'epoque romaine (D' après l'armament et specialement les umbo de boucliers et les lances)*, în *Actes de Colloque International "L'Armeé romaine et les Barbares du IV-e au VII-e siècles"*, Paris, 1995, p. 65-74.

[273] M.P. Abramova, *Rannie alany Severnogo Kavkaza III-V vv. n.e.*, Moscova, 1997.

[274] A. Alemany, *Sources on the Alans: a critical compilation*, Leiden, 2000.

[275] R. Brzezinski, M. Mielczarek, *The Sarmatians. 600 BC-AD 450*, Oxford, 2002.

[276] J.A. Vinogradov, *Two Waves of Sarmatian Migrations in the Black Sea Steppes during the Pre-Roman Period*, Aarhus, 2003.

[277] A.A. Slanov, *Voennoe delo alan I-XV vv.*, Vladikavkaz, 2007.

conexiuni și încadrări pentru fenomenele analizate, dar diferențele majore, sesizabile, bunăoară, la nivelul sistemelor cronologice utilizate pentru diferite regiuni sau al aspectelor privind identificările de ordin ritologic, culturologic sau etnic au indicat cu suficientă claritate faptul că, în acest stadiu, fondul informațional disponibil nu este apt să susțină o explicitare de tip exhaustiv a tuturor problemelor – multe dintre ele de aspect controversat – care se circumscriu tematicii generale sarmato-alanice.

PREZENȚE SARMATICE ȘI ALANICE TIMPURII ÎN SPAȚIUL PRUTO-CARPATIC

Prezența unor comunități sarmato-alanice în spațiul pruto-carpatic al Daciei, în medii preponderent daco-getice și carpo-dacice, dă seama de o fenomenologie complexă, cu accente care trimit la procesualități extinse în timp și spațiu, elemente contextuale, factori geo-climatici și determinisme de ordine diverse, nu întotdeauna ușor de decelat, această dificultate de explicitare ridicând - în trecut și în prezent - numeroase probleme cercetării care vizează, pe de o parte, încadrarea cronologică a etapelor de pătrundere a grupelor nomade iranofone în acest spațiu, iar, pe de altă parte, stabilirea naturii relațiilor dintre cele două tipuri etnice evocate[1].

[1] Obiect al unor numeroase referiri critice incluse în lucrările de specialitate dedicate istoriei Daciei preromane și romane, fenomenul prezenței sarmatice în spațiul carpatic beneficiază, la rigoare, de puține studii autonomizate, singurii istorici cu preocupări consecvente în acest domeniu, concretizate în titluri afiliate în mod efectiv sarmatologiei fiind regretații Gh. Bichir și Gh. Diaconu, istoricul ieșean Ion Ioniță, iar, mai recent, cercetătorul clujean Vitalie Bârcă. Pentru Gh. Bichir, lista principalelor contribuții în această problematică este: Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 253-268 ; idem, *Les sarmates sur territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congres International des Scientes*

Prehistoriques et Protohistoriques, I, Beograd, 1971, p. 275-285; idem, *Sarmaţii şi pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971, p. 135-146 ; idem, *Sarmaţii la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", 5, 1972, p. 137-176; idem, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, BHR, 16, 1975, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania*, Bucureşti, 1975, p. 55-66; idem, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1972, p. 174-177; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, 1, Oxford, 1976, p. 162-165; idem, *Pătrunderea sarmaţilor la Dunărea de Mijloc şi de Jos şi relaţiile lor cu geto-dacii*, în MN, 3,1976, p. 115-124; idem, *Relaţiile dintre sarmaţi şi geto-daci până la sfârşitul sec. I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214; idem, *Sarmaţii*, în DIVR, p. 519-522; idem, *Les sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, 21, 1977, p. 167-197 ; idem, *Date noi cu privire la romanizarea Munteniei*, în SCIVA, 29, 1978, 3, p. 385-395 ; idem, *Autohtoni şi migratori în sec.II-III e.n. în jud. Ilfov*, în *Ilfov, file de istorie*, Bucureşti, 1978, p. 93-97; idem, *Dacii liberi în secolele II-IV e.n.*, în RdI, 33,1980, 3, p. 443-469; idem, *I. Ioniţă, Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii în spaţiul est-carpatic în sec. II-IV e.n., Iaşi, 1982* (recenzie), în Thr Dac, V, 1-2, 1984, p. 194-202; idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984, p. 95-98; idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor cu geto-dacii*, în RdI, 38, 1985, 11, p. 1043-1057 şi 38, 1985, 12, p. 1164-1177; idem, *Relaţiile dintre geto-daci şi sarmaţi*, în SymThR, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaţilor în teritoriul geto-dacilor*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p. 135-169 şi II, în SCIVA, 47, 1996, 3, p. 297-312; idem, *Alanii...*, *Argaragantes...*, *Iazygii...*, *Limigantes...*, în EAIVR, I, 1994, p. 52, 91, II, 1996, p. 248-249, 315; idem, *Dacii liberi din nordul Daciei*, în ThrDac, XVII, 1-2, 1996, p. 191-201 şi în *Spaţiul nord-est carpatic în mileniul întunecat* (coord. V. Spinei), Iaşi, 1997, p. 17-32; idem, *Sarmaţii în spaţiul carpato-danubiano-pontic*, în AUCDC, Seria Istorie, 2, 1998, p. 38-50; idem, M. Butoi, *Un mormânt sarmatic descoperit în sud-vestul Munteniei*, în SCIVA, 26, 1975, 1, p. 137-140. Pentru Gh. Diaconu, lista este: Gh. Diaconu, *Probleme actuale ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov pe teritoriul României, în lumina cercetărilor* din necropola de la Târgşor, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, *Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Târgşor*, în SCIV, 13,1962, 2, p. 441-445 ; idem, *Despre sarmaţi la Dunărea de Jos*

Atingând unele puncte ale ariei pruto-carpatice încă de la mijlocul secolului I î.Hr.[2], dată care, deşi vehement contestată[3],

---

în lumina descoperirilor de la Târgşor, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-346; idem, *Târgşor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, Bucureşti, 1965, p. 19-29 ; idem, *Roxolani sau alani la Dunărea de Jos*, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285; idem, *Despre datarea culturii Sântana-Cerneahov*, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242. Pentru Ion Ioniţă, principalele titluri sunt: I. Ioniţă, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328; idem, *Contribuţii cu privire la cultura Sântana de Mureş pe teritoriul României*, în AM, IV, 1966, p. 189-252 ; idem, *Unele probleme privind populaţia autohtonă din Moldova în sec. II-V e.n.*, în "Crisia", 1972, p. 183-197 ; idem, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în sec. II-IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 62-73, 109-112, 118-119; idem, *Sarmaţii*, în *Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), Bucureşti, 2001, p. 663-678, 749-752. Pentru Vitalie Bârcă, singurul cercetător care a realizat o sistematizare a majorităţii materialului arheologic sarmatic din spaţiul est-carpatic, lista contribuţiilor cuprinde mai multe zeci de titluri, inclusiv trei monografii de mari dimensiuni, respectiv: V. Bârcă, *Nomazi ai stepelor. Sarmaţii timpurii în spaţiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

[2] Noile descoperiri arheologice din ultimele decenii i-au determinat pe cercetătorii care au investigat aceste probleme să-şi reconsidere poziţiile exprimate anterior, acceptând ca data iniţială a primelor infiltrări sarmatice, încă sporadice, la vest de Nistru şi de Prut să fie coborâtă până la jumătatea şi a doua parte a secolului I î.Hr. Pentru aceste opinii, vezi Gh. Bichir, *Relaţiile dintre geto-daci şi sarmaţi*, în SymThr, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaţilor în teritoriul geto-dacic*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p.135-169 (în continuare se va cita *Date noi...*); idem, *Sarmaţii în spaţiul carpato-danubiano-pontic*, în AUDC, Seria Istorie, 2, 1998, p.38-50 (se va cita mai departe *Sarmaţii în spaţiul..*); V. Grosu,

nu mai poate fi exclusă fără rezerve[4], sarmaţii îşi vor intensifica prezenţa în sectoarele de şes ale acestei regiuni în secolele II-III d.Hr., în contextul declinului temporar atât a puterii daco-geţilor, cât şi a capacităţilor de expansiune ale bastarnilor, afectaţi de loviturile romanilor, pe care nici iazygii şi roxolanii, în primă instanţă, nici aorşii şi alanii, ceva mai târziu, nu le-au putut ignora.

Pătrunderea acestor nomazi în Dacia răsăriteană în epoca de maximă dezvoltare a culturii geto-dacice, exponentă acum a unei statalităţi evoluate în raport cu spaţiile vecine, poate avea iniţial o aparenţă de nonsens istoric, dar o examinare mai atentă a izvoarelor literare, ca şi a datelor arheologice, va infirma acest caracter, explicaţia mergând în sensul cantonării proximale dunărene, mai mult sau mai puţin vremelnice, a unor mici grupuri, câte vor fi fost iniţial, cu acordul dacilor liberi majoritari, care nu

---

Sarmaţii în spaţiul geto-dacic răsăritean, AM, XVIII, 1995, p.133-186 (se va prescurta *Sarmaţii ...*); Al. Levinschi, S. Agulnikov, *Complexe sarmatice timpurii în tumuluu Nistrului de Jos*, în "Tyrageţia", VI - VII, 1996-1997, p.87-93; I. Ioniţă, *Sarmaţii*, în *Istoria românilor*, vol. II, *Daco-romanici, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), Bucureşti, 2001, p. 663-678 ; V. Bârcă, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I. a.Chr.-începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006, p. 233-262.

[3] Vezi, I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi...*, p.62-73, 109-112, 118-119; idem şi V. Ursachi, *op.cit.*, p. 9, 82, 95-98.

[4] A.V. Simonenko, B.I. Lobaj, *Sarmaty Severo-Zapodnogo Pričernomor'ja v I v.n.e. (pogrebenie znati u s. Porogi)*, Kiev, 1991, p. 82.

percepeau aceste infiltrări sporadice ca pe nişte pericole potenţiale, atât timp cât numărul noilor veniţi rămânea redus.

De altfel, la acea dată, contactul între comunităţile aparţinând acestor două populaţii satem era deja stabilit, primele episoade ale legăturilor sarmaţilor cu traco-geţii consumându-se anterior, în stepele nord-pontice[5], unde un substrat tracic supravieţuieşte până târziu suprapunerilor iraniene. În sprijinul acestei ipoteze pot fi invocate materialul onomastic de rezonanţă tracică al multor realităţi geografice din nordul Mării Negre, dispuse până la este de Nipru şi în Crimeea[6], ceramica de factură getică identificată la Gavrilovka, Zolotaia-Balka, Znamenskoie, Kozîrka, Olbia etc.[7], datate la nivelul secolelor IV-I î.Hr., anterior epocii lui Burebista[8], ca şi unele informaţii literare. Referitor la acestea din urmă, trebuie spus că, deşi sunt – aparent – numeroase, cu indicii utile privind originea, modul de viaţă, repartiţia geografică sau implicarea în evenimentele politico-militare ale timpului, izvoarele

---

[5] Vezi Gh. Bichir, *Sarmaţii şi pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971,

p.135-145 (se va cita mai departe *Sarmaţii şi pătrunderea lor...*); idem, *Pătrunderea sarmaţilor la Duă\rea de Mijloc şi de Jos şi relaţiile lor cu geto-dacii*, în MN, III, 1976, p.115-124 (se va prescurta *Pătrunderea sarmaţilor...*); idem, *Relaţiile dintre sarmaţi şi geto-daci până la sfârşitul secolului I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214 (se va cita mai departe *Relaţiile...*).

[6] Idem, *Pătrunderea sarmaţilor...*, p. 115; idem, *Relaţiile...*, p. 203-204.

[7] Idem, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1973, p. 144.

[8] Idem, *Relaţiile...*, p. 204.

literare - Herodot, Hyppokrates, Pseudo-Scylax, Ephoros, Pseudo-Scymnos, Polybios, Diodorus Siculus, Strabon, Ovidius, Plinius cel Bătrân, Martialis, Statius, Seneca, Pomponius Mella, Apian, Arrianus, Annaeus Florus, Ptolemeu, Cassius Dio, Claudius Aelianus, *Historia Augusta*, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Iordanes, Priscianus, Anonymus Valesii, Eusebius, Origene, Hieronymus, Tertullian[9] - majoritatea au, totuşi, un caracter sporadic şi lacunar, impunând precauţii în orice recurs care le vizează, abordarea lor critică şi coroborarea cu datele de teren fiind condiţii obligatorii pentru un demers viabil.

Cercetările arheologice din anii '80 - '90 ai secolului trecut arată că Bugeacul şi zona Tighinei au cunoscut infiltrări sarmate încă de la mijlocul secolului I î.Hr., demonstraţiile convingătoare, realizate de A.V. Gudkova, M.M. Fokeev, A.V. Simonenko ş.a.[10] pe baza materialului provenit din mormintele de la Holmskoe şi

[9] Dacă printr-o apariţie istoriografică din ultimul deceniu - respectiv A. Alemany, *Sources on the Alans: a critical compilation*, Leiden, 2000 - a fost surmontată o veche carenţă a alanologiei, în cazul sarmatologiei problema rămâne în continuare nesoluţionată atât timp cât, în mod surprinzător, nu există până în prezent o sinteză exhaustivă asupra tuturor izvoarelor literare antice care conţin referiri despre sarmaţi. O încercare, rămasă singulară şi incompletă, este aceea a cehului Ladislav Zgousta, *Die Personnamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Cêskolovenska Akademia, *Monografie orientálniko ústavu 16*, Praga, 1955, care reuneşte textele antice mai importante şi materialul lingvistic, dar lucrarea este greu accesibilă astăzi.

[10] O listă a acestor contribuţii, în idem, *Date noi...*, I, p. 135.

Tvardiţa[11] sau Nikolskoe şi Novocotovsk[12], nelăsând loc unor alte încadrări cronologice.[13]

---

[11] Pentru detalii, în *ibidem*; vezi şi V. Grosu, *Sarmaţii...*, p. 146-147.

[12] Al. Levinschi, S. Agulnikov, *op.cit.*, p. 87-93.

[13] Pentru aspectele de datare şi periodizare, vezi în special contribuţiile arheologului moldovean V.I. Grosu, care însumează aproape douăzeci de titluri, după cum urmează: V.I. Grosu, *op.cit.*, p. 133-186), amintim aici: idem, *Krasnolakovaja čaša iz sarmatskgo pogrebenija u s. Talmaza*, în AIM v 1973 g., Chişinău, 1974, p. 78-79; idem, *Sarmatskij kurgan u s. Korpač*, în SA, 2, 1979, p. 250-255; idem, *Periodizacija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnevstrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, în AIM v 1977-1978 gg., Chişinău, 1982, p. 4-27; idem, *Novje sarmatskie pamjatniki na territorij Moldavij*, în AJM 1979-1980, Chişinău, 1983, p.30-48; idem, *Sarmatskij mogil'nik u sela Brynzeny*, în AIM v 1981 g., Chişinău, 1985, p. 129-142; idem, *Sarmatskoe pogrebenie v Podnestrov'e*, în SA, 1 1986, p. 258-261; idem, *Sarmatskie pamjatniki Srednego Poprut'ja*, în AIM v 1983 g., Chişinău, 1988, p. 79-91; idem, *Hronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury-Dnestrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, Chişinău, 1990; idem, *Novye dannye e crastve Farzoia*, în *Materialy i issledovannia po archeologhij i etnografij Moldovy*, Chişinău, 1992, p. 141-148; idem, *Ornamentica ceramicii sarmatice*, în MA, XX, 1995, p. 111-122; idem, *Regatul lui Farzoios şi Inismeus*, în AM, XIX, 1996, p. 247-252; idem, S.M.Agulnikov şi V.P. Haheu, *Otcet o polevych rabotach Kurgannogo otrjada Budžaskoj novostroecnoj ekspedicij po issledovaniju Kurgannoj gruppy u pgt. Taraklija v 1983 g*, raport în Arhiva IAC, Chişinău, 1984, p. 22-32 ; idem, E.N. Savva, *Arheologičeskie issledovanija u s. Čoropkany*, în Izvestija AN MSSR, Serija obščestvennyh nauk, 2, 1987, p. 71-74; idem, T.I. Demčenko, *Sarmatskie kurgany u sel Kyrnaceny i Opač*, în AIM v 1985 g., Chişinău, 1980, p. 132-140; idem, S.M. Agul'nikov, *Tălmaza, r. Ştefan Vodă, R.Moldova*, în CCA 1983-1992, Bucureşti, 1997, p. 107-108.

Fragmentele ceramice descoperite la Hystria[14], în nivelul de locuire incendiat în vremea lui Burebista, şi la Piscul Crăsani[15], în aşezarea a cărei distrugere este pusă pe seama aceluiaşi rege get, par să confirme astfel pasajele din textele antice, care îi semnalau pe sarmaţi la Dunăre încă de la cumpăna celor două ere[16]. Ceramică sarmatică a fost recuperată şi din dava getică de la Barboşi, care nu mai este locuită de la mijlocul secolului I î.Hr., dar atribuirea ei este încă incertă, unele păreri accentuând influenţele locale din tipologia vaselor păstrate[17], deşi recipiente sarmate certe se găsesc în număr destul de mare şi în aşezarea daco-romană de la Barboşi[18]. Alte descoperiri care pot aparţine sarmaţilor şi care au fost datate în secolele I î.Hr. - I d.Hr., sunt localizate la Vlăsineşti, Ştefăneşti, Văratic, Vaslui, Piatra Şoimului, Giurcani, Răcătău, Bârlad, Tutova, Poiana-Tecuci, Şepu, Tecuci, Cândeşti-Vrancea[19] şi, eventual, Prăjeni[20], unele dintre ele încă

---

[14] Cf. Gh. Bichir, *Date noi...*, I, p.135 (În argumentaţia folosită, cercetătorul bucureştean preia informaţii de la P.Alexandrescu, informaţii care urmau să constituie obiectul unui material rămas, din păcate, nepublicat).

[15] N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani şi Copuzu*, în SCIVA, 29, 1978, 2, p.165-183.

[16] O critică a acestor pasaje, în C. Furtună, *Verissima Martis Imago. O critică a izvoarelor literare antice privitoare la sarmaţi*, în "Opţiuni istoriografice", I, 2, 2000, p. 31-55.

[17] S. Sanie, *Cetăţuia dacică de la Barboşi*, I, în AM, XII, 1988, p.87 şi pl. X/2.

[18] Gh. Bichir, *Date noi...*, I, p.137.

[19] *Ibidem*, p.136-139.

discutabile sub raportul argumentaţiei apelate pentru demonstrarea presupusei apartenenţe iraniene, de regulă invocându-se tipurile ceramice specifice, amulete cu analogii stepice, piese din os sau vase, prezentând în exterior semne de tip tamga, scarabei şi oglinzi metalice discoidale, realizate dintr-un aliaj de metal alb, cazane din bronz, arşice perforate etc.[21]

Repartiţia acestor vestigii arată că în secolele I î.Hr. - I d.Hr., în chiar aşezările geto-dacice cele mai importante din zona extracarpatică răsăriteană există vestigii sarmatice care nu se pot explica prin relaţiile de schimb[22], triburilor dacice fiindu-le caracteristice alte tipuri de artefacte. Tabloul etno-cultural de la est de Carpaţi era deja unul complex, cuprinzându-i – alături de geţi şi bastarni – pe sarmaţi, respectiv atât pe roxolani, care i-au substituit pe iazygi la gurile Dunării ulterior relocării acestora în Pannonia, cât şi, probabil, pe aorşii vest-nipruvieni, care par să se fi infiltrat în regiuni cu o dispunere mai nordică în raport cu roxolanii.[23] În legătură cu prezenţa în zonă a

---

[20] Vezi N. Ursulescu, P.Şarduschi, *Săpăturile din 1985 din necropola tumulară de la Prăjeni (judeţul Botoşani)*, în "Hierasus", VI, 1986, p. 18-19 şi fig.3; idem, *Date istorico-arheologice privind dinamica locuirii în bazinul Miletinului (zona comunei Prăjeni, jud. Botoşani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.288,289, 291,292 şi tabelul de la p. 94.

[21] Gh. Bichir, *Date noi...*, p.137-139.

[22] *Ibidem*, p.139.

[23] A.V. Simonenko, B.I. Lobai, *op.cit.*, p. 6-60; C. Opreanu, *Criza militară şi politică de la Dunărea de Jos din anii 117-119 p.Ch. Urmări asupra relaţiilor dintre Dacia şi lumea barbară*, în Eph Nap, VIII, 1998, p. 71.

aorşilor, odată acceptată, rămâne de stabilit, pe de o parte, în ce măsură aceasta a însemnat şi o extindere la vest de Prut a autorităţii politice a regalităţii lor, iar, pe de altă parte, care a fost caracterul raporturilor eventuale dintre aceasta şi regatul dac intracarpatic, dar în absenţa unor informaţii de expresie narativă cu un grad mai ridicat de concreteţe, este riscant de avansat nişte concluzii, fie acestea şi de ordin preliminar.

Cele mai multe morminte sarmatice descoperite în teritoriul pruto-carpatic aparţin, conform datărilor propuse de către arheologii care le-au publicat, perioadei secolelor II-III d.Hr., etapă care corespunde prezenţei în acest perimetru a roxolanilor, care şi înlocuiseră pe iazygi în Dacia răsăriteană, după migrarea acestora în Pannonia, cel mai probabil pe ruta care urma pasurile Carpaţilor Nordici.[24]

---

[24] Contestând punctul de vedere al istoriografiei române care susţine că deplasarea iazygilor în Pannonia s-a produs prin spaţiul de la nord de Dacia, prin pasurile Carpaţilor Nordici, J. Harmatta dezvoltă o argumentaţie avansată anterior de M. Parducz, afirmând că imigrarea sarmată a survenit în urma unui influx care a urmat cursul Dunării, prin Muntenia, Oltenia şi Banat: „Concerning the route of the Iazyges on their way into Hungary, it has been suggested that they entered the country from Galicia passing through the mountain passes of the Carpathians. The distribution of the early Iazygian archaeological sites contradicts this assumption as it has been clearly prouved by M. Parducz. No traces of Sarmatians have so far been found in Galicia or in the Carpathian Ruthenia. The northernmost of the early Sarmatian archaeological sites is the gold treasure found in the vicinity of Eger in Hungaria. The number of sites increases as we proceed southwards, and reaches their highest density between the Danube and the Tisa and on the eastern banks of the middle course of the latter river; from these parts on the sites from continuous chain and reach that stretch of the Danube which lies north of the Iron Gates. This circumstance clearly shows that the Iazyges entered Hungary from the south through

Până în prezent, nu se cunosc aşezări ale acestor migratori,
găsindu-se în schimb materiale sarmatice în aşezări aparţinând dacilor liberi sau daco-romanilor[25]. În aşezările de la Dumbrava-Iaşi şi Barboşi-Galaţi s-a descoperit ceramică sarmatică, chiar vase întregi, în gropi sau bordeie, împreună cu ceramică dacică şi romană[26].

Dispunerea în teren a necropolelor acestor nomazi indică o preferinţă clară pentru zonele de câmpie din preajma apelor, reliefurile mai accidentate fiind evitate sistematic. Repartiţia geografică a acestora vizează în principal văile Prutului şi Bârladului, mai exact semi-stepa Jijiei, regiunile colinare ale

---

Oltenia and the Banat and not from the north through Galicia. This view receives a further confirmation by a circumstance that has so far not been considered. In this enumeration of the Sarmatian tribes (VII, 3, 18) Strabo passed from south to north and first mentioned the Iazyges, whose seats lay the Royal Sarmatians and the Urgi. Ovid also mentioned the Iazyges as being settled along the lower reaches of the Danube, i.e. all through the Iazyges had kept southernmost of all the Sarmatian tribes. Thus the geografical distribution of the Iazyges before their entry into Hungary, also confirms that they invaded Hungary from the south through Oltenia." (J. Harmatta, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Acta Ant Arh, XIII, Szeged, 1970, p. 40-41).

[25] Idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, în RdI, 38, 1985, 12, p. 1166.

[26] Cf. idem, *Les Sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, XXI, 1977, p. 167; S. Sanie, *op.cit.*, p. 87.

Podişului Central Moldovenesc, inclusiv colinele Tutovei[27], în Subcarpaţi, Câmpia Siretului şi depresiunea Prut-Elan-Horincea neexistând atestări pentru prezenţele sarmatice[28].

Mormintele sarmatice apar fie izolat, cum este cazul celor de la Şendreni[29], Focşani[30] sau Tutova[31], fie în mici grupe de două până la 13 morminte, cum este cazul la Truşeşti-Ţuguieta[32], unde s-a săpat întregul cimitir. În Moldova, necropolele acestor nomazi nu depăşesc decât rareori cifra de 10 morminte, o excepţie de la această regulă fiind doar Probota-Iaşi[33], cu 25 de

---

[27] Vezi V. Palade, *Descoperiri sarmatice din secolele II-III d.Hr. în sud-estul colinelor Tutovei,* în C.I., 9 - 10, 1978 - 1979, p. 247 - 260.

[28] Cf. R.D. Mazilu, *Descoperirile sarmatice din Moldova şi unele probleme ale relaţiilor sarmato-romane în secolele II-III e.n.*, în AMM, V-VI, 1983-1984, p. 476.

[29] I.T. Dragomir, *Mormântul sarmatic de la Şendreni-Galaţi*, în "Danubius", XVI, 1996,
p. 633-639.

[30] G. Untaru, S. Morintz, *Mormânt sarmatic descoperit în oraşul Focşani,* în SCIV, 13, 1961, 1, p. 157-163.

[31] V. Palade, *op.cit.*, p. 247-260.

[32] M. Petrescu-Dâmboviţa, M. Florescu, Adr.C. Florescu, *Truşeşti.Monografie arheologică*, Bucureşti-Iaşi, 1999, p. 611-626.

[33] N. Zaharia, Em. Zaharia, *Sondajul de salvare din necropola de la Probota (jud.Iaşi)*, în Materiale..., VIII, 1962, p. 599-608, fig. 9-10,11.

construcţii funerare, căreia i se adaugă complexul sarmatic de la Isaia, cu 18 morminte[34].

Tipologia înmormântărilor comportă aici particularitatea absenţei, până acum, a tumulilor sarmatici, îngropările efectuându-se fie în morminte plane, fie în tumuli mai vechi.

Mormintele plane sunt puse în legătură cu mai multe valuri sarmatice, admiţându-se că unele dintre ele pot fi datate şi mai timpuriu, în secolul I d.Hr., cum este cazul celor de la Tutova şi Ştefăneşti, pe Prut, din centrul şi nordul Moldovei, sau al celor de la Poiana-Tecuci şi Cândeşti-Vrancea, din sudul Moldovei. Din inventarul lor fac parte piese care lipsesc din mormintele carpice datate între începutul secolului al II-lea şi primele decenii ale secolului al IV-lea d.Hr.[35] Ulterior, s-a considerat că tot din secolul I d.Hr. datează şi mormintele de la Vaslui şi Vlăsineşti-Botoşani, atribuite anterior secolelor II - III şi respectiv celei de-a doua jumătăţi a secolului al III-lea d.Hr.[36] Unul din cele două morminte de la Vaslui a fost datat în a doua jumătate a secolului I d.Hr., plecându-se de la ideea că analogiile din bazinul inferior

---

[34] N. Ursulescu, *Necropola sarmatică de la Isaiia* (material inedit, prezentat la Sesiunea naţională *Acta Moldaviae Meridionalis*, ediţia a XXXV-a, organizată de Muzeul Judeţean « Ştefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003).

[35] Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 188.

[36] Idem, *Date noi...*, I, p. 147.

al Volgăi, în civilizaţia Prahorovo şi din Alföld, de la Csongrad pot fundamenta această ipoteză[37].

La Vlăsineşti-Botoşani, unde s-au descoperit fortuit 8 morminte din inventarul cărora s-au recuperat 8 mărgele din pastă de sticlă, un fragment dintr-o oglindă discoidală, fără tamga, două vase sarmatice şi mai multe căni dacice, datarea a putut fi urcată spre secolul I î.Hr.[38] Argumentul principal viza analogiile vasului cu fundul sferoidal în aria culturii Lipiţa, la Ostriveţ, lângă Nistru[39], formă care este specifică pentru civilizaţia Prahorovo, ai cărei purtători sunt consideraţi aorşii[40]. Totuşi, inexistenţa aici a craniilor deformate artificial şi dispunerea neuniformă a mormintelor despre care se afirmase că au, toate, orientarea nord-sud, face destul de improbabilă atât datarea cât şi atribuirea propuse de Gh. Bichir[41].

La începutul secolului al II-lea au fost datate şi mormintele din prima etapă a necropolei de la Probota, care va fi folosită apoi până la începutul secolului al III-lea[42].

---

[37] *Ibidem*, p. 149.

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

[40] *Ibidem.*

[41] O critică a opiniei formulate de Gh.Bichir, în M. Petrescu-Dâmboviţa şi colab., *op.cit.*, p.624.

[42] N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em.Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970, p. 278 şi pl. CXLII/13-25;

Din secolul al II-lea și, eventual, din prima jumătate a secolului
al III-lea sunt și mormintele sarmate de la Mitoc-Malul Galben, caracterizate prin vase lucrate cu mâna, de calitate inferioară, iar ceva mai târzii, acelea de la Albești, cu ceramică lucrată la roată, de calitate mai bună, la care s-a ajuns în urma contactelor strânse cu localnicii[43].

Contemporane cu mormintele de la Albești pot fi și acelea de la Valea Lupului[44] și Trușești[45], precum și cele de la Pogana, Băcani și Vădeni[46], și de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului al III-lea, din Valea Bârladului.

Pentru a doua jumătate a secolului al IV-lea, mormintele sarmate sunt mai rare, explicația rezidând, pe de o parte, în migrația spre vest a unor grupe staționate până atunci în spațiul pruto-carpatic, iar pe de altă parte, în asimilarea treptată de

---

Gh. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", V, 1972, p. 138 (se va cita mai departe *Sarmații la Dunărea de Jos...*).

[43] O.L. Șovan, V.Chirica, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în "Hierasus", V, 1983, p. 83.

[44] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p.624; vezi și Gh. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos...*, p.151, fig. 9/34.

[45] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p.611-626.

[46] V. Palade, *Noi descoperiri sarmatice în zona Bârladului*, în "Hierasus", 1981, p.69-82.

către populaţia locală a reminiscenţelor iranofone rămase în acest perimetru[47].

Către mijlocul secolului al III-lea se datează şi mormintele sarmate izolate sau dispuse în grupuri mici, din sudul Moldovei, precum şi din Muntenia[48]. Dintr-o etapă ceva mai târzie ar fi mormintele de înhumaţie de la Cioinagi-Balineşti, datate iniţial, pe baza ritualului şi a inventarului, la începutul secolului al IV-lea[49], la fel ca şi cele de la Miorcani şi Bogdăneşti[50], care prezintă ca particularitate şi treptele cu nişă, dispuse în pereţii laterali.

În afară de mormintele sarmate plane, la vest de Prut s-au semnalat şi unele construcţii funerare tumulare, datate diferenţiat, în prima jumătate a secolului I d.Hr., în cazul celor de la Vlăsineşti-Botoşani, Giurcani-Vaslui, Bârlad[51], respectiv în a doua jumătate a secolului al II-lea şi prima jumătate a secolului al III-lea, în cazul acelora de la Tecuci şi Galaţi[52].

---

[47] Gh. Bichir, *Les Sarmates,* p. 194.

[48] Cf. I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi...*, p. 45, p. 71.

[49] E. Zaharia, *Morminte sarmatice descoperite la Cioinagi în 1949*, în Materiale..., VI, 1959, p. 887-902, fig. 1/1-3, fig. 2/1-3, fig. 3/1-2.

[50] Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 194.

[51] Idem, *Date noi...*, I, p. 146, 152.

[52] *Ibidem*, p.160 şi urm.

În privinţa înmormântărilor de la Tecuci, lucrurile nu sunt pe deplin lămurite, absenţa unor alte situaţii în care să fie atestaţi tumuli sarmatici la vest de Prut acreditând mai mult prima ipoteză a lui Gh. Bichir[53], care propunea considerarea acestora drept morminte secundare în tumuli mai vechi, şi nu pe cea de-a doua[54].

În acest stadiu al cercetării, este prematur de formulat răspunsuri categorice în privinţa problemelor de sincronizare a celor trei tipuri de înmormântări practicate de sarmaţi, reprezentate de mormintele plane, mormintele secundare în tumuli din alte epoci istorice şi respectiv de mormintele principale în tumuli, paralelizarea etapelor acestor necropole, corespunzătoare valurilor sarmatice succesive şi desprinderea unor variante locale ale civilizaţiei acestor nomazi depinzând, în mare măsură, de rezultatele cercetărilor viitoare, de la care se aşteaptă confirmarea sau infirmarea teoriilor enunţate.

Sub raportul numărului mic de morminte sarmate apărute în necropolele de la Dăngeni[55], Truşeşti, Unţeşti, Vaslui, Epureni[56], sau al preponderenţei amenajărilor tombale izolate, cum

---

[53] Idem, *Sarmaţii la Dunărea de Jos...*, p. 139; idem, *Les Sarmates...*, p. 276.

[54] Idem, *Date noi...*, I, p. 137.

[55] I. Ioniţă, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, AM, II-III, 1964, p. 311-312.

[56] Gh.Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, în "Actes du VIIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques", Beograd, 1971, I, p. 275-285 (în continuare se va cita *Les Sarmates sur le territoire...*)

sunt cele de la Mitoc, Tutova, Ţuţora, Focşani, Şendreni ş.a.[57], prezenţa primelor comunităţi sarmate în spaţiul pruto-carpatic este redusă doar la grupuri nomade puţin numeroase[58].

Acest fapt poate fi explicat şi prin modul de viaţă nomad impus de economia pastorală practicată, care nu le permitea fixarea într-o zonă pentru o perioadă mai îndelungată[59], iar această realitate ar fi şi aceea care dă seama de absenţa aşezărilor care să-i ateste pe sarmaţi în regiunile Daciei[60]. Totuşi, aceste consideraţii, altfel îndreptăţite, nu trebuie generalizate, întrucât se ştie că, în timp, o parte a acestor nomazi au încercat să practice şi agricultura, trecând la semisedentarism şi, în perspectivă, la sedentarism[61], lucru care ar explica şi existenţa unor vestigii sarmatice în zone improprii nomadismului.

Majoritatea mormintelor sunt orientate pe direcţia nord-sud, cum sunt cele de la Leţcani, Vaslui, Valea Lupului, Holboca, Probota, Pogorăşti, Unţeşti, Epureni, Dăngeni[62], cu mici oscilaţii spre est sau vest, în funţie de anotimpul când au fost înhumaţi. Orientarea nord-sud este caracterizată şi etapei târzii a mormintelor

---

[57] *Ibidem.*

[58] Idem, *Cultura carpică...*, p. 174.

[59] O.L. Şovan, V. Chirica, *op.cit.*, p. 79.

[60] *Ibidem.*

[61] Gh. Bichir, *I.Ioniţă, Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.* (recenzie), în ThrDac, 5, 1-2, p.198.

[62] Idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p.1167.

sarmatice de la Volga[63]. Mai rar, se întâlnesc schelete cu capul spre vest şi picioarele spre est, exemple de acest fel întâlnindu-se la Valea Lupului şi Ştefăneşti, ultimul punct fiind considerat anterior cel mai vechi mormânt sarmatic din Moldova[64]. Aceeaşi orientare este caracteristică atât cimitirelor plane, cât şi înmormântărilor secundare din tumuli.

Poziţia scheletelor este, cel mai adesea, normală, pe spate, cu membrele întinse, sau având uneori unul din braţe îndoit din cot şi aşezat pe piept sau abdomen, cum este cazul la Truşeşti, Pogorăşti, Cioinagi-Balinteşti[65], scheletele în poziţie chircită (Ştefăneşti) fiind mult mai rare în morminte[66].

Gh. Bichir remarca şi dispunerea unor schelete "în poziţie "atacatoare", cu un picior întins şi altul îndoit, sau "dansatoare", cu mâinile depărtate de corp şi cu picioarele desfăcute, descriind forma unui romb"[67]. Unele morminte conţineau schelete cu oasele deranjate, sau chiar incomplete, care pot fi urmarea unor reânhumări sau a unor ritualuri, de fragmentare a cadavrelor[68].

---

[63] *Ibidem.*

[64] Idem, *Sarmaţii la Dunărea de Jos...*, p. 166.

[65] Idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1168.

[66] *Ibidem.*

[67] *Ibidem.*

[68] *Ibidem.*

Cel mai frecvent, mormintele erau individuale, dar există şi gropi în care au fost înhumate două persoane, aşa cum s-a întâmplat la Glăvăneştii Vechi[69], în Comuna Andrieşeni din judeţul Iaşi.

Gropile sunt, de regulă, strâmte, de formă rectangulară, cu colţurile rotunjite, foarte rar întâlnindu-se şi cazuri de forme ovale sau trapezoidale. Uneori se întâlnesc şi gropi rectangulare largi, aproape pătrate, în care scheletele sunt aşezate în diagonală, un astfel de exemplu constituindu-l necropola de la Miorcani[70], judeţul Botoşani, aparţinând culturii Sântana de Mureş - Cerneahov, în cadrul căreia fuseseră incluşi şi o parte a sarmaţilor din aria Daciei.

Unele morminte aveau practicate trepte în pereţii laterali, cum se atestă la Truşeşti[71], sau doar simple praguri în colţul nord-estic unde se aşezau vasele depuse lângă corpul defunctului, ca la Pogorăşti şi Vaslui[72].

---

[69] Pentru descrieri suplimentare, vezi R.A. Mazilu, *Contribuţii la problema relaţiilor sarmato-dacice şi sarmato-romane în lumina descoperirilor arheologice din Moldova*, în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p. 74.

[70] I. Ioniţă, *Necropola din secolul IV e.n. de la Miorcani (jud. Botoşani)*, în CI, V, 1974,
p. 81-92.

[71] M. Petrescu-Dâmboviţa şi colab., *Truşeşti...*, p. 612-618.

[72] Cf. Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p.1168.

Foarte rar, apar în morminte şi resturi de la construcţii mortuare (la Truşeşti, în două morminte[73]), fapt frecvent întâlnit în lumea sarmatică estică.

La Pogorăşti s-a constatat purificarea prin foc a fundului gropii la două morminte[74], ale cărei schelete purtau urme de ardere. Atât la schelete, cât şi în suprafaţa de sub ele, s-au descoperit resturi de cărbune şi cenuşă, acest ritual fiind pus în legătură cu mormintele de copii[75].

O problemă aparte o reprezintă scheletele cu cranii deformate artificial, identificate în Moldova la Probota, Truşeşti, Pogoăşti, Poieneşti, Cioinagi-Balinteşti, Focşani şi Şendreni[76], o parte a acestor descoperiri fiind contestată de către unii cercetători, care caută alte explicaţii pentru acest fenomen[77].

Inventarul mormintelor diferă de la caz la caz, întâlnindu-se atât morminte cu inventar - bogat sau sărac - cât şi morminte fără inventar, atribuite sarmaţilor pe baza detaliilor de rit şi ritual funerar. Analizând în ultima perioadă tipologia şi inventarul acestor descoperiri din spaţiul est-carpatic, istoricul clujean Vitalie

---

[73] M. Petrescu-Dâmboviţa şi colab., *Truşeşti...*, p. 616.

[74] Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1169.

[75] *Ibidem*; pentru practici rituale asemănătoare, vezi şi G.Charachidzé, *Prometeu sau Caucazul. Încercări de mitologie contrastivă*, prefaţă de G.Dumésil, traducere şi note suplimentare de B. şi D. Sluşanschi, Bucureşti, 1988, p. 258-289.

[76] Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p.1169.

[77] I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi...*, p. 69.

Bârcă a adus un aport istoriografic însemnat în domeniul sarmatologiei, prin contribuţii diverse, concretizate într-o serie de studii şi articole publicate în reviste de specialitate[78], în actele unor congrese şi

[78]V. Bârcă, *Consideraţii privind armamentul, tipul de trupe şi tactica militară la sarmaţi*, în „Acta Musei Napocensis", 31, 1994, p. 55-68; idem, *Considerations Concerning the Political History of Sarmatians in the North-West of the Black Sea in the Ist Century A.D. (Consideraţii privind istoria politică a sarmaţilor din nord-vestul Mării Negre în secolul I p. Ch.)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXI), Zalău, 1997, p. 935-979; idem, *Die defensive Bewaffnung und Militarausrushung der Sarmaten (Echipamentul şi armamentul defensiv sarmatic)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXXIV), (Hrsg. N. Gudea), Zalău, 1997, p. 909-934; idem, *Die defensive Austrüstung und Bewaffung der Geto-Daker und die dako-römische Krieger*, în *Contribuţii la cunoaşterea armatei romane din provinciile dacice* („Acta Musei Porolissensis", 34/1), (Hrsg. N. Gudea), Cluj-Napoca, 1997, p. 181-191; idem, *Die schwere Reiterei bei den bosporen*, în „Acta Musei Napocensis", 35/1, 1998, p. 55-75; idem, *Armamentul defensiv şi echipamentul militar la geto-daci în preajma războaielor daco-romane*, în „Istros", VIII, 1998, p. 83-96; idem, *Considérations concertnant les monnaies du Ier siècle av. j. Chr. à Tyras*, în ThrDac, XX, 1-2, 1999, p. 369-282; idem, *Sarmatic swords and daggers with ring-shape handle in the northern and north-western of the Black Sea*, în „Istros", IX, 1999, p. 99-120; idem, *Die Bögen und die Pfeile der Sarmaten (Arcul şi săgeţile la sarmaţi)*, în „Analele Banatului", VII-VIII, 1999-2000, Timişoara, 2000, p. 407-449; idem, *Daci şi sarmaţi în zona est-carpatică (sec. I a. Ch.- I p. Ch.)*, în „Istros", IX, 1999, p. 89-98 (în colaborare); idem, *Oglinda dreptunghiulară din mormântul sarmatic de la Giurcani şi problema datării acestuia*, în „Ephemeris Napocensis", IX-X, (1999-2000), 2000, p. 131-149; idem, *Daci şi romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d. Chr.)*, în *Daker und Römer am Anfang des 2 Jh. N. Chr. im Norden der Donau / Daci şi romani la începutul secolului al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timişoara, 2000, p. 29-78 (în colaborare); idem, *Oglinzile dreptunghiulare din mormintele sarmatice din spaţiul*

simpozioane internaţionale[79], în mai multe volume colective[80], iar mai

carpato-nistrean, în „Istros", X, 2000, p. 295-312; idem, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube (Ier-IIIe siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „Acta Musei Napocensis", 37/1, 2000, p. 69-97 (în colaborare); idem, *Einige Betrachtungen Betreffend das Fundkomplex von Bubueci (Fundumstände, Forschungsgeschichte, Datierung und ethnische Zuschreibung)*, în ThrDac, XXII, 1-2, 2002, p. 215-230; idem, *Pătrunderea sarmaţilor la Dunărea de Jos şi de Mijloc şi relaţiile cu geto-dacii (sec. I a. Ch. – sec. I p. Ch.)*, în „Ephemeris Napocensis", XII, 2002, p. 45-97; idem, *Fibulele din mediul sarmatic timpuriu din spaţiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, în „Ephemeris Napocensis", XIII, 2003, p. 93-115; idem, *Reprezentări figurative pe falerele dintre Munţii Urali, Caucaz şi Balcani (sec. II-I a. Ch.)*, în „Istros", XII, 2005, p. 65-133 (în colaborare); idem, *Observations on the situation in the North-Pontic Region in the IIIrd Century B.C.*, în „Acta Musei Napocensis", 41/1, 2006, p. 33-46.

[79] Idem, *Roman Bronze Pots in the Sarmatian Graves on the Westward Territory of the Dnester River*, în *The 16th International Congress of Antique bronzes "Typology, Chronology, Authenticity"*, Bucharest, 26-31 may 2003, p. 4-5; idem, *Figurative Representations on the Geto-Dacian and Sarmatian Phalerae*, în *Congresulal IX-lea Internaţional de Tracologie/IX-th International Congree of Thracology. Tracii şi lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chişinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 113-116; idem, *The icoming of Sarmatians at the middle and Lower Danube and the relationship with Dacians (1st c. BC - 1st c.AD)*, în *Congresul al IX-lea Internaţional de Tracologie/IX-th Internationational Congree of Thracology. Tracii şi lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chişinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 116-118.

[80] Idem, *Rapports daco-sarmatique a l'est des Carpates et dans la Plaine du Danube I-er s. av.J. C-ers apres J.C.*, în vol. *Ansient Ukrainian Steppes*, Nikolaev, 1998; idem, *Daki i sarmaty v Vostočno-Karpatskom regione (I v. do n. e. - I v. n. e.)*, în *Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pričernomor'ja (k 100-letiju B. N. Grakova)*, Zaporož'e, 1999, p. 245-249 (în colaborare); idem, *Oraşul Tyras şi Imperiul Roman în sec. I d.*

Ch. (Considerații istorice și numismatice), în *Studii de istorie a Transilvaniei*, („Revista Bistriței", XIV), (coord. V. Orga, I. Costea), IV, 2000, p. 277-294; idem, *Vzaimootnošenija meždu dakami i sarmatami v Vostočno-Karpatskom regione i na Nižnem Dunae (I v. do n.e. – I v.n.e.)*, în *Starožitnosti stepovogo Pričornomor'ja i Krymu*, VIII, Zaporižzja, 2000, p. 243-263 (în colaborare); idem, *Vasele romane de bronz din mormintele sarmatice din spațiul pruto-nistrean*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, (coord. G. Florea, G. Gheorghiu, E. Iaroslavschi), Cluj-Napoca, 2001, p. 336-361; idem, *Spade și pumnale în mormintele sarmatice timpurii din nordul Mării Negre (sec. II-I a. Ch.)*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea dicata. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani*, Zalău, 2001, p. 135-153; idem, *Das Eindringen der Sarmaten an der unteren und mittleren Donau und ihre Beziehungen zu den Geto-Daker (1.Jh.v.Chr. – 1.Jh.n.Chr.)*, în *Interrregionale und Kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v. Chr. – 1. Jahrtausend n. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2002, p. 103-150; idem, *The coins in the city of Tyras and the Rroman authority in the region in the I-st Century A. D.*, în *Orbis Antiqvvs. Studia in honorem Ioannis Pisonis, Cluj-Napoca*, 2004, p. 834- 842; idem, *Câteva observații cu privire la tezaurele și depozitele sarmatice timpurii (sec. II-I a. Chr.) din spațiul dintre Don și Prut*, în *Studia Historica et Arhaeologica. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, 2004, p. 35-63; idem, *Fibulele din mediul sarmatic est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.). Cronologie, origine, răspândire, în Comerț și civilizație. Transilvania în contextul schimburilor comerciale și culturale în antichitate*, Cluj-Napoca, 2005, p. 119-148; idem, *Figurative representations on Sarmatian and Geto-Dacien phalerae of 2nd-1st centuries B. C.*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos", XXII, *In Honorem Silvia Marinescu-Bîlcu 70 de ani*, Călărași, 2005, p. 441-458 (în colaborare); idem, *Remarks on the Sarmatian Culture Chronology and Periodisation (State of research)*, în *Fontes Historiae. Studia in Honorem Demetri Protase* (Ed. Cn Gaiu, Cr. Găzdac), Cluj-Napoca, 2006, p. 153-161; idem, *Sarmații – aliații dacilor în războaiele contra Romei*, în *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei* (Ed. Eugen S. Teodor, Ovidiu Țentea), București, 2006, p. 3-28; idem, *Vase metalice de import din mediul sarmatic timpuriu (sec. II-I*

recent în câteva lucrări de sinteză[81] dar şi în observaţiile inserate în câteva recenzii[82], contribuţiile sale vizând în principal probleme de ordin arheologic, dar având şi meritul de a realiza o sumă de încadrări în contexte istorice ale descoperirilor sarmatice din mormintele cunoscute sau din aşezările dacice, romane sau ale altor populaţii care au staţionat temporar în limitele Daciei.[83]

O survolare analitică a inventarului funerar sarmatic relevă din start o tipologie variată a obiectelor depuse, incluzând ceramică dacică, sarmatică sau romană, obiecte de podoabă (perle, cercei, brăţări etc.), pandantiv-amulete, accesorii pentru veşminte (fibule, catarame), obiecte de uz casnic (cuţite, fusaiole), clopoţei din bronz, arme (pumnale, săbii şi, mai rar, vârfuri de săgeţi), piese

---

a. Chr.) din spaţiul dintre Don şi Prut, în *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblate*, Cluj-Napoca, 2007, p. 88-98.

[81] Vezi *supra*, nota 1.

[82] Idem, *N. Son, Tiras v rimskoe vremea, Kiev, 1993*, în ActaMN, 34, 1997, p. 907-908 (recenzie); idem, *V. M. Zubar, Hersones tavri.eskij i rimskaja imperija, Kiev, 1994*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 891-893 (recenzie); idem, *S. Andruh, Nižnedunajskaja Skifija v VI-I vv. do n. e., Zaporožie, 1995*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 885-887 (recenzie); idem, *A. V. Simonenko, Sarmaty Tavrii, Kiev, 1993*, în „Ephemeris Napocensis", VIII, 1998, p. 310-312 (recenzie).

[83] Deşi amendabile în unele puncte, concluziile istoricului clujean sunt utile, având meritul principal de a se raporta în premieră într-o manieră exhaustivă la întregul material arheologic sarmatic acumulat până în prezent în spaţiul est-carpatic. Data relativ recentă de publicare a majorităţii studiilor sale de sinteză nu a permis o abordare punctuală în acest cadru a fondului aserţional dezvoltat, care nu se pretează unei tratări de tip recenziv, improprie profilului şi scopului acestei lucrări.

de harnaşament (zăbale din fier), vase de sticlă, recipiente metalice din bronz, cu numeroase analogii estice[84], oglinzi metalice şi alte categorii de artefacte, dintre care multe se vor regăsi, în paralel, şi în aşezările şi necropolele carpo-dacice aparţinând culturilor Poieneşti-Vârtişcoi, în cazul Moldovei, şi respectiv Chilia-Militari, pentru Muntenia, iar ulterior, şi în aria culturii Sântana de Mureş-Cerneahov, ale cărei aspecte regionale, mult discutate în literatura de specialitate[85], au înglobat şi elemente sarmatice.

---

[84] K. Jettmar, *Arta stepelor. Popoarele timpurii*, traducere de Cr. Petrescu, cuvânt înainte de R. Popa, Bucureşti, 1983, p.62-74.

[85] Pentru problema raporturilor dintre purtătorii culturii Sântana de Mureş-Cerneahov şi lumea sarmată, vezi Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov pe teritoriul României în lumina cercetărilor din necropola de la Târşor*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, *Despre pandantivele prismatice de os din necropola de Târgşor*, în SCIV, 13, 1962, 2, p. 441-445; idem, *Despre sarmaţi la Dunărea de Jos în lumina descoperirilor de la Târgşor*, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-345; idem, *Fibule din aşezarea dacilor liberi de la Târgşor*, în SCIV, 28, 1977, 2, p. 209-215; idem şi M.Tzony, *Raport asupra cercetărilor arheologice de la Târgşoru Vechi (judeţul Prahova)*, în Materiale..., XIII, 1979, p. 263-264; Gh.Diaconu, *Un nou grup ceramic aparţinând dacilor liberi de la sud de Carpaţi*, în SCIVA, 28, 1977, 2, p. 257-260; idem, *Despre datarea culturii Sântana de Mureş-Cerneahov*, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242; G. Bakó, *Autohtoni şi migratori la Târgşor în secolul al IV-lea e.n.*, în SCIV, 22, 1971, 1, p. 69-85; idem, *Date privind structura socială şi apartenenţa purtătorilor culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din Transilvania*, în SCIV, 19, 1968, 1, p. 63-80; V.Palade, *Necropola din sec. IV e.n. de la Fălciu (jud. Vaslui)*, în "Carpica", IV, 1971, p. 215-223; idem, *Un nou centru de prelucrare a cornului de cerb în secolul al IV-lea de la Fedeşti, com. Şuletea (jud. Vaslui)*, în "Carpica", IV, 1971, p. 207-214; idem, *Aspectul etnic al populaţiei din aşezarea şi necropola de la Bârlad-Valea Seacă din*

În ceea ce priveşte podoabele, reprezentând cercei, brăţări, inele, acestea erau confecţionate din bronz şi argint, iar mărgelele întâlnite sunt din sticlă, pastă de sticlă, coraliu (mărgean), calcedoniu, lapis-lazulis, chihlimbar, cornalină, os şi, mai rar, din bronz. Sticla putea fi albă-mată, roşie sau cu irizaţii de diferite culori, cum este cea din compoziţia perlelor descoperite al Prăjeni[86], formele perlelor fiind fie rotunde, fie tubulare. La Holboca şi Truşeşti, ca şi la Ciocan şi Târgşor, în Muntenia, s-au descoperit şi perle din sticlă acoperite cu o peliculă din aur[87]. În colierele şi şiragurile de mărgele, purtate ca obiect de podoabă sau ca simple amulete, se mai aflau scoici şi ghiocuri, iar uneori şi scarabei, vădind certe influenţe orientale, mijlocite aici de sarmaţi.

---

secolul al IV-lea şi începutul secolului al V-lea e.n., în AMM, III-IV, 1981-1982, p.67-80; idem, *Elemente alogene în unele aşezări şi necropole Sântana de Mureş din zona Bârladului*, în "Carpica", XX, 1989, p. 203-214; idem, *Unele observaţii cu privire la aspectul etnic al populaţiei din aria culturii Sântana de Mureş în lumina cercetărilor din aşezările şi necropolele de la Bârlad-Valea Seacă, Zorleni-Fântânele, Banca-Gară şi Fălciu-Bogdăneşti*, în "Carpica", XXIII/1, 1992, p. 197-221; I.Ioniţă, *Elemente autohtone în cultura Sântana de Mureş (sec.IV e.n.) din Moldova*, în "Carpica", IV, 1971, p. 197-206 ; B.V. Magomedov, *Černjachovskaja kul'tura severo-zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1987, *passim* ; M. Kazanski, R. Legoux, *Contribution á l' ètude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjachov récente*, în Arch. Med, XVIII, 1988, p. 7-53; O.L. Şovan, *Necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Mihălăşeni (Jud. Botoşani)*, Târgovişte, 2005, p. 217 şi urm.

[86] N. Ursulescu, P. Şarduschi, *Săpăturile din 1985...*, p. 18.

[87] Cf. Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1169.

Piesele din aur sunt foarte rare, în Moldova necunoscându-se nici un exemplu din această categorie, singurele obiecte din acest metal preţios atribuite sarmaţilor fiind identificate la Brăiliţa, Râmnicelu şi în Alföld şi provenind, probabil, din atelierele meşteşugăreşti din Olbia[88].

Cele mai multe descoperiri sarmatice din Moldova, ca şi din Muntenia, au fost atribuite roxolanilor, care controlau spaţiul de la est de Prut după plecarea iazygilor spre Câmpia Tisei la jumătatea secolului I d.Hr.[89] Această ipoteză, dezvoltată în principal de Gh. Bichir, a fost contrazisă de Gh. Diaconu[90], care, negând această atribuire pe care o considera "pripită şi insuficient documentată"[91], pleda pentru o reconsiderare a mai vechilor opinii formulate, în sensul creditării alanilor ca purtători ai celor mai multe elemente sarmatice ajunse în spaţiul carpato-dunărean. După părerea sa, alanii pătrund în Muntenia "nu mult după întărirea de către romani a liniei transalutane, în vremea lui Commodus sau Septimius Severus (180 - 192; 194 - 201 d.Hr.), iar în răsărit, în Moldova, contactul carpo-sarmat a avut loc după anii 170-180 e.n.,

---

[88] *Ibidem*; vezi şi J. Boardman, *Grecii de peste mări. Colonizarea greacă şi comerţul timpuriu,* traducere de M. Alexandrescu-Vianu şi P. Alexandrescu, introducere, note şi glossar de P. Alexandrescu, Bucureşti, 1988, p. 420-422, 425-427.

[89] Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1169.

[90] Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani la Dunărea de Jos*, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285.

[91] *Ibidem*, p. 275.

concomitent cu mişcarea costobocilor"[92]. Alanilor, veniţi din regiunea nord-caucaziană, urmând calea litorală a Pontului, le-ar fi, astfel, caracteristice deformările artificiale de cranii, oglinzile cu mâner lateral, tamga şi mărgele de *lapis-lazulis*. Din punct de vedere cronologic, pătrunderea alanilor este plasată de cercetătorul amintit la "cumpăna secolelor II-III"[93], când, odată cu purtătorii lor pătrund şi se folosesc în mediul dacic oglinzile cu tamga[94]. Fără a exclude prezenţa roxolanilor în regiunile noastre, Gh. Diaconu opina că acestora li s-a dat "eronat un rol preponderent în evenimentele care au avut loc la Dunărea de Jos"[95].

Contestând ipotezele avansate de Gh. Diaconu, Gh. Bichir aprecia că alanilor, ca ultim val sarmatic ajuns la Dunăre, nu li se pot atribui cu precizie decât puţine monumente, ei fiind documentaţi sigur în metropola de la Histria, sectorul *extra muros*, la o dată situată la nivelul secolelor IV-V d.Hr. şi, eventual, în unele necropole Sântana de Mureş şi în câteva morminte mai vechi, din secolele II-III d.Hr.[96]

Regretatul cercetător bucureştean considera însă că, la nivelul actual al informaţiei, descoperirile de la Vlăsineşti - Botoşani şi Giurcani-Vaslui în Moldova, Bocani, în Basarabia,

---

[92] *Ibidem*, p. 281.

[93] *Ibidem*, p.279.

[94] *Ibidem*, p.281.

[95] *Ibidem*, p. 282.

[96] Gh. Bichir, *Sarmaţii în spaţiul...*, p. 45.

Ostriveţ, în regiunea Nistrului superior şi Oltenița-Funduleanu, pot fi atribuite aorşilor, descendenţi din cultura Prahorovo (caracterizată mai ales de vasele cu fundul sferoidal), ajunşi la Dunăre simultan cu roxolanii, dar mai pe la sud de aceştia[97].

Altă problemă controversată priveşte raporturile dintre sarmaţi şi cultura Sântana de Mureş - Cerneahov, în care, deşi prezenţa sarmată este aproape unanim admisă, nu este clar care anume dintre ramificaţiile iraniene a fost antrenată în acest complex.

Dacă Gh. Bichir înclina să creadă că marele complex cerneahovian îi va cuprinde pe alani[98], dimpotrivă, Gh. Diaconu considera că roxolanii sunt singurii care puteau fi implicaţi în acest proces[99].

Procedând prin excludere, se constată că iazygii nu pot fi admişi, deoarece se aflau deja în Pannonia, iar alanii sunt şi ei înlăturaţi, căci, urmând calea stepei de-a lungul Ţărmului mării, n-au putut intra în contact cu confederaţia goţilor[100]. Astfel, singurul grup sarmatic care a putut contribui la geneza noii culturi rămâne cel roxolan[101].

---

[97] *Ibidem.*

[98] *Ibidem.*

[99] Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani...*, p. 283-284.

[100] *Ibidem*, p.283.

[101] *Ibidem*, p. 284; la această părere se raliază ulterior şi alţi cercetători; vezi N. Haţuche, *Decoperiri sarmatice din zona Brăilei, în "Istros"*, I, 1980, p.193.

Convieţuirea dintre sarmaţi şi dacii liberi este atestată arheologic de prezenţa materialelor dacice în mormintele sarmatice, cel mai răspândit exemplu în acest sens constituindu-l ceramica lucrată la roată sau cu mâna[102]. Printre tipurile cunoscute sunt mai ales piesele lucrate la roată, precum străchinile, la Tecuci, Focşani şi Pogoăşti, amforele de tip "carpic", la Pogorăşti, cănile cu o toartă, arse la cenuşiu şi mai rar la roşu, la Ştefăneşti, Leţcani, Valea Lupului, Şerboteşti, Unţeşti, Epureni, Iveşti, Tecuci, Focşani, Cioinagi etc.[103] Cănile de tip daco-carpic apar frecvent şi în mormintele sarmatice din Basarabia, la Bocani, Şoldăneşti, Prajila, Goteşti, Zărneşti, Sărata Nouă etc.[104]

Arheologic, se constată că dacii liberi, în special carpii din Moldova, au preluat de la sarmaţi o serie de obiecte precum perlele de coral şi *lapis-lazulis*, oglinzile metalice cu tamga, vase cu torţi zoomorfe (în formă de ursuleţi, berbeci, raţe etc.)[105]. Unele dintre aceste obiecte, cum sunt aliajele de metal, au devenit, cu timpul, bunuri culturale comune, astfel încât pe baza lor nu se poate eticheta o descoperire ca fiind dacică sau sarmatică dacă nu

---

[102] Vezi Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 174-177, 197.

[103] *Ibidem.*

[104] Cf. Gh. Bichir, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania, BHR,* 16, Bucureşti, p.55-66.

[105] Idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1170.

există şi alte indicii[106]. Preluată iniţial de la sarmaţi, oglinzile cu tamga au început să fie lucrate şi în aşezările populaţiei autohtone, aşa cum arată tiparele identificate în mediul dacic. La sarmaţi, oglinzile erau depuse întregi în morminte şi, mai rar, sfărâmate (Cioinagi, Focşani etc.)[107].

Obiceiul a fost preluat şi de carpi, în ale căror morminte s-au descoperit peste 20 de astfel de exemplare[108], care nu lipsesc nici din aşezări. Pe lângă rolul lor utilitar, oglinzile cu tamga aveau, atât la sarmaţi cât şi la carpi, şi o semnificaţie magico-apotropaică, lucru care explică prezenţa lor în morminte[109].

Dacă la început se pune numai problema unor împrumuturi de produse finite, cu timpul s-a trecut la asimilarea şi prelucrarea de către autohtoni, chiar în ceramică, a unor elemente sarmatice, aşa cum este cazul vaselor cu torţi zoomorfe[110].

Siliţi să accepte hegemonia carpilor şi apoi a goţilor, unii sarmaţi se sedentarizează treptat, acest fapt favorizând procesul disoluţiei lor în masa autohtonă[111], aşa cum indică şi

---

[106] *Ibidem*, p. 1171.

[107] *Ibidem.*

[108] *Ibidem.*

[109] *Ibidem.*

[110] Idem, *Cultura carpică...*, p. 176.

[111] Idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1171; M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova. Contribuţii arheologice. Necropolele de la Podeni şi Zvorâştea,* Iaşi, 1999, p. 20-21 şi *passim.*

descoperirile de la Drăguşeni - Ostrov[112], Şuletea[113], Mihălăşeni[114], Roma-Botoşani[115].

Pe teritoriul Moldovei de la vest de Prut există descoperiri arheologice care arată că unii dintre sarmaţi şi-au îngorpat morţi în cimitire ale dacilor liberi, un astfel de exemplu fiind controversata necropolă de la Poieneşti-Vaslui[116], unde s-a demonstrat, finalmente, că există totuşi 5 cranii deformate artificial[117].

O privire de ansamblu arată că, deşi prezente o perioadă îndelungată în spaţiul pruto-carpatic, comunităţile sarmate, s-au aflat permanent în inferioritate cel puţin numerică în raport cu carpii şi dacii liberi majoritari. Astfel, dacă urme carpice s-au identificat în peste 400 de puncte vestigiile sarmatice nu ating

---

[112] A. Crâşmaru, *Descoperiri sarmatice pe Valea Podrigei, jud.Botoşani,* în "Hierasus", 1981, p. 83-90.

[113] M. Rotaru, *Necropola din secolul al IV-lea de la Şuletea-Vaslui*, în AMM, III-IV, 1981-1982, p. 243-250.

[114] O.L. Şovan, *Necropola din secolul IV e.n. de la Mihălăşeni, jud. Botoşani*, în "Hierasus", VI, 1986, p. 51-59; vezi şi S. Haimovici, *Studiul materialului paleofaunistic depus ca ofrande în mormintele din necropola birituală de la Mihălăşeni (jud. Botoşani) aparţinând culturii Sântana de Mureş-Cerneahov (sec. IV e.n.)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p. 235-258.

[115] C. Buzdugan, I. Alexoaie, *Săpături arheologice într-un tumul din comuna Roma (jud. Botoşani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p. 105-115.

[116] Gh. Bichir, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1171.

[117] Idem, *I.Ioniţă...* (recenzie), p. 194-202.

cifra de 50 de puncte geografice[118]. Proporţia este şi mai evidentă dacă se compară numărul total al mormintelor sarmatice, care este în jur de 180, cu cel al mormintelor carpice. Suma totală a amenajărilor tombale sarmate nu atinge nici măcar cifra pe care o înregistrează un sigur cimitir carpic major, cum este cazul celui din Bărboasa-Gălăneşti, din judeţul Bacău, cu 290 de morminte, sau al celui de la Văleni-Boteşti, cu peste 600 de morminte[119].

Realităţile identificate pe cale arheologică arată că, în avansarea lor lentă spre vest, care a vizat şi spaţiul pruto-carpatic, triburile sarmatice şi-au pierdut treptat multe dintre caracterele primordiale ale culturii lor materiale[120], acest lucru şi ca urmare a contactelor strânse pe care lumea sarmatică le-a avut cu daco-geţii, carpo-dacii şi dacii liberi care ocupau teritoriile de la est de Carpaţi[121].

Altă idee care se desprinde este aceea că, odată cantonate în perimetrul pruto-carpatic, comunităţile sarmate sunt, şi ele, expuse iradierilor culturale romane şi au, în plus, aşa cum arăta istoricul N. Gostar, un rol în amorsarea procesului local de romanizare, prin

---

[118] Cf. idem, *Sarmaţii şi relaţiile lor...*, II, p. 1172.

[119] *Ibidem.*

[120] Al. Andronic, *Aspecte ale relaţiilor daco-sarmate*, în SAA, I, 1983, p. 190.

[121] *Ibidem*, p. 191.

numărul mare de captivi vorbitori de limbă latină, pe care îi deţin în taberele pe care le ocupă[122].

Dincolo de aceste aspecte, analiza detaliată a descoperirilor arată clar că, în pofida unor reminiscenţe sarmatice şi ulterior gotice, care se manifestă alături de mult mai viguroasele tradiţii dacice, conţinutul culturii materiale şi al vieţii spirituale din secolele IV şi V d.Hr. de la est de Carpaţi este, majoritar, de certă factură provincial-romană şi aproape identic cu cel documentat în restul Daciei[123], astfel încât noile reliefări iranice în bazinul carpatic, ulterioare acestei etape istorice, survin în condiţiile manifestării unui aparent hiatus temporal, a cărui existenţă obligă la tratarea problematicii alanilor medii şi târzii[124] într-o secvenţă tematică distinctă, care transcede prezentul cadru editorial asumat.

---

[122] N. Gostar, *Vechimea elementului roman la răsărit de Carpaţi*, în "Istros", II-III, 1981-1983, p. 232.

[123] D.Gh. Teodor, *Regiunile est-carpatice ale Daciei în secolele IV - IX e.n*, în SymThr, 7, 1989, p.202; idem, *Tradiţii geto-dacice în cultura materială şi viaţa spirituală din secolele V-X e.n. de pe teritoriul României*, în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p. 131-148.

[124] Pentru argumentarea unui astfel de model disociativ al abordării prezenţelor sarmato-alanice anterioare perioadei hunice şi respectiv al acelora alanice medii şi târzii, vezi mai recent idem, *Elemente nomade din secolele VI-VIII d.Hr. în regiunile de la est şi sud de Carpaţi*, în "Mousaios", V, 1999, p. 71-90; idem, *Anţii şi alanii în spaţiul carpato-dunăreano-pontic (secolele VI-VIII)*, în „Zargidava", VI, 2007, p. 42-48.

DESCOPERIRI SARMATICE ŞI ALANICE TIMPURII ÎN SPAŢIUL PRUTO-CARPATIC*

---

* Pentru realizarea acestui catalog s-au folosit date cuprinse în repertoriile arheologice de judeţ, precum şi N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa şi Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970 (în continuare se va cita *Aşezări din Moldova...*); D.M. Pippidi (coord.), *Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic-sec.X)* , Bucureşti, 1976 (se va prescurta *DIVR*); C.Preda (coord.), *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, I, *A-C*, II, *D-L*, III, *M-Q*, Bucureşti, 1994, 1996, 2000, (se va prescurta *EAIVR*, I, *EAIVR*, II şi respectiv *EAIVR*, III); pentru descoperirile mai recente, vezi V. Palade, *Noi descoperiri sarmatice din zona Bârladului*, în "Hierasus", 1981, p.69-82; V.Chirica, *Morminte sarmatice descoperite la Mitoc*, în SCIVA, 30, 1979,4, p.631-636; idem şi O. L. Şovan, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în "Hierasus", V, 1983, p.79-88; A. Crâşmaru, *Descoperiri sarmatice pe Valea Podrigei, judeţul Botoşani*, în "Hierasus", 1981, p. 83-90; N. Ursulescu, P. Şarduschi, *Săpăturile din 1985 din necropola tumulară de la Prăjeni (judeţul Botoşani)*, în "Hierasus", VI, 1986, p.15-23; idem, *Date istorico-arheologice privind dinamica locuirii în bazinul Miletinului (zona comunei Prăjeni-judeţul Botoşani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.281-298; N. Ursulescu, *Necropola sarmatică de la Isaiia* (comunicare prezentată la sesiunea naţională *Acta Moldaviae Meridionalis*, ediţia a XXXV-a, organizată de Muzeul Judeţean « Ştefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003); idem, *Considérations sur les relations des sarmates avec les Gèto-Daces entre Sireth et Pruth*, în *Thracians and Circumpontic World*, III, *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chişinău-Vadul lui Vodă, 6-11 September 2004*, Chişinău, 2004, p. 54-60; idem, R. Kogălniceanu, *Necropola sarmatică de la Isaiia (C. Răducăneni, J.Iaşi). Date preliminare*, în CI (serie nouă), XXI-XXIII,

ALBEŞTI (Jud. Botoşani)

În anul 1981, cu prilejul construcţiei unui bloc, în lucrările de săpături pentru fundaţie a fost descoperit în vatra comunei, lângă Primărie, un mormânt izolat de înhumaţie, scheletul fiind deranjat încă din vechime. Groapa, de formă rectangulară, cu colţuri rotunjite, avea orientarea NNV-SSE. Scheletul se afla la o adâncime de 1,60 m. Inventarul mormântului se compunea dintr-o fibulă de bronz de tipul cu piciorul terminat printr-un buton, o cute de gresie şi o amforă cenuşie din pastă fină, lucrată la

2002-2004, Iaşi, 2007, p. 27-58. R.A Mazilu, *Contribuţii la problema relaţiilor sarmato-dacice şi sarmato-romane în lumina descoperirilor arheologice din Moldova,* în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p.68-85; M.Rotaru, *Necropola din secolul al IV-lea de la Şuletea-Vaslui*, în AMM, III-IV, 1981-1982, p.243-250; C. Buzdugan, I. Alexoaie, *Săpături arheologice într-un tumul din comuna Roma (judeţul Botoşani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.105-115; M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova. Contribuţii arheologice. Necropolele de la Podeni şi Zvorâştea*, Iaşi, 1999, p. 20-21 şi *passim* ; V. Bârcă, *Nomazi ai stepelor. Sarmaţii timpurii în spaţiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie şi civilizaţie. Sarmaţii în spaţiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

roată. Orientarea scheletului fiind foarte apropiată de direcţia N-S, specifică înmormântărilor sarmatice, precum şi conţinutul inventarului acestui mormânt au permis ca acesta să fie atribuit sarmaţilor şi datat în secolul II-III d.Hr.

BÂRLAD (Jud. Vaslui)

- **Fabrica de Confecţii**. Cu prilejul unor lucrări edilitare în oraşul Bârlad a fost descoperit un mormânt de înhumaţie. Groapa, orientată NV-SE, adâncă de 2,20 m, conţinea un schelet întins pe spate, în poziţie diagonală faţă de groapă, cu capul la VNV şi picioarele la ESE.

Structura oaselor indică un adolescent şi cu un inventar bogat. Astfel,din acest mormânt provin foarte numeroase mărgele, precum şi două brăţări, care n-au fost găsite *in situ*, ceea ce permite descoperitorului să tragă concluzia logică că aici este vorba de mai multe morminte, ale căror gropi au fost răscolite de lucrările de săpare, şi că după toate probabilităţile aici a fost identificată o necropolă.

În **mormântul nr. 2** de la Bârlad a fost descoperită o cană de mici dimensiuni modelată la roată, realizată din pastă cenuşie, de formă

bitronconică, cu buza puternic profilată, prezentând un mic prag în partea interioară, umerii evidenţiaţi având diametrul maxim situat în partea de mijloc a vasului, fundul inelar, partea superioară a vasului fiind împărţită în două registre aproximativ egale care sunt decorate cu benzi verticale lustruite pe un fond mat, care a permis datarea mormântului în a doua jumătate a sec. I şi începutul sec. II d.Hr.

Ritul înmormântării ca şi inventarul specific mormintelor sarmatice, fibule, oglinzi, brăţări cu capete deschise şi ornamentele cu cap de şarpe, precum şi numeroasele mărgele de diferite forme şi culori, din sticlă, au permis atribuirea mormintelor triburilor sarmatice şi datarea lor în secolul II d.Hr., deci în faza timpurie a pătrunderii sarmaţilor la vest de Prut.

- **Depozitul de lemne**. În partea de sud a oraşului, fiind săpată o movilă din lunca Bârladului, au fost descoperite mai multe morminte de inhumaţie, toate fiind deranjate. Din informaţiile obţinute de la muncitori rezultă că trei morminte aveau scheletele întinse pe spate cu capul orientat la nord şi cu picioarele la sud, gropile lor fiind săpate în mantaua movilei. Din inventarul salvat provine o oală lucrată cu mâna din pastă cărămizie (M.1), o cană cu toartă lucrată la roată din pastă fină cenuşie (M.2) şi un

pumnal de fier cu două tăişuri (M.3). Primele două obiecte au fost recuperate.

Pe baza ritului de înmormântare şi a obiectelor descoperite, mormintele au fost atribuite sarmaţilor şi datate în sec. III d.Hr.

În felul acesta, s-a concluzionat că la Bârlad au fost identificate două necropole sarmatice, una plană mai timpurie şi alta cu înmormântări secundare în movile mai vechi datând, respectiv, în secolul II d.Hr. şi secolul III d.Hr.

BROSCĂUŢI (Jud. Botoşani)

Într-un loc neprecizat de pe teritoriul comunei a fost descoperită întâmplător o necropolă plană, recuperându-se o cană de lut, o oglindă întreagă de bronz, un fragment de oglindă de bronz, un clopoţel de bronz şi o sabie de fier cu inel la capătul gărzii. Pe baza obiectelor găsite nectopola a fost atribuită sarmaţilor şi datată în secolele II-III d.Hr.

La Broscăuţi s-a efectuat în 1963 un sondaj de către istoricul ieşean I. Ioniţă, dar rezultatele acesteia nu au fost încă publicate.

CÂNDEŞTI (Comuna Dumbrăveni, Jud. Vrancea)

Mormântul nr. 71. În 1971, în sectorul nord-estic al unei necropole aparţinând Epocii Bronzului a fost descoperit mormântul nr. 71 datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr.

Groapa mormântului de formă rectangulară cu colţurile rotunjite a fost săpată în pământul de umplutură în zona de est a unui complex funerar din Epoca Bronzului aparţinând culturii Monteoru.

Scheletul defunctului aparţinând unui copil de aproximativ zece ani era înhumat în poziţie întinsă pe spate cu capul spre N, mâinile aşezate pe lângă corp, picioarele întinse drept şi craniul uşor orientat spre dreapta, având amplasat dedesubt o piatră de râu.

Mormântului nr 71 de la Cândeşti cuprinde obiecte de inventar cu specific sarmatic: şapte mărgele descoperite în zona gâtului, dintre care una din chihlimbar, trei din cristal de stâncă de culoare maronie cu vrâste albe în formă de butoiaş, una din sticlă de culoare violet închisă cu formă conică alungită, una din rocă friabilă cu luciu la suprafaţă de culoare gălbuie şi formă tubulară şi una din coral, alături de un scarabeu din faianţă egipteană; o fibulă de argint puternic profilată (descoperită lângă clavicula dreaptă), având lungimea de 3 cm şi resortul bilateral format din 13 spire şi coardă exterioară susţinută de un cârlig,

arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic iar portagrafa este trapezoidală; o fibulă de bronz puternic profilată (descoperită lângă umărul drept) având lungimea de 2,1 cm şi resortul bilateral format din 12 spire, coardă exterioară susţinută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic, iar portagrafa este trapezoidală; o fibulă de bronz puternic profilată (descoperită lângă şoldul drept al defunctului) având lungimea de 2,5 cm şi resortul bilateral format din 14 spire şi coardă exterioară susţinută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic iar portagrafa este trapezoidală; mărgea confecţionată din fir de argint torsionat lucrată în tehnica filigranului, având forma a două perle îngemănate (butoiaş), descoperite lângă mâna dreaptă; opt pandative din bronz având dimensiunile cuprinse între 2,1 şi 3 cm (identificate lângă cotul mâinii stângi) realizate prin turnare din bare de bronz ornamentate cu profilaturi transversale, la unul dintre capete pandativele prezentând câte un orificiude prindere în care sunt agăţate verigi cu capete trecute şi înfăşurate; un vas de ofrandă reprezentând un fragment dintr-o cană modelată la roată (descoperită în stânga craniului, în colţul estic al gropii), realizată din pastă fină de culoare cenuşie arsă uniform, fiind ornamentată cu linii verticale paralele alternând cu suprafeţe mate şi dispuse pe gâtul şi umărul vasului, pornind de

sub buză şi continuând până la baza toartei; un al doilea obiect de ofrandă descoperit lângă încheietura mâinii drepte este o cupă modelată la roată, realizată din pastă fină de culoare gălbui-cărămizie, cu firnis cărămiziu care prezintă reflexe metalice, având corp tronconic, buză verticală şi uşor strânsă spre exterior cu un ornament aplicat sub buză cu două S-uri culcate, dispuse simetric între două cercuri concentrice incizate, fundul cupei inelar prezentând o incizie, gâtul şi umărul vasului, pornind de sub buză şi continuând până la baza toartei, dimensiunile vasului fiind de 5,5 cm – înălţimea şi 11,1 cm - diametrul gurii; un os de animal găsit sub piatra de sub craniul defunctului.

CÂRNICENI (Jud. Iaşi)

- **Holm**. Pe terasa inferioară a Jijiei, pe partea stângă a şoselei Cîrniceni-Probota, a fost descoperit un mormânt de înhumaţie izolat. Scheletul era orientat NNV-SSE, în poziţie întinsă, cu mâinile în lungul corpului. Între oasele scheletului s-au găsit numeroase fragmente ceramice provenite din stratul de umplutură al gropii, care fusese săpată într-o aşezare cucuteniană, fiind deci antrenate în mormânt, care, la origine, pare să fi fost lipsit de inventar.

- **Şcoala Veche**. În grădina locuitorului Cobzan Gh. Petru, pe terasa inferioară a Jijiei, săpându-se un

beci, a fost dezvelit un mormânt de inhumaţie izolat. Scheletul, în poziţie întinsă, cu braţele în lungul corpului zăcea cu capul la sud-vest şi picioarele la nord-est. Mormântul nu conţinea nici un obiect. Mormintele de înhumaţie izolate, descoperite întâmplător, au fost considerate ca apaţinând sarmaţilor, fără să fi fost datate, cel puţin în linii generale şi fără apel la unele eventuale analogii. S-a presupus că, dacă aceste două morminte plane izolate de la Cârniceni reprezintă într-adevăr vestigii sarmatice, acestea se datează în limitele cronologice ale secolelor II-IV d.Hr., când triburile sarmatice seminomade au conveţuit în Câmpia Moldovei cu dacii liberi din zonele est-carpatice ale României. În felul acesta, în Valea Jijiei au fost descoperite 4 necropole (Broscăuţi, Vlăsineşti, Dângeni şi Pogorăşti), 3 necropole cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Slobozia-Hăneşti, Glăvăneştii Vechi şi Larga Jijia), o necropolă plană şi înmormântări în morminte plane izolate, la Albeşti (1) şi respectiv la Cârniceni (2).

CIOCANI (Jud. Vaslui)

Ciocani - Vatra Satului. În curtea localnicului Constantin Strat, pe un bot de deal din Vatra Satului, au fost descoperite mai multe morminte de înhumaţie cu schelete în gropi înguste, adânci până la 1,30 m orientate N-S. Din această necropolă plană a fost salvat doar un singur mormânt. Acesta avea groapa mai îngustă la picioare şi cu prag de 30 cm, şi mai largă la cap, unde la fel era un prag cu două trepte, prima de 10 cm, şi a doua de 20 cm. Scheletul distrus parţial din vechime, zăcea pe spate, în poziţie diagonală faţă de axul gropii cu capul spre NV, pe prima treaptă a pragului cruţat. Inventarul acestui mormânt se compunea din 7 vase lucrate cu mâna (3) şi la roată (4), aşezate pe praguri: unul la cap, unul lângă picioare în partea stângă lângă genunchi şi cinci pe pragul de la picioare, un ac de fier, o oglindă din metal alb cu ornament în relief şi diferite mărgele variate ca formă şi culori diverse din pastă de sticlă, unele poleite cu aur şi aşezate în salbă, fiind găsite la gât, iar altele la picioare.

Această necropolă a fost atribuită sarmaţilor şi datată în sec. III d.Hr. Astfel, la Ciocani a fost identificată o necropolă sarmatică plană, datând din secolul III d.Hr.

CIOINAGI-BALINTEŞTI (Comuna Bereşti-Meria, Jud. Galaţi)

În cursul săpăturilor arheologice efectuate în anul 1949 pe teritoriul satului Cioinagi au fost descoperite mai multe morminte de înhumaţie, care au fost datate în secolele III-IV d.Hr. Gropile mormintelor au adâncimi care variază între 0,85 m şi 1,05 m faţă de sol. Orientarea în general nord-sud,

afară de un singur mormânt cu orientarea sud-nord. Scheletele erau întinse pe spate, cu mâinile în lungul corpului. În mormântul 20 scheletul avea craniul deformat. Din cele patru morminte numai două aveau obiecte, celelalte fiind lipsite de inventar. Din inventarul mormintelor se remarcă o oală lucrată cu mâna din pastă gălbui-roşcată, două ceşti lucrate la roată din pastă fină, aflate de o parte şi de alta a craniului, o mărgică mare de sticlă şi o oglindă de argint. Pe baza ritualului de înmormântare şi a inventarului descoperit, necropola 1 de la Cioinagi – Balinteşti a fost datată în secolul IV d.Hr. şi atribuită sarmaţilor.

Astfel, în Depresiunea Prut – Elan – Horincea au fost descoperite o necropolă plană (Cioinagi – Balinteşti), un mormânt plan izolat

(Epureni) şi un mormânt în tumul, înmormântare secundară în movilă mai veche (Şuletea).

CRISTEŞTI (Comuna Holboca, Jud. Iaşi)

Dealul Zăvoiului. În anul 1955 întâmplător a fost descoperit pe râpa dintre Dealurile Zăvoiului şi Covoraş un mormânt sarmatic din secolul IV d.Hr. Mormântul conţinea un singur schelet, care era întins pe spate cu braţele în lungul corpului şi avea orientarea NNV-SSE. Din mormânt provin un ulcior mic lucrat cu mâna, aflat la cap, o fusaiolă bitronconică pusă lângă mâna dreaptă, o mărgică prismatică de argint, o perlă de sticlă verde şi patru perle de calcit alb-vineţiu. Mormântul face parte dintr-o necropolă plană, pe acelaşi loc fiind distruse în 1943 şi alte morminte, cu prilejul lucrărilor la şoseaua Iaşi – Ungheni.

Astfel, în Valea Bahluiului au fost descoperite două necropole plane (Leţcani şi Cristeşti), două necropole plane şi cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Valea Lupului şi Holboca) şi un mormânt plan izolat (Podul Iloaiei).

DĂNEŞTI (Comuna Dăneşti, Jud. Vaslui)

Vatra satului. Cu prilejul unor lucrări agricole pe o proprietate din Dăneşti, s-a dezvăluit parţial un mormânt de înhumaţie cu schelet întins şi având ca inventar o căniţă cenuşie de tip sarmatic, caracteristică secolului III d.Hr. După toate probabilităţile, este vorba de un mormânt izolat plan sarmatic, datând din secolul III d.Hr.

DÂNGENI (Jud. Botoşani)

Vatra satului. În proximitatea locului *La Curte*, pe terasa inferioară a Jijiei, la marginea de nord a satului, a fost descoperit întâmplător în anul 1958 un mormânt de înhumaţie, cu schelet întins pe spate, orientat, cu aproximaţie nord-sud. Au fost salvate numai două vase, lucrate la roată. Din informaţii rezultă că un pumnal de fier s-a pierdut. După ritul de înmormântare şi inventar mormântul descoperit aparţine unui grup sarmatic şi datează din secolul III d.Hr. Deşi este vorba de un mormânt izolat s-ar putea totuşi să fi existat aici o necropolă sarmatică plană distrusă în cea mai mare parte.

DRĂGUŞENI-„OSTROV" (Judeţul Botoşani)

- **Mormântul sarmatic nr.4.** În urma excavărilor efectuate în 1978 în albia veche a pârâului Podoriga a fost descoperit mormântul sarmatic nr.4, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr., ale cărui obiecte de inventar şi izvoare osteologice au fost distruse aproape în totalitate. În urma investigaţiilor arheologice asupra mormântului nr. 4 s-au mai identificat

fragmente din oasele scheletului dar şi piese de inventar sarmatic: fragmente dintr-un cuţit sau pumnal din fier ; o cană modelată la roată (găsită la picioarele defunctului) realizată din pastă de culoare cenuşie închisă, ornamentată pe gât cu benzilate, verticale realizate prin lustruire, vasul având forma bitronconică, buza evazată şi rotunjită, fundul inelar, un prag mic situat pe umărul vasului, deasupra diametrului maxim, o toartă care lega partea de sub buză cu umărul acesteia şi înălţimea de 16,5 cm, diametrul gurii – 9 cm, diametrul maxim – 15 cm, iar diametrul fundului de 8,2 cm.

- **Mormântul nr. 5.** În 1979, noi săpături efectuate întâmplător de un localnic din Drăguşeni, Vasile Tărnăuceanu, au scos la iveală în apropierea mormântului precedent mormântul nr.5, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Scheletul defunctului (aparţinând unei femei) era păstrat în majoritate, poziţia în care era înhumat fiind întinsă pe spate cu capul spre NNV, craniul - orientat spre stânga, mâinile puse pe lângă

corp şi picioarele întinse drept. Mormântul nr.5 de la Drăguşeni-"Ostrov" cuprinde obiecte de inventar specifice ritului de înmormântare sarmatic: 37 mărgele de formă predominant ovoidale, apoi sferoidale, discoidale şi tubulare nefaţetate, dintre care unele întregi, altele păstrate fragmentar (descoperite în jurul gâtului defunctului) fiind din sticlă de culoare verzuie-irizată, prezentând reflexe albastre sau fumurii-negricioase, cele mai multe fiind realizate dintr-o pastă albă calcaroasă, sfărâmicioasă, iar unele fiind poleite cu o culoare argintie; brăţară găsită la mâna dreaptă a defunctei, realizată din sârmă de bronz, având capetele petrecute şi înfăşurate şi diametrul de 6,7 cm; fragment dintr-o oglindă din bronz (metal alb) cu discul rotund şi plat, având un orificiu pe margine şi diametrul de 6,7 cm; o fusaiolă de formă tronconică realizată din pastă de culoare cenuşie-închisă, cu faţa inferioară în linie de profil oblic şi concavă în jurul orificiului, decoperită lângă un obiect de ofrandă reprezentat de o cană modelată la roată (găsită lângă genunchiul drept) realizată din pastă de culoare cenuşie, ornamentată cu benzi late obţinute prin lustruire, trasate vertical pe gât de sub buză până pe umăr unde se termină pe o altă bandă orizonatală, vasul având forma bitronconică, buza evazată şi rotunjită, corpul mai bombat în partea inferioară, fundul inelar, o toartă lată, prinsă sub buză şi umăr, prevăzută cu o nervură mediană care separă două caneluri marginale, iar pe partea inferioară are două şanţuri longitudinale, înălţimea vasului fiind de 15 cm, diametrul

gurii – 10 cm, diametrul maxim – 14 cm, iar diametrul fundului de 7,5 cm. În apropierea mormântului s-au mai găsit încă două căniţe izolate, de formă bitronconică accentuată (scoase la suprafaţă cu prilejul lucrărilor de nivelare a unor gropi vechi), care sunt modelate la roată din pastă fină de culoare cenuşie, prezentând pe gât un decor lustruit din benzi verticale; cănile se dovedesc a fi identice cu vasele din mormintele din a doua jumătate a sec. I d.Hr. de la Vlăsineşti.

EPURENI (Jud. Vaslui)

La sud de sat. În timpul unei cercetări de suprafaţă a fost descoperit şi cercetat un mormânt sarmatic din secolul III d.Hr. Scheletul, cu craniul în parte distrus, se afla întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului, având orientarea nord-sud. În mormânt s-au găsit o căniţă bitronconică din pastă fină lucrată la roată, un borcănel mic din pastă brun-roşcată lucrat cu mâna, o fusaiolă tronconică, găsită lângă falangele mâinii drepte, o fibulă de bronz cu placă înaltă, o oglindă de metal alb cu tamga, mărgele de sticlă verde şi gălbuie, provenind de la poala unei haine.

FOCŞANI (Jud. Vrancea)

Focşani-Fundătura Cu prilejul săpăturii unei gropi de lut locuitorul Mohorea Mihai a descoperit întâmplător un mormânt de înhumaţie cu un bogat şi variat inventar. Cercetările au precizat că groapa mormântului avea o formă rectangulară şi se adâncea în sol până la 1,55 m. În groapă s-a găsit un singur schelet întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului, orientat nord-sud. După lungimea oaselor s-a apreciat că aparţine unui adult. Craniul cu deformare artificială. În mormânt au fost găsite vase şi obiecte de podoabă. Ritual, în mormânt, s-a introdus şi o bucată de cretă, care s-a găsit în partea dreaptă a capului. Inventarul mormântului cuprindea în primul rând o ceramică fină, de calitate superioară lucrată la roată. Vasele, depuse în dreptul craniului aveau şi capace. Astfel, din mormânt provine o cană cu toartă şi o afumătoare din pastă fină roşietică, un capac din pastă fină cărămizie, un pahar şi un castron din pastă fină cenuşie. Obiectele de podoabă sunt de două categorii, din metal şi mărgele diferite. Dintre obiectele de metal se remarcă în primul rând fragmentele a două oglinzi de bronz, din care una era poleită în alb şi avea decor în relief. Alături de acestea s-au găsit fragmente de inele şi spirale de bronz, o brăţară de bronz cu capete

lăţite, două obiecte sunt reprezentate de mărgele variate ca formă şi dimensiuni, din sticlă şi coral, roşii, albe, verzi, gălbui, portocalii, violete, alcătuind un colier şi găsite lângă gât (circa 200, dintre care 19 de lapislazuri, în formă de pastilă de culoare brună şi violetă). În mormânt s-au găsit şi o monedă de bronz emisă în anul 354 în timpul domniei împăratului Constantinus II (337-361). Se menţionează şi prezenţa unui colţ de mistreţ, perforat, folosit ca amuletă, precum şi o piatră semiopacă cu chenar de bronz.

Mormântul de înhumaţie de la Focşani a fost studiat comparativ de istoricul Sebastian Morintz, care bazându-se pe ritul de înmormântare, orientate, deformarea craniană, depunerea rituală de cretă şi afumătoare, precum şi pe prezenţa mărgelelor de tip sarmatic, şi în deosebi a celor de lapislazuli, l-a datat în secolul III d.Hr., atribuindu-l sarmaţilor roxolani şi afirmând totodată, că moneda nu-i aparţine.

Astfel, concluzia desprinsă a fost că la Focşani a fost descoperit un mormânt sarmatic plan izolat.

GHERMĂNEȘTI (Comuna Banca, Jud. Vaslui)

Capul Dealului. La nord-est de satul Ghermănești, la locul numit *Capul Dealului*, pe o terasă a văii Prutului a fost descoperit întâmplător un mormânt de înhumație. Groapa mormântului a apărut la adâncimea de 0,50 m în timpul unor lucrări de excavare a solului. Scheletul întins pe spate era orientat nord-sud. Din acest mormânt a fost salvat inventarul alcătuit din următoarele obiecte: un vas mic lucrat cu mâna, din pastă grosolană, de culoare galben – cărămizie, găsit lângă oasele picioarelor, o fusaiogă bitronconică, găsită tot la picioare, trei mărgele și o oglindă din metal alb cu decor în relief, găsite în zona toracelui. Pe baza ritului funerar și a inventarului, mormântul de la Ghermănești a fost atribuit sarmaților și datat în prima jumătate a secolului III d.Hr. Din informațiile obținute la fața locului rezultă că lucrările de excavație efectuate în 1974 au distrus mai multe morminte de înhumație, rezultă că aici a fost o necropolă plană din care a fost recuperat doar inventarul unui singur mormânt. Descoperirea necropolei plane de la Ghermănești prezintă importanță în ceea ce privește pătrunderea sarmaților și stabilirea lor temporară la vest de Prut, începând cu sfârșitul

secolului II d.Hr. şi începutul secolului III d.Hr., după opinia lui Gh. Bichir, în special sub raportul relaţiilor sarmato-carpice.

GIURCANI (Comuna Găgeşti, Judeţul Vaslui)

- **Tumulul nr. 1 – mormântul nr. 5.** În urma excavărilor efectuate în 1979 la aproximativ 1500 m sud de satul Giurcani, în punctul «Argeaua», între apa Elanului şi drumul judeţean Murgeni-Găgeşti erau trei tumuli, pe o distanţă de 450 km, dintre care doi au fost cercetaţi de C. Buzdugan. Tumulul nr. 1 ridicat în Epoca Bronzuluiavea o formă ovală şi era de o dimensiune mai mică faţă de ceilalţi doi, având diametrul maxim de 15,50 m şi înălţimea de 0,50 m faţă de sol. În sectorul sud-vestic al tumulului nr.1 , la adâncimea de 0,80 m de suprafaţa acestuia a fost descoperit mormântul sarmatic nr.5, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat pe axa NS, mâinile erau aşezate pe lângă corp, picioarele întinse drept, craniul îndreptat cu privirea spre E. Lângă craniu, în partea de nord, în regiunea care lega toracele de bazin, au fost identificate pete de culoare galbenă, care este posibil să rovină de la o

ţesătură. Mormântului nr. 5 cuprinde piese de inventar sarmatic: un cuţit sau pumnal din fier (descoperit lângă femurul drept, paralel cu acesta, având mânerul simplu (rupt din vechime) în formă de bară cilindrică, lama cu două tăişuri, (păstrând în crusta groasă de oxizi fibre lemnoase, provenite de la teaca în care era introdus pumnalul) având nervura mediană pronunţată, vârful uşor arcuit; cochilii de melci aşezaţi în interiorul unui obiect de ofrandă reprezentând un fragment dintr-un vas ceramic de forma unui clopot modelat cu mâna (găsit în stânga craniului defunctului, aşezat vertical) realizat din pastă grosieră de culoare gălbui-cenuşie şi având buza invazată, gura largă iar fundul plat.

- **Tumulul nr.1 – mormântul nr.8.** În sectorul sud-vestic al tumulului nr.1aparţinând Epocii Bronzului, la adâncimea de 0,80 m de suprafaţa acestuia a fost descoperit mormântul sarmatic nr.8, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat spre N, mâinile aşezate pe lângă

corp, picioarele întinse drept şi apropiate de genunchi. Mormântul nr. 8 cuprinde obiecte de inventar specifice sarmaţilor: o brăţară din bronz cu capetele uşor lăţite şi libere aşezată lângă mâna dreaptă, în zona de

articulaţie a antebraţului cu oasele mâinii ; un inel din bronz (descoperit între falange) având veriga de formă circulară, cu profilul drept şi în şantonul de formă rotundă având montată sticlă; un pandativ din bronz în formă de toporaş având gaură de prindere, identificat printre mărgele tubulare îngemănate sau simple, care erau lucrate din sticlă amestecată cu coral şi poleite cu foiţă subţire de aur, care a căzut în majoritatea cazurilor; 3 mărgele din sticlă de formă tronconicăgăsite lângă oasele toracelui, realizate din fir de sticlă prin răsucire, formându-se striuri în spirală; 5 mărgele din faianţă egipteană (descoperite în zona toracelui) având forma globulară şi fiind oramentate cu « coaste » verticale; mărgele emisferice din sticlă violacee; mărgea policoloră (*millefiori*) de formă cilindrică; două mici piese sculpturale din faianţă egipteană de culoare turcoaz, reprezentând un leu într-o atitudine pasivă (în poziţie culcat, cu capul între labele din faţă şi coada adusă pe lângă piciorul posterior drept) amplasat pe un support dreptunghiular; mărgele mici şi fragile descoperite în zona gambelor (picioarelor), care proveneau de la vestimentaţie; doi clopoţei din bronz (descoperiţi pritre mărgele şi pandativ) de formă semisferică, având câte o gaură prin care trecea un fir pentru susţinerea barei pendulatorului din interior; o oglindă din bronz cu discul rotund şi plat, descoperită lângă călcâiul drept;

un obiect de ofrandă reprezentând un vas ceramic modelat cu mâna din pastă semigrosieră de culoare cenuşie (găsit la nord-vest de craniul defunctului) şi având buza evazată, gâtul înalt şi foarte strâmt şi corpul globular.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.1.** Tumulul nr. 2 (situat între tumulul nr. 1 şi tumulul nr. 3) avea o formă rotundă şi diametrul de 28 m. În mantaua

tumulului, la adâncimi cuprinse între 0,30-0,85 m au fost descoperite trei morminte sarmatice de inhumaţie, din care două în jumătatea de sudşi unul în cea de nord. În sectorul sud-vestica al tumulului nr.2, la adâncimea de 0,85 m a fost descoperit mormântul nr.1, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat spre N, mâinile aşezate pe lângă corp, piciorul stâng întins drept şi cel drept îndoit din genunchi indicând o malformaţie (femurul şi oasele gambei fiind de o grosime exagerată şi foarte spongioase).

Mormântul nr. 1 cuprinde obiecte de inventar specifice sarmaţilor: două mărgele din sticlă de formă cilindrică, descoperite în zona sternului; o fusaiolă din lut de formă tronconică găsită lângă genunchiul stâng; un obiect de ofrandă reprezentând o cană modelată cu

mâna, din pastă fină de culoare gălbui-cenuşie, ornamentată în zona de interferenţă a gâtului cu umărul cu o linie incizată superficial, perceptibilă doar pe unele porţiuni (aşezată în poziţie oblică, cu gura spre sud-vest şi fiind găsită în regiunea oaselor picioarelor) prezenta buza uşor evazată, gâtul înalt şi larg, corpul birtonconic, fundul drept şi puţin curbat spre interior, toarta ruptă din vechime, prinsă cu un capăt de gâtul vasului şi cu celălalt de umăr.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.2.** În sectorul sudic al tumulului sarmatic nr.2 a fost decoperit la adâncimea de 0,60 m mormântul nr. 2, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Scheletul defunctului, aparţinând unui adult, era aşezat în poziţie chircită, pe partea dreaptă, cu capul orientat spre NNE. Lângă cutia toracică a defunctului, în partea de vest, au fost descoperite fragmente ceramice şi osteologice foarte friabile, care nu oferă posibilitatea reântregirii imaginii inventarului funerar sarmatic.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.3.** În sectorul nord-vestic al tumulului sarmatic nr.2, la adâncimea de 0,30 m de suprafaţă a fost descoperit mormântul nr.3 distrus în mare parte din cauza lucrărilor agricole, care datează din a doua jumătate a sec. I d.Hr. În urma analizei izvoarelor osteologice

păstrate parţial, s-a emis concluzia că defunctul fusese aşezat pe spate, în poziţie întinsă, fiind orientat spre VSV-ENE.

GLĂVĂNEŞTII VECHI (Comuna Andrieşeni, Jud.Iaşi)

Pe locul ***La Ghilitoare***, unde în 1950 s-au efectuat săpături arheologice, în preajma a cinci movile, pe terasa joasă a Jijiei, au fost descoperite trei morminte, un mormânt simplu şi altul dublu sarmatice cu înmormântări secundare în movile mai vechi. În mormântul dublu un schelet aparţinea unui matur. Scheletul, întins pe spate, cu genunchii foarte puţin ridicaţi, avea lângă cap un vas, iar la următorul drept o fusaiolă. La picioare s-au găsit mărgele foarte mici de culoare verzuie, toate din faianţă. Scheletul copilului, la fel întins pe spate, se afla aşezat aproximativ cu 20 cm mai sus de scheletul maturului. Din această cauză s-a considerat de către descoperitor că este vorba de două înmormântări în aceeaşi groapă. Pe baza obiectelor găsite şi a ritului de înmormântare, necropola de la Glăvăneştii Vechi a fost atribuită sarmaţilor şi datată în secolul IV d.Hr.

HOLBOCA (Jud. Iaşi)

La Cimitir. În marginea de sud-vest a satului, a fost cercetată o movilă. În mantaua movilei au fost descoperite 2 morminte de inhumaţie de tip sarmatic. Astfel în mormântul 2 a fost descoperit scheletul unui copil, în parte degradat, întins pe spate, având orientarea nord-sud. Din inventarul acestui mormânt semnalăm perle mici de sticlă, sferice şi acoperite cu foiţă de aur, aflate în preajma toracelui, precum şi o mărgea de calcar, pusă lângă tibia dreaptă. Din alt mormânt de înhumaţie, distrus odată cu movila în care fusese introdus, provin şi următoarele obiecte: o oglindă de metal alb, de tip sarmatic şi şapte mărgele de sticlă. Pe baza acestor materiale mormintele respective sunt atribuite sarmaţilor şi datează din secolul IV d.Hr.

ISAIIA (Comuna Răducăneni, jud. Iaşi)

Cercetările arheologice din staţiunea de la Isaiia-Balta Popii[1], începute în 1996, iniţial sub forma unor simple sondaje,

[1] Exprimăm şi pe această cale întreaga noastră gratitudine domnului profesor univ. dr. Nicolae Ursulescu de la Catedra de Istorie Veche a Facultăţii de Istorie a Universităţii « Al.I.Cuza » Iaşi, pentru amabilitatea deosebită de a ne pune la dispoziţie, anterior publicării, materialul arheologic provenit din necropola sarmatică de la Isaiia, împreună cu toate

continuate apoi prin săpături sistematice, de amploare, au adus, în cele şase campanii desfăşurate de atunci, date extrem de interesante, îndeosebi pentru cunoaşterea culturii Precucuteni, valorificate de prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, dar şi pentru orizonturi culturale aparţinând altor etape istorice, deoarece stratigrafia acestei staţiuni este mult mai complexă. Prima locuire aparţine unei comunităţi a culturii ceramicii liniare; urmează trei niveluri succesive de locuire ale unei comunităţi a culturii Precucuteni, datând din faza a II-a şi de la începutul celei de a III-a. Apoi, a fost atestată o locuire din Hallstatt-ul timpuriu (cultura Corlăteni), atât printr-o locuinţă adâncită, cât şi prin alte urme sporadice din aceeaşi perioadă. Rare vestigii au apărut din secolele II-III d.Hr., ca şi de la începutul mileniului al II-lea (cultura Răducăneni), precum şi din epoca modernă.

---

descrierile aferente şi concluziile preliminare, expuse parţial ulterior în cadrul comunicării *Necropola sarmatică de la Isaiia*, prezentată la sesiunea naţională *Acta Moldaviae Meridionalis* (ediţia a XXXV-a), organizată de Muzeul Judeţean « Ştefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003. Detalii referitoare la necropola sarmatică de la Isaiia au fost incluse ulterior în alte două studii: N. Ursulescu, *Considérations sur les relations des sarmates avec les Gèto-Daces entre Sireth et Pruth*, în *Thracians and Circumpontic World*, III, *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chişinău-Vadul lui Vodă, 6-11 September 2004*, Chişinău, 2004, p. 54-60; idem, R. Kogălniceanu, *Necropola sarmatică de la Isaiia (C. Răducăneni, J.Iaşi). Date preliminare*, în CI (serie nouă), XXI-XXIII, 2002-2004, Iaşi, 2007, p. 27-58.

Această ocupare a terenului în mai multe perioade se explică, în primul rând, prin poziţia favorabilă locuirii. Situl este un fragment, lung de circa 250 metri, din prima terasă neinundabilă din dreapta Jijiei, delimitat de două ravene. Substratul geologic, format din gresii calcaroase, a imprimat terenului o oarecare înălţare, cu o poziţie uşor dominantă (circa 5 m) faţă de vasta albie majoră, largă de aproximativ 3 km, pe care Jijia, aproape de vărsare, o forma aici, împreună cu Prutul (În prezent, cursul Jijiei a fost regularizat, confluenţa cu Prutul fiind mult mai în amonte, iar bălţile au dispărut şi nivelul pânzei de apă freatică a coborât. Băltirile mai apar doar în perioade cu precipitaţii abundente).

Terenul coboară uşor spre cele două ravene (situate la NV şi SE) şi urcă în pantă lină spre SV. În afară de poziţia geomorfologică, şi alţi factori naturali au contribuit la intensa locuire din acest punct:

- situarea pe o importantă arteră de circulaţie;
- existenţa unor bogate izvoare chiar la piciorul terasei;
- procurarea lesnicioasă a hranei prin vânat, pescuit şi cules, datorită atât apropierii de cele două râuri şi de bălţile din albia lor majoră, cât şi datorită existenţei unor întinse păduri în zona înconjurătoare, care asigurau, totodată, necesarul de lemn pentru foc şi construcţii;

- existenţa unor terenuri favorabile pentru cultivarea plantelor şi creşterea animalelor;
- existenţa în zonă a unui lut de bună calitate, necesar modelării vaselor şi lutuirii locuinţelor;
- existenţa, în apropiere, a unei surse de sare, aşa cum arată toponimul *Balta Sărăturii* (astăzi secată, ca urmare a scurtării cursului Jijiei, prin lucrări de hidroameliorație).

Din perioada corespunzătoare prezenţei sarmatice în regiune apăruseră până în 2003 doar câteva fragmente ceramice cenuşii, lucrate la roată, precum şi câteva fragmente de amfore, care permiteau o încadrare largă în secolele II-IV.

În anul 2001 au apărut primele două morminte, unul orientat V-E (**M. 1**), celălalt NV-SE (**M. 2**). Ambele erau lipsite de inventar, dar, pe baza datelor stratigrafice şi a elementelor de ritual funerar, au fost considerate ca aparţinând unor militari din al doilea război mondial, deoarece aici fusese o zonă de apărare a armatei române, de la care au rămas câteva linii de tranşee.

În 2002 a apărut un alt mormânt (**M. 3**), tot fără inventar, cu calota craniană complet deranjată, dar cu orientarea spre NV. În zona pieptului (spre umărul stâng) s-au găsit două mici bucăţele de fier, ceea ce a condus la concluzia atribuirii mormântului, în mod similar, unui militar din al doilea război mondial, deşi orientarea scheletului, ca şi în cazul mormântului

nr. 2, ridică unele semne de întrebare în privinţa atribuirii. Scheletul a fost descoperit la adâncimea de 1,60 m de la suprafaţa actuală. Groapa mormântului, de formă aproximativ rectangulară (2,10 x 0,60 m), pătrundea în conţinutul unei gropi precucuteniene (nr. 21).

Tot în 2002, în perimetrul locuinţei precucuteniene nr. 8 (caseta E, □ 68e), la 0,80 m de la suprafaţa actuală, un mormânt de copil (**M. 4**), având vârsta de 6-9 luni, pătrundea puţin în platforma locuinţei. Alveolarea gropii avea formă ovală (0,45 x 0,25 m). Scheletul, puternic deteriorat, era orientat cu capul spre nord; probabil fusese întins pe spate şi avea, ca inventar, un vas întregibil, lucrat cu mâna, depus în dreapta capului, spre gât. Ulcica are o culoare neagră-gălbuie, prezentând o ardere neuniformă şi incompletă. Pasta are amestec masiv de cioburi pisate, mai mult sau mai puţin grosiere, iar modelarea este stângace. Gâtul şi marginea erau răsfrânte, iar buza era uşor faţetată. Suprafeţele sunt neglijent netezite.

Iniţial, deoarece nu s-a putut vedea punctul de săpare a gropii mormântului, acesta a fost atribuit Hallstatt-ului timpuriu, considerându-se că vasul din inventarul mormântului prezenta similitudini cu ceramica de tip Belozerka, aşa cum se constatase anterior şi la alte morminte din aceeaşi perioadă. În acest caz, mormântul s-ar fi înscris pe linia excepţiilor funerare din Hallstatt-ul timpuriu, la care s-a constatat utilizarea înhumaţiei, în contrast cu predominarea netă a incineraţiei.

Descoperirile funerare numeroase şi elocvente din campania 2003, care au permis, fără echivoc, atribuirea lor sarmaţilor, au determinat reevaluarea datării mormântului nr. 4 (eventual şi a mormintelor 2 şi 3, fără inventar, dar cu orientare NV-SE), astfel că în prezent se consideră că M. 4 poate fi încadrat în necropola sarmatică de înhumaţie, având în vedere că la această populaţie orientarea predominantă a scheletelor era cu capul spre N, NV sau NE. În plus, vasul din M. 4 are bune analogii printre vasele sarmatice timpurii descoperite pe teritoriul Moldovei, la Răcătău, Barboşi şi Bârlad, ca şi în mormântul nr. 4 de la Mitoc, datat în secolul al II-lea.

În campania 2003, cu ocazia raderilor efectuate pentru stabilirea traseelor şanţurilor de fundaţie ale locuinţelor precucuteniene, au apărut alte 12 morminte, dintre care zece concentrate în caseta E (cu M 4, numărul mormintelor concentrate în această casetă se ridică la 11). De data aceasta, elementele de ritual funerar, ca şi piesele de inventar, nu au mai lăsat loc vreunui dubiu că avem de-a face cu o necropolă plană de înhumaţie, ce poate fi atribuită sarmaţilor.

Extrem de interesant a fost comportamentul acestei comunităţi faţă de vestigiile neolitice pe care le-au întâlnit cu ocazia săpării gropilor funerare. Membrii comunităţii sarmatice au acoperit gropile mormintelor, cu deosebită grijă, cu materiale precucuteniene: bucăţi din lutuiala platformelor sau din vatra unui cuptor, fragmente de vase, iar într-un caz (M. 6, de copil) cu un capac de mari dimensiuni. Din această cauză, gropile

mormintelor (îndeosebi cele ale adulţilor, săpate la mai mare adâncime) nu au devenit vizibile decât după îndepărtarea vestigiilor locuinţelor precucuteniene. Probabil că acest comportament a fost determinat de dorinţa de a ascunde mormintele, încercând astfel să le protejeze cât mai bine de eventuale jefuiri. Toţi defuncţii au fost aşezaţi în poziţie întinsă, pe spate. Gropile erau de formă oval alungită sau cvasirectangulară, cu colţurile rotunjite (uneori şi cu laturile uşor arcuite), dimensiunile lor variind în funcţie de talia decedaţilor. De regulă, gropile sunt mai înguste spre picioare.

Mormântul nr. 5 a fost sesizat încă din 2002, în profilul sud-vestic al şanţului VI (m 40-41), dar cercetarea sa integrală nu s-a realizat decât în 2004. Groapa mormântului, de formă aproximativ rectangulară, cu colţurile rotunjite, avea o lungime de 2 m şi o lăţime maximă (în zona centrală) de 0,80 m; capetele se îngustau uşor, având lăţimea doar de 0,70 m. A fost săpată de la 20-25 cm de la suprafaţa actuală şi se adâncea până pe la 1,20 m. Scheletul, întins pe spate, era orientat cu capul spre nord şi a aparţinut unui bărbat, în vârstă de circa 30 de ani. Oasele erau destul de friabile (îndeosebi coastele, vertebrele şi bazinul), dar se păstrau în conexiune anatomică. Excepţie făceau doar oasele antebraţului stâng, care erau deplasate în dreapta scheletului. De asemenea, masivul facial era deteriorat, îndeosebi maxilarele, dinţii fiind împrăştiaţi. Aceaste deteriorări se datorează, cu siguranţă, acţiunii crotovinelor. Capul era căzut

spre piept şi prezenta urme clare de deformare artificială (din copilărie), ritual specific sarmaţilor.

Ca inventar, s-au găsit, în jurul gleznelor, aproximativ 40 de mărgele rotunde, uşor aplatizate, din pastă de sticlă, de mici dimensiuni, formând, pare-se, două şiraguri. Cu excepţia a trei piese mai albicioase, restul sunt de culoare albăstrui-verzuie.

Mormântul nr. 6 conţinea scheletul deteriorat al unui copilaş (probabil sugar), cu capul orientat spre nord. A fost descoperit în caseta B, la adâncimea de 0,80 m faţă de suprafaţa actuală, în perimetrul locuinţei precucuteniene nr. 9 (m 41,80/□ a), la distanţă relativ mică faţă de mormântul precedent. Exact deasupra sa erau fragmentele unui mare capac precucutenian. A avut ca inventar, în zona pieptului, un pandantiv de bronz (?) cordiform, înalt de 2,4 cm, prevăzut probabil cu două perforaţii (dintre care s-a păstrat doar una; existenţa celeilate poate fi presupusă, din raţiuni de simetrie).

Mormântul nr. 7 a aparţinut unui copil foarte mic (în vârstă de doar două-trei luni). Resturile sale osoase erau extren de deteriorate şi împrăştiate, probabil datorită acţiunii rozătoarelor; nu este exclus nici faptul ca deranjarea să se fi produs cu ocazia săpării gropii mormântului nr. 8. Resturile acestui mormânt au fost descoperite aproape de limita dintre casetele E şi C (m 63,10/□ g), la -0,60 m de la suprafaţa actuală, spre marginea sud-vestică a locuinţei precucuteniene 8A.

Printre oase era o mărgică albăstruie, probabil de sticlă, de formă sferoidală, cu decor de coaste dispuse vertical (acest tip de mărgică a fost datat de Gheorghe Bichir în inventarele mormintelor sarmatice de la Tutova, Ştefăneşti şi Giurcani (M 8), în sec. I d. Hr; o datare în secolele I-II pentru aceste mărgele a propus V.I. Grosu în 1990), o alta mai mică, precum şi trei fragmente de mărgele foarte mici, de culoare gălbuie, făcute din pastă de sticlă.

Mormântul nr. 8 aparţinea unui femei adulte (circa 30 de ani), cu scheletul bine conservat, cu capul orientat spre NNV şi privirea spre est. Craniul prezenta deformare clară, realizată prin bandajare la o vârstă timpurie. Braţul drept era pe lângă corp, iar stângul îndoit din cot şi cu palma pe abdomen. Groapa mormântului era oval alungită (L = 1,80 m; l maximă = 0,80 m) şi a fost găsită în caseta E, la marginea sud-vestică a locuinţei precucuteniene nr. 8 (□ 63-64g). Fundul gropii se afla la 1,30 m de la suprafaţa actuală (conturul gropii a fost surprins la –1,10 m).

În zona gleznelor s-au descoperit mai multe mărgele de sticlă şi pastă de sticlă (cel puţin câte 12 la fiecare picior), provenind, poate, de la o piesă vestimentară. Interesant este faptul că mărgelele din jurul celor două glezne se deosebeau prin culoare: cele de la glezna dreaptă erau gălbui-aurii, iar cele din jurul gleznei stângi – albăstrui. Toate mărgeluşele erau rotunde, uşor aplatizate.

Mormântul nr. 9 a fost descoperit în caseta A, în cuprinsul marii gropi precucuteniene nr. 33, pe care o perfora. Groapa mormântului era de formă dreptunghiulară, lungă de 2,25 m şi lată de 0,75 m. Fundul gropii, cu denivelări, se situa între 1,65 şi 1,80 m de la suprafaţa actuală. Conţinea scheletul unui adult (25-30 de ani), care se pare că a fost ciopârţit, probabil din motive rituale (teama de strigoi). Craniul era orientat spre NNE, cu mandibula căzută la circa 10 cm depărtare. În schimb, corpul era întors cu faţa în jos, iar bazinul lipsea complet. Se pare că decedatul a fost tăiat în trei părţi şi doar capul a fost aşezat normal. Cel mai probabil, nu este cazul unei reînhumări rituale, deoarece vasul depus lîngă gamba piciorului drept era intact. Este vorba de un urcior cu toartă şi fund inelar, de culoare cenuşiu deschis, lucrat la roată, dintr-o pastă de foarte bună calitate. Pare a fi produs într-un mediu carpic. Vasul prezintă un decor de linii lustruite, plasate de o parte şi alta a torţii: într-o parte – un brăduţ, iar de cealaltă parte – două linii vălurite, dispuse vertical.

De asemnea, cam în zona umerilor, a fost descoperit un fragment de la o toartă de vas, de culoare roşie-gălbuie (probabil de la o ulcică), lucrată cu mâna şi având amestec masiv de cioburi pisate în pastă; suprafaţa era zgrunţuroasă. Toarta se încadrează în caracteristicile ceramicii sarmatice tradiţionale. Fragmentul provine, probabil, de la un vas spart cu ocazia ospăţului funerar.

Mormântul nr. 10 a aparţinut unui copil de circa şase-opt luni. Groapa, de formă aproximativ ovală (0,65 x 0,25 m), a perforat placa cuptorului din locuinţa nr. 8/8A (□ 67a; -1,10 m de la suprafaţă). Groapa a fost acoperită cu plăci de la lutuiala cuptorului. Scheletul copilului era întins pe spate, cu capul orientat spre NNV.

La picioare era depusă, în poziţie culcată, o ulcică întreagă, dar sfărâmată. Vasul, de tip borcan, era lucrat cu mâna. Avea marginea uşor răsfrântă şi buza dreaptă. Pe umăr au fost aplicate, în direcţiile cardinale, patru mici proeminenţe ascuţite, cu vârfurile îndreptate în sus. Corpul este uşor bombat şi alungit, iar fundul drept. A fost modelat neglijent, astfel că vasul prezintă o oarecare asimetrie, iar conturul gurii era uşor ovalizat. Pasta prezintă amestec de cioburi grosier pisate. Arderea e incompletă, suprafaţa având o culoare brun închisă. Exteriorul a fost acoperit cu o angobă gălbuie, neglijent netezită. Pe alocuri, angoba s-a desprins, lăsând să se vadă structura zgrunţuroasă a vasului.

Lângă umărul stâng al scheletului era un pandantiv, făcut dintr-un canin de câine, perforat la un capăt. Determinarea a fost făcută de prof. dr. Sergiu Haimovici, un canin perforat, provenind de la un carnivor, s-a găsit şi în mormântul sarmatic de la Focşani, cercetat şi publicat în anul 1959 de Sebastian Morintz.

În zona picioarelor, lângă vas, au apărut 12 mărgeluşe întregi (ca şi fragmente de la alte 3-4), din pastă de

sticlă, de culoare gălbuie, cu diametre de circa 2-3 mm. Aveau formă, în general, rotundă, unele fiind uşor aplatizate. Probabil că au împodobit veşmântul copilului.

În dreapta corpului a fost pusă vertical o piatră, fragment al unei râşniţe precucuteniene.

Probabil tot din acest mormânt provenea un inel, care a fost descoperit, însă, la circa 50 cm spre est de capul copilului, într-o gaură de crotovină. Inelul era făcut din tablă îndoită, cu capetele petrecute unul peste altul. În câmpul central de deasupra avea două mici orificii, în care probabil că, odinioară, au fost montate pietre preţioase/ semipreţioase sau sticle cu rol de ornament. Având în vedere că inelul avea un diametru foarte mic, de doar 2 cm, el trebuie să fi aparţinut unui copil.

Mormântul nr. 11 aparţinea tot unui copil, decedat pe la cinci-şase luni şi se afla puţin mai spre vest de precedentul (□ 66a), dar tot în perimetrul aceluiaşi cuptor. Groapa mormântului era tot ovală (0,42 x 0,25 m) şi, de asemenea, a fost acoperită cu lutuieli ale cuptorului. Scheletul era foarte prost păstrat, dar s-a putut aprecia că era întins pe spate şi cu capul spre nord-vest. Capul fiind căzut spre piept, privirea era orientată spre sud. N-a avut inventar. Analiza antropologică a arătat că şi acest craniu prezenta urme evidente de deformare, ceea ce demonstrează clar că bandajaraea craniului se făcea la o vârstă deosebit de fragedă.

Mormântul nr. 12 a fost descoperit spre marginea sud-vestică a laviţei locuinţei precucuteniene nr. 8. Groapa era de formă cvasidreptunghiulară, cu colţurile şi laturile scurte puternic rotunjite (L = 2,20 m; l = 0,80-0,90 m). Fundul gropii se afla la 1,75 m de la suprafaţa actuală. Scheletul era total deranjat, iar capul lipsea. După direcţia gropii, se poate aprecia că şi acest schelet a fost cu capul orientat spre nord. A aparţinut unei persoane înaintate în vârstă (peste 50 de ani), probabil de sex masculin.

Chiar dacă mormântul a fost în mod cert jefuit, printre oasele răvăşite a rămas, totuşi, un inventar bogat, conţinând, în primul rând, 45 de mărgele de diverse forme (rotunde, plate, cilindrice) şi făcute din diverse materiale: 30 (dintre care două sparte) din sticlă şi pastă de sticlă (doar una cilindrică, restul sferoidale); opt din cornalină, toate aplatizate şi faţetate; patru din chihlimbar; trei din calcar cretos.

S-a găsit şi o mică fibulă de bronz (L = 37 mm), din care s-a păstrat complet corpul arcuit (de secţiune ovală), piciorul (având la partea superioară un mic buton) şi portagrafa; trecerea de la corp la picior e marcată printr-o nervură în relief. Resortul s-a păstrat doar în partea dreaptă, dar în stânga a rămas suportul subţire al acestuia. Acul, extrem de subţire, este rupt în două, având o lungime de 3 cm. Pe baza asemănării cu fibula din mormântul nr. 1 de la Oltenița-Ulmeni, piesa se poate data, de asemenea, la începutul secolului al II-lea d. Hr. Probabil de la fibulă provin petele de cocleală verde, vizibile pe două coaste.

Ulterior, însă, pe baza desoperirilor din mormântul sarmatic de la Tutova, Gh. Bichir a datat acest tip de fibulă şi mai timpuriu, în secolul I d. Hr., iar V.I. Grosu o datează în a doua jumătate a sec. I – prima jumătate a sec. II d. Hr.

În mormânt mai era şi un fragment dintr-un mic manşon de bronz (L = 1 cm; D = 6-7 mm), deschis pe linia mediană centrală şi cu un orificiu lateral (de doar 1,5 mm diametru). În mod cert, orificiul a servit la fixarea unei tije de lemn (poate a unei săgeţi). În acest sens, este extrem de interesant faptul că sternul prezintă un orificiu, străpuns, aproape sigur, de un vârf de săgeată. Nu este exclus ca manşonul de bronz să fi rămas în stern, după extragerea săgeţii, ceea ce ar explica atacarea structurii osului, constatată la analiza antropologică.

Mormântul nr. 13 a aparţinut unei femei adulte (25-30 de ani), al cărei schelet s-a păstrat bine (mai puţin coastele). Avea aceeaşi orientare, cu capul spre nord-vest, dar privirea era îndreptată spre vest. Scheletul era în poziţie întinsă, cu mâinile pe lângă corp. Groapa mormântului a fost săpată în colţul sudic al locuinţei nr. 8 şi era de formă oval alungită (2,20 x 0,90 m), fiind mult mai lungă decât scheletul (îndeosebi spre picioare). Fundul gropii era la 1,75 m de la suparafaţă.

Ca inventar, a avut, în zona gâtului, un colier de mărgele din pastă de sticlă (şase s-au păstrat bine) gălbuie (una singură era maronie); patru aveau formă cilindrică scurtă, una

era rotundă, aplatizată, iar alta era ca un butoiaş. De asemenea, lângă omoplatul drept s-a găsit un pandantiv, realizat dintr-un os lung de circa 4 cm, perforat la un capăt. După determinarea făcută de prof. Sergiu Haimovici, osul ar proveni de la un carnivor mic, probabil o nevăstuică.

Mormântul nr. 14 a aparţinut unui adult (20-25 de ani). Determinarea sexului decedatului este incertă, deoarece trăsăturile masculine (predominante) se amestecă cu cele feminine; inventarul ar indica mai degrabă o femeie. Scheletul, parţial conservat, era orientat cu capul spre NNV şi privirea spre vest. Se pare că braţul drept a fost îndoit spre cap, în timp ce cel stâng era întins pe lângă corp. Groapa mormântului a fost săpată pe la mijlocul laturii sud-estice a locuinţei nr. 8. Era de formă dreptunghiulară (ceva mai îngustă spre picioare), cu colţurile mult rotunjite (L = 2,25 m; l maximă = 0,85 m). Fundul gropii se afla la 1,80 m de la suprafaţa actuală.

Mormântul avea un inventar bogat şi interesant. Conţinea 45 de mărgele simple, rotunde şi aplatizate (una singură era bitronconică) şi opt îngemănate, de tip clepsidră, toate din pastă de sticlă, cu excepţia a două de lapislazuli (rotunde, aplatizate) şi a două de cornalină, de formă paralelipipedică. Marea majoritate erau grupate în jurul genunchilor şi gleznelor, decorând probabil veşmântul, iar câteva (printre care şi cele de lapislazuli şi cornalină) au fost găsite în zona gâtului, făcând parte, probabil, dintr-un colier.

În dreptul umărului stâng era o fusaiolă conică, cu baza faţetată oblic, înaltă de 5 cm, iar mult deasupra abdomenului a fost depus un flacon de sticlă, înalt de 12 cm, de tip *unguentarium*, cu o coloraţie albăstruie. Fundul flaconului avea diametrul de 3,3 cm, în timp ce gâtul, foarte înalt şi zvelt, doar 8 mm. Flaconul, păstrat intact, conţinea un produs vâscos, probabil o substanţă aromată. Din punct de vedere tipologic, acest *unguentarium* se încadrează în tipul *candelă*, subtipul cu corp conic scund şi gât cilindric foarte înalt şi subţire, datându-se îndeosebi în secolul al II-lea d. Hr.

La –1,35 m de la suprafaţă era un fragment de la o toartă de amforă, din pastă foarte densă, de culoare cărămizie.

Mormântul nr. 15 a aparţinut unei femei mature (60-65 ani), dar scheletul era foarte deteriorat, mai ales în jumătatea superioară. Capul era orientat spre nord, iar mâinile erau întinse de-a lungul corpului. Groapa a fost săpată la sud de cuptorul locuinţei precucuteniene nr. 8. Era de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite (L. = 2,30 m; l. = 0,70 m). Fundul gropii se găsea la 1,80 m de la suparafaţa actuală.

Şi acest mormânt conţinea un mare număr de mărgele: cele mai multe, din pastă de sticlă (cel puţin 30) erau rotunde, doar două fiind alungite (una era aurită), iar alte două erau îngemănate; apoi, mai erau două mărgele de calcar cretos, una de chihlimbar şi două de lapislazuli.

Lângă umărul drept era o fusaiolă conică, cu baza fațetată oblic, înaltă de circa 5 cm, asemănătoare cu cea din mormântul precedent.

În zona pieptului s-a păstrat, corodată și în stare fragmentară (doar resortul cu o bucată din arc, precum și acul cu portagrafa), o fibulă de fier. Datorită stării sale extrem de fragmentare, e dificil să încercăm o încadrare tipologică.

Piesa cea mai importantă a fost găsită găsită în dreptului cotului stâng: o oglindă de bronz, cu un mic mâner perforat, bine conturat, prin îngroșare; era acoperită cu un material alb strălucitor, care s-a corodat puternic. Așa cum a stabilit analiza efectuată pe mai multe exemplare de oglinzi, acestea erau turnate dintr-un aliaj care avea la bază cuprul, în amestec cu plumb, cositor, arseniu, stibiu și zinc. Exemplarul în cauză, acoperit cu o puternică cocleală verzuie, se înscrie în categoria pieselor care conțineau mai mult cupru.

Avea o înălțime de 47 mm și un diametru de 37 mm. Pe verso, se distinge clar o *tamga*, având drept motiv central o proeminență conică, înconjurată de un motiv dreptunghiular; două mici diagonale, ce pornesc de la punctul central spre colțurile superioare ale dreptunghiului, lasă impresia unui semn în formă de M. Între dreptunghi și marginea îngroșată și ușor înălțată a oglinzii sunt dispuse radial mai multe liniuțe în relief, ceea ce reprezintă o variantă a motivului solar, bine atestat la oglinzile sarmatice din mediul nord-pontic. Prezența semnului

de tip tamga arată că piesa a avut o semnificaţie magico-apotropaică. Oglinda se încadrează în categoria celor de mici dimensiuni şi se datează mai ales în secolul al II-lea d. Hr., reprezentând o variantă de tranziţie de la tipul sarmato-pontic la cel caracterizat drept sarmato-carpic. Aceste oglinzi cu tamga au fost atribuite roxolanilor. Pe teritoriul Moldovei, cea mai bună analogie pentru această piesă se regăseşte în mormântul nr. 4 de la Cioinagi, care, la nivelul cunoştinţelor din acel timp, a fost datat în secolul al IV-lea d. Hr. Se pune întrebarea dacă nu cumva şi necropola de la Cioinagi n-ar trebui redatată, aşa cum s-a procedat recent pentru alte complexe funerare din acest spaţiu, reinterpretate de Gheorghe Bichir în 1993. O variantă evoluată a acestui motiv rectangular de tamga, de data aceasta sub formă de pătrate circumscrise în jurul unui punct central şi cu colţurile întretăiate de două diagonale, a fost descoperită în mormântul nr. 7 din necropola de la Badragii Noi (pe malul stâng al Prutului), semnul fiind datat în jurul anilor 240 d. Hr.

Bogatul inventar al acestui mormânt arată că persoana înhumată aici s-a bucurat de prestigiu în cadrul comunităţii.

Mormântul nr. 16 a aparţinut unui copil foarte mic, decedat probabil curând după naştere. Era total deranjat, păstrându-se doar câteva fragmente din calota craniană. Resturile au fost descoperite lângă marginea sud-estică a locuinţei nr. 8A (caseta E, □ 73b), în afara perimetrului locuinţei, doar la 0,60 m de la suprafaţa actuală, fiind vorba,

deci, de o simplă alveolare, adâncită cam 30 cm de la suprafaţa de săpare.

În săpăturile din 2004 la Isaiia au apărut două noi morminte, dintre care unul (nr. 18) a fost în mod cert atribuit necropolei sarmatice de aici, în timp ce al doilea (nr. 17), lipsit de inventar şi cu o poziţie diferită de cea a mormintelor sarmatice obişnuite, prezintă incertitudini în privinţa datării, fiind posibil să aparţină, prin ritualul funerar constatat, Bronzului timpuriu.

Mormântul nr. 17 conţinea un schelet în poziţie chircită, ale cărui caracteristici, metrice şi morfologice, permit atribuirea lui unei femei mature (40-45 ani), de talie înaltă (161,7 cm).

Craniul, deşi incomplet (îi lipsesc regiunile bazală, temporală stângă şi jumătate din etajul superior al feţei), oferă date biomorfologice importante. Astfel, neurocraniul, de formă ovoidă în norma verticală şi de casă în cea occipitală, este foarte lung (187 mm), foarte înalt (116 mm) şi de lărgime mijlocie (134 mm). Sub aspect conformativ, este accentuat dolicocran (hiperdolicocran - 71,65 u.i.), ortocran (62,03 - spre limita superioară a categoriei) şi acrocran (86,54) cu fruntea eurimetopă (77,41 u.i.) şi occipitalul larg (83,58). Relieful osos este, în general, şters (glabelar - gr. 2; supraorbitar - gr.0-1; protuberanţa occipitală - gr. 1). Faţa este lungă şi îngustă, fiind de tip hiperleptoprosop prin indicele facial total (99,91, cu unele

rezerve) şi respectiv mezen - prin cel facial superior (54,23 u.i.). Orbitele sunt mezoconci (82,92 u.i.) iar nasul mezorin cu tendinţa spre camerinie (82,92). Bolta palatină, de adâncime mijlocie, are formă paraboloidă, apertura piriformă fiind de tip antropin. Malarul este îngust, având o poziţie intermediară. Mandibula este gracilă (37,93), adâncă (75 mm) şi relativ îngustă (80 mm), cu mentonul butonat, gonioane şterse şi torus mandibular slab marcat.

Scheletul postcranian prezintă un accentuat caracter de gracilitate; femurele sunt accentuat platimere (59,72 şi 60,0), lipsite de pilastru, cu impresiile musculare abia schiţate; tibiile sunt de tip euricnem (71,66 şi 71,89) şi sunt prevăzute cu faţete suplimentare („faţete orientale") de articulare la astragal.

Scheletul prezintă şi unele leziuni osoase la nivelul coloanei vertebrale; toate vertebrele au un aspect osteoporotic, iar cele lombare prezintă, pe marginea corpurilor vertebrale, excrescenţe osoase (exofite).

Tipul antropologic: scheletul prezintă un amestec de caractere mediteranoide şi nordice, caractere ce definesc aşa-numitul tip mediteranido-nordic.

Mormântul 18, a aparţinut, cu siguranţă, unei femei mature (40-45 ani), de talie înaltă (1,61 cm).

Scheletul cefalic, deteriorat şi incomplet (mai ales în ceea ce priveşte segmentul cefalic) a putut fi restaurat, parţial,

doar la nivelul neurocraniului, rezultând o calotă fără regiunile occipitală și bazală. În aceste condiții, s-au putut preciza câteva date metrice: lungimea (doar la nivelul punctului lambda) și lărgimea craniului (195 și, respective, 153 mm) și lărgimea minimă și maximă a frunții (107 și 130 mm). Conformativ, este brahicran (80,52 u.i.) dar, în condițiile prezenței occipitalului, ar fi putut fi și mezocran, în acest caz indicele cranian putând fi de 77-78 u.i; fruntea este eurimetopă și ovală (69,93 u.i. și 82,30 u.i.). Occipitalul, conform cu lărgimea craniului, trebuie să fi fost larg și probabil slab bombat. Relieful osos este, în general, atenuat (gr. 1). Malarul, fără conexiune anatomică, indică gracilitate.

Scheletul postcranian cuprinde majoritatea oaselor lungi (mai mult sau mai puțin întregi), oasele bazinului (sub formă de fragmente), un număr de nouă vertebre (două lombare și șapte dorsale), numeroase fragmente costale, carpiene și metacarpiene, tarsiene, două astragale, un calcaneu, o patelă și alte fragmente osoase.

A fost posibilă calcularea taliei și precizarea unor date metrice în cazul unor oase lungi. Astfel, s-a determinat caracterul euribrah al humerusului (80,95) asociat cu o bună dezvoltare a reliefului deltoidian, forma platimeră a femurului (80,64 și 83,33) și mezocnemă a tibiei (66,66 și 65,62).

Tipul antropologic: caracteristicile neurocraniului, gracilitatea scheletului și statura de tip înalt, pun în evidență

elemente mediteranoide în amestec cu unele dinaroide (poate un tip dinaro-mediteranoid.

Sub raport antropologic, expertiza efectuată asupra osemintelor din mormântul M4 de la Isaiia de cercetătorul Dan Botezatu a putut revela relativ puţine elemente concrete, dată fiind conservarea precară şi incompletă a scheletului din mormânt, fragmentele păstrate fiind, în majoritate, deteriorate, datorită condiţiilor de zacere în pământ.

Din segmentul cranian s-au păstrat doar cinci fragmente din osul frontal (inclusiv regiunea bregmatică), trei mici porţiuni din oasele parietale, un fragment din osul temporal drept şi două fragmente mandibulare (fără ramul vertcial).

Partea post-craniană este şi mai incompletă, putându-se determina următoarele: jumătatea superioară a femurului drept, un fragment de omoplat drept, şapte corpuri vertebrale din regiunea dorsală şi sacrală, inclusiv circa 15-16 mici porţiuni din arcurile neurale ale vertebrelor respective, circa 18-20 fragmente costale, precum şi alte mici aşchii osoase nesemnificative.

Judecând după mărimea şi grosimea oaselor păstrate, precum şi după stadiul de erupere a dentiţiei nepermanente (de lapte), s-a apreciat vârsta ca fiind cuprinsă între 6 şi 9 luni, sexul fiind imposibil de stabilit.

Dentiţia de lapte a fost surprinsă în stadiul de erupere a incisivilor centrali inferiori, cei laterali fiind în faza de persare

a zonei alveolare; pe fragmentele de mandibulă se mai pot observa mugurii caninilor şi ai molarilor de lapte, aceştia nefiind încă erupţi. Toate aceste caractere confirmă vârsta stabilită.

Din nefericire, resturile din scheletul post-cranian nu pot da nici un indiciu morfologic în caracterizarea antropologică a scheletului.

Totuşi, judecând după forma ramului orizontal al mandibulei (upsiloid), precum şi după gradul de curbură al fragmentelor din oasele frontal şi parietale, se poate aprecia că neurocraniul trebuie să fi avut o formă destul de rotunjită, cu caractere brahicrane, ce nu ne surprind pentru respectiva perioadă.

Pentru studiul antropologic al scheletelor din mormintele M5-M16, realizat de cercetătoarea Georgeta Miu, au fost utilizate resturi provenind de la 12 decedaţi, din cei 16 găsiţi în săpături până în 2003. Scheletele erau inegal reprezentate, ca valoare a materialului osteologic. Îndeosebi cele cinci morminte de copii prezentau puţine resturi din schelete, dar lipsuri şi deranjamente majore s-au constatat şi la unele morminte de adulţi.

Mormântul 5 a furnizat resturile unui schelet incomplet şi defectuos conservat. Examinarea atentă a întregului material a permis stabilirea sexului şi vârstei: bărbat adult (cca 30 de ani). Segmentul cefalic este reprezentat numai prin fragmente din neurocraniu, restaurându-se, deci, o calotă

craniană incompletă (fără regiunile temporale şi bazală), al cărui studiu a permis obţinerea unor date bio-morfologice importante. O primă particularitate subliniată se referă la conformaţia calotei, care pune în evidenţă urmele deformării intenţionate a craniului (realizată în prima etapă a copilăriei). Deformarea este mai puţin accentuată decât la alte cranii care prezintă acelaşi aspect (probabil timpul de aplicare a "aparatului de deformare" a fost mai scurt), dar conformaţia este asemănătoare: calota este scurtă (178 mm) şi largă (142 mm), cu bosele înălţate, cu occipitalul aplatizat, cu fruntea înclinată şi cu tendinţă de înălţare spre zona coronară, cu o uşoară depresiune circulară (vizibilă mai ales pe frontal şi pe părţile laterale ale parietalelor) şi una transversală postcoronară. Indicele cranian este accentuat mezocran (79,77 u.i.), cel fronto-parietal plasându-se la limita dintre categoriile metriometopă şi eurimetopă (69,01 u.i.). Alte date biometrice, în absenţa unor porţiuni craniene, nu au putut fi precizate (înălţimea craniului, lărgimea occipitalului etc.). Morfologic, se constată forma sfenoidală a craniului, văzut în norma verticală şi de "bombă", în cea occipitală şi buna dezvoltare a reliefului osos pe frontal (gr. 3-4).

Din scheletul facial sunt prezente doar două fragmente din arcada dentară superioară şi dinţi izolaţi, căzuţi *post-mortem*, care indică o abraziune slabă.

Segmentul postcefalic, robust, este reprezentat în special prin oasele membrelor (majoritatea incomplete); bazinul şi marea majoritate a vertebrelor, coastelor, sternul sunt absente.

Singurul os întreg este humerusul drept, a cărui lungime indică o statură supramijlocie (169 cm).

Tipul antropologic, în absenţa scheletului facial, nu poate fi precizat. Conformaţia craniului, accentuat mezocran (probabil mezocran, chiar în condiţiile nedeformării craniului), cu fruntea ovală şi incipient eurimetopă, robusteţea scheletului şi talia supramijlocie constituie elemente ce se regăsesc în structura aşa-numitului tip antropologic protomediteranoid. Prin aceste caracteristici, scheletul se aseamănă cu cel din mormântul 2 de la Pogorăşti, studiat de Maria Cristescu, la care craniul este tot mezocran (însă, mai moderat: 75,68 u. i.), dar la care talia este uşor mai înaltă (1,72 m). In cazul acestuia, autoarea studiului semnalează şi prezenţa unor elemente mongoloide, exprimate la nivelul feţei, elemente care, în cazul craniului studiat de noi, nu pot fi decelate, datorită absenţei acesteia.

Mormântul 6 aparţine unui copil mic, în vârstă de 9-12 luni (infans I). Este reprezentat prin cinci fragmente craniene (rezultate probabil din oasele parietale), mandibulă (incompletă) şi câteva resturi osoase postcraniene (cubitusul drept, omoplat, fragmente de vertebre şi coaste).

Analiza stadiului de dezvoltare a dentiţiei de lapte a permis aprecierea destul de exactă a vârstei la deces (9-12 luni).

Mormântul 7 conţine, de asemenea, resturile osoase ale unui copil, care a decedat la o vârstă şi mai timpurie decât precedentul. Luând în considerare caracteristicile

fragmentelor prezente (şapte craniene şi câteva aşchii osoase), s-a apreciat vârsta la deces ca fiind de cca două-trei luni (infans I).

Mormântul 8 a aparţinut unei femei adulte de aproximativ 30 de ani. Starea precară de conservare cât şi absenţa unor piese osoase nu a permis decât reconstituirea parţială a calotei craniene (căreia îi lipsesc porţiuni din partea temporală a parietalului stâng, din occipital şi regiunea bazală) şi a unor oase lungi (aparţinând membrelor superioare şi inferioare). Fragmentele osoase, fără conexiune anatomică, aparţinând masivului facial (malarul drept, mandibula, arcada dentară superioară) şi segmentului post-cranian (oasele coxale, vertebre, coaste), cât şi unele piese întregi (două calcanee, două astragale) au completat analiza biomorfologică a acestui schelet.

Craniul acestei femei prezintă o conformaţie particulară, ca rezultat al unei deformări intenţionate de tipul celor *„circular-erecte"*, obicei frecvent întâlnit la triburile sarmatice. Această deformare s-a realizat prin aplicarea circulară a unor bandaje sau curele elastice în jurul craniului, imediat după naştere, acţiunea compresivă a acestora determinând modificarea craniului, care a devenit mai scurt, mai înalt (în special la nivelul oaselor parietale) şi cu o orientare posterioară a bolţii craniene. Aplicarea *„aparatului de deformare"* pe craniul acestei femei, în prima etapă a copilăriei, a condus la modificări ale oaselor respective (frontalului, parietalelor şi occipitalului). Astfel, se remarcă o uşoară depresiune circulară, corespunzătoare frontalului, părţilor laterale ale parietalelor şi zonei suprainiace a

occipitalului şi una imediat postcoronară, între acestea formându-se o uşoară ridicătură transversală. Deformarea acestui craniu nu este foarte accentuată, cum este cazul craniului din M_2 de la Pogorăşti, studiat de Maria Cristescu, sau al celui de la Spanţov-Tatiana, studiat de Olga Necrasov şi S. Antoniu. Deşi supus acestei deformări artificiale, indicele cranian este de tip dolicocran (71,81 u.i.), ceea ce arată o conformaţie şi mai dolicocrană a craniului, dacă acesta nu ar fi fost supus acestui procedeu. Chiar în aceste condiţii, calota este de formă ovoidă în norma verticală şi de „cort" în norma occipitală. Fruntea este înclinată, în special deasupra boselor, cu tendinţă de înălţare şi cu acea depresiune deja amintită; relieful osos este moderat (gr. 2).

Mandibula este gracilă (indicele de robusticitate = 33,33 u.i.), cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton în „buton", gonioanele fiind şterse. Arcada dentară a maxilarului superior are o formă paraboloidă, palatul fiind foarte adânc, iar apertura subnazală piriformă.

Segmentul postcefalic se caracterizează prin gracilitate, prin humerusuri de tip euribrah (ind. secţiune - 81,81 u.i.), cu impresiile deltoidului marcate; prin femure platimere (ind. platimerie: 78,57 u.i. şi 76,66 u.i.), prevăzute cu pilastru (mai accentuat la osul drept: 113,04 u.i. faţă de 108,69 u.i.) şi tibii uşor asimetrice sub aspectul indicilor de platicnemie (dreapta - mezocnemă: 66,66 u.i., iar stânga - platicnemă: 61,29 u.i.).

Statura, calculată în bune condiţiuni, este de 157 cm, valoare ce se înscrie, pe scara dimorfică, în categoria taliilor supramijlocii.

Tipul antropologic. Absenţa masivului facial limitează determinarea tipului căreia a aparţinut acest schelet. Dar, caracteristicile calotei craniene (care, chiar în condiţiile deformării intenţionate, exprimă o accentuată dolicocranie) şi ale scheletului postcranian (care este gracil, talia supramijlocie) indică prezenţa unor trăsături nordoide, în amestec cu unele protoeuropoide (gradul de dezvoltare a reliefului osos şi lărgimea malarului).

Mormântul 9 a aparţinut unui bărbat adult (25-30 ani). Este un schelet bine conservat, dar incomplet la nivelul scheletului postcranian. Astfel, din coloana vertebrală s-au păstrat doar vertebrele cervicale 3, 4, 5 şi 6 (uşor deteriorate la nivelul proceselor spinoase) şi un fragment din corpul vertebral al celei de a şaptea. Primele vertebre cervicale, atlasul şi axisul şi toate celelalte corespunzătoare regiunilor toracală şi lombară sunt absente. De asemenea, lipsesc sternul şi oasele ce compun centura pelviană (bazinul). Craniul, de formă ovoidă în norma verticală şi de „casă" în cea occipitală, este macrodimensionat, atât în ceea ce priveşte dimensiunile neurocraniului (lungimea, lărgimea şi înălţimea sa, care aparţin categoriilor: foarte lungă - 193 mm, foarte largă - 150 mm şi foarte înaltă - 149 mm), cât şi ale feţei (înălţimea de 123 mm şi lărgimea de 140 mm aparţin de

asemenea categoriilor foarte mari). Din punct de vedere al conformaţiei, neurocraniul este mezocran prin indicele cranian (76,92 u.i.), hipsicran prin indicii de înălţime vertico-longitudinali (76,41 u.i. cel bazio-bregmatic şi 64,61 u.i. cel porio-bregmatic), acrocran şi metriocran prin cei vertico-transversali (99,33 şi respectiv 84,0). Lărgimea frunţii, atât minimă cât şi maximă, se înscrie de asemenea în categoria foarte largă (108 mm şi respectiv 133 mm), valorile relative (indicii fronto-parietal şi parietal transvers) indicând o frunte eurimetopă (72,0 u.i.) şi ovală (81,20 u.i.). Occipitalul este larg prin valoarea absolută (112 mm), dar mijlociu prin cea relativă (74,66 u.i.). Relieful osos este pronunţat atât pe frontal (glabelar - gr. 4; supraorbitar - gr. 3), cât şi pe occipital (protuberanţa externă - gr. 3; liniile nucale accentuate). Apofizele mastoide sunt voluminoase (gr. 5) dar relieful supramastoidian este slab exprimat. Faţa este ortognată (94,54 u.i.), mezoprosopă (87,85 u.i.) şi mezenă (51,42 u.i.), cu orbitele cameconci (71,73 u.i.), uşor oblice şi cu nasul mezorin (49,09 u.i.). Arcada dentară este brahistafilină (97,72 u.i.) şi de formă paraboloidă. Malarele sunt largi, dar dispuse intermediar delimitând o fosă canină profundă (gr. 4). Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul triunghiular, gonioanele moderate şi torusul mandibular dezvoltat; ramul vertical, uşor oblic, este de asemenea înalt şi larg. Dentiţia este bine păstrată (cu mici lipsuri post-mortem) şi slab erodată. Subliniem că M3 superior este mai mare decât M1 şi M2 şi prezintă un tubercul Carabelli.

Scheletul postcranian indică un evident caracter de robusteţe, dar media staturii, calculată după majoritatea oaselor lungi, arată un bărbat de talie mijlocie (165,7 cm).

Tipul antropologic. Ansamblul caracterelor biometrice şi morfoscopice ne permit să conchidem că suntem în prezenţa unui tip dinaroid mai primitiv, ce aminteşte de tipul Cro-Magnon, întâlnit la mormintele cu ocru ale populaţiei curganelor din stepele nord-pontice şi a cărui prezenţă în Europa datează încă din neolitic. Acest tip, întâlnit şi mai frecvent în epoca bronzului, ar putea fi produsul local al metisajului dintre un fond local mediteranian şi varianta amintită sau ar putea reprezenta o formă a procesului local de brahicefalizare.

Mormântul 10 a fost al unui copil mic (cca 6-8 luni), reprezentat prin resturi din neurocraniu (cele două jumătăţi ale frontalului nesudate încă, fragmente din oasele parietale, occipital şi temporal), din scheletul facial (mandibula, malarul stâng şi muguri dentari de lapte) şi din cel post-cefalic (în special oase lungi ale membrelor inferioare, un omoplat, oasele coxale, câteva corpuri şi arcuri vertebrale, fragmente de coaste).

Stadiul de dezvoltare a mugurilor dentari, cât şi caracteristicile unor piese osoase corespund vârstei de cca 6-8 luni (infans I). Fragmentele craniene nu prezintă nici o urmă de deformare a craniului.

Mormântul 11 a conţinut, de asemenea, un copil, care a decedat la o vârstă şi mai timpurie decât precedentul: 5-6

luni (judecând după prezenţa fontanelei frontale şi a celei sagitale, care sunt încă deschise). Din scheletul cefalic sunt prezente majoritatea oaselor neurocraniului (unele întregi, altele fragmentare), dar nimic din scheletul feţei. Segmentul postcranian este reprezentat doar prin câteva fragmente diafizare de humerus şi cubitus, un omoplat şi trei fragmente de coaste.

Craniul acestui copil prezintă acelaşi tip de deformare artificială ca şi în cazul craniilor din mormintele nr. 5 şi 8, provocată de aplicarea, imediat după naştere, a sistemului de bandaj circular pe frontal, părţile laterale ale parietalelor şi occipital. Se observă, de asemenea, trei suprafeţe artificial aplatizate: una în regiunea suprametopică a frontalului, alta în regiunea postcoronară a parietalelor şi a treia în regiunea postero-inferioară a parietalelor şi suprainiacă a occipitalului (similar scheletului nr. 8). Craniul este accentuat dolicocran, dar, probabil, odată cu creşterea vârstei, acest sistem de deformare ar fi determinat o înălţare şi totodată o scurtare a acestuia.

Acest tip de deformare, cunoscut ca fiind caracteristic craniilor sarmate, ne permite să conchidem că acest copil a aparţinut unei familii sarmate.

Mormântul 12 a conţinut resturile unui schelet, înhumat probabil fără craniu.

Scheletul postcefalic, relativ bine conservat, este şi el incomplet, mai ales în ceea ce priveşte membrele inferioare, din care s-au păstrat doar oasele gambei stângi (tibia şi

peroneul). De asemenea, lipsesc ambele oase coxale şi humerusul stâng. Coloana vertebrală este bine reprezentată (atlasul, trei vertebre cervicale, opt dorsale şi cinci lombare).

Atribuirea acestor resturi a vizat un subiect de sex masculin, de vârstă probabil matură (în absenţa craniului vârsta la deces nu poate fi stabilită cu certitudine, dar caracteristicile oaselor lungi indică o vârstă mai înaintată: peste 50 de ani).

Individul suferea de o accentuată anchiloză a coloanei vertebrale, majoritatea vertebrelor, în special cele dorsale şi lombare prezentând puternice ciocuri osoase pe marginea corpului vertebral, care i-au provocat probabil mari suferinţe.

Pe corpul sternului, deasupra apendicelui xifoidian, se observă un orificiu de formă aproximativ ovală, cu diametrele de 11 mm lungime şi 7 mm lărgime (fig. 9/2), care ar putea reprezenta urma străpungerii sternului cu o săgeată. Marginea internă a acestui orificiu arată o remaniere a ţesutului osos (o refacere), ceea ce sugerează că subiectul nu a decedat în urma acestei lovituri, ci a mai trăit o bună perioadă de timp, timp în care distrugerea porţiunii centrale a sternului a afectat zona din jur, marginile corpului sternal având un aspect osteoporotic (aspect erodat).

Acest bărbat era robust, dar talia sa era de categorie mijlocie, 167,7 cm.

În absența craniului, tipul antropologic nu poate fi precizat, însă robustețea și talia îl aseamănă cu scheletul din mormântul 9.

Mormântul 13 a furnizat resturi osoase relativ mai bine conservate, ceea ce a permis restaurarea craniului (cu excepția regiunii bazale și a unor porțiuni craniene). Scheletul a aparținut unei femei adulte (25-30 ani).

Calota de formă ovoidă în norma verticală, și de „casă" în cea occipitală, se înscrie prin indicele cefalic la limita superioară a categoriei mezocrane (79,06 u.i.). Prin indicii de înălțime, este hipsicrană (63,95 - la limita inferioară a categoriei) și metriocrană (80,88 u.i.). Fruntea este metriometopă (67,64 u.i.), de formă sferică (79,31 u.i.), prevăzută cu sutură metopică, relieful osos fiind șters. Occipitalul, bombat și înalt, aparține categoriei înguste (71,32 u.i), relieful osos fiind practic absent.

Fața este leptoprosopă (prin indicele facial total: 91,80 u.i.) și mezenă (prin cel facial superior: 58,19 u.i.), cu orbite înalte - hipsiconci (92,10 u.i.), cu nasul leptorin (41.50 u.i.) și cu apertura piriformă antropină. Malarele sunt gracile, dispuse în plan intermediar, delimitând o fosă canină de profunzime mijlocie (gr. 3).

Arcada dentară are o formă paraboloidă, adâncimea fiind mijlocie. Mandibula este gracilă (ind. robusticitate: 36,66 u.i.), cu mentonul în „buton" și gonioanele șterse; ramul vertical, ușor oblic, este înalt și mijlociu de larg.Oasele lungi sunt gracile.

Statura, calculată în bune condiţiuni (după majoritatea oaselor lungi) se încadrează în categoria taliilor feminine supramijlocii (158,6 cm).

Tipul antropologic. Toate caracterele de ordin biometric şi morfoscopic indică prezenţa unui nordoid.

Mormântul 14 a conţinut scheletul unui subiect decedat la o vârstă tânără (adult: 25-35 ani), al cărui sex este dificil de precizat, dat fiind unele discordanţe ce apar între caracteristicile craniului, care pledează pentru sexul masculin (precizia de determinare ar putea fi de 90-95%) şi cele ale postcraniului (în special deschiderea largă a eşancrurii ischiatice şi gracilitatea oaselor), care ar putea indica un subiect de sex feminin. Cu rezerva cuvenită (în absenţa integrităţii bazinului, care permite a se defini sexul în proporţie de 85-90%), s-a atribuit, totuşi, acest schelet unui bărbat.

Scheletul cefalic este reprezentat printr-un „cranium" restaurat incomplet (fără bazio-occipital) şi prin resturi postcefalice, mai bine conservate, prezente atât prin oase întregi (majoritatea oaselor lungi), cât şi prin fragmente osoase (din oasele bazinului, vertebre, coaste).

Craniul este mezocran (76,56 u.i.), cu diametrul antero-posterior scurt (175 mm), iar cel transvers îngust (134 mm), hipsicran (67,42 u.i.) şi acrocran (88,05 u.i.), indici de tip înalt care se datoresc marii înălţimi porio-bregmatice (118 mm). În norma verticală calota are formă sfenoidă, iar în cea occipitală

- de „casă". Fruntea, cu relieful osos slab dezvoltat (gr. 2), este înclinată şi lungă, cu tendinţă de înălţare, prin indicii frontali înscriindu-se în categoriile eurimetopă (72,38 u.i) şi ovală (86,60). Parietalele, cu o lungime mijlocie, sunt puternic curbate. Occipitalul este slab bombat şi are relieful muscular aproape şters. Apofizele mastoide sunt, în schimb, bine dezvoltate.

Faţa se caracterizează prin valori mijlocii pentru cele două înălţimi - totală (118 mm) şi superioară (70 mm) şi de tip îngust pentru lărgimea bizigomatică (124 mm), respectiv prin indici hiperlepten (95,16 u.i.) şi lepten (56,45 u.i.). Orbitele elipsoide sunt cameconci (69,76 u.i.), iar nasul, cu rădăcina largă, se înscrie prin indicele nazal (50.0 u.i.) la limita dintre mezorinie şi camerinie. Malarele sunt mijlociu de largi, cu o uşoară tendinţă de frontalizare, fosa canină fiind puţin adâncă (gr. 1). Regiunea subnazală este mică, cu apertura piriformă antropină şi spina nazală accentuată (gr. 3).

Arcada dentară este paraboloidă, bolta palatină fiind adâncă. Dentiţia este slab abrazionată. Mandibula este robustă (ind. de robusticitate: 42.85 u.i.), cu ramul orizontal înalt, mentonul şters, piramidal şi gonioanele slab conturate; ramul vertical, scurt dar larg, este uşor oblic.

Oasele postcraniene sunt moderat de robuste, iar talia, calculată în special după lungimea membrelor inferioare, indică o statură supramijlocie (167 cm) pentru un bărbat şi

înaltă, dacă subiectul ar fi fost femeie. Tipul antropologic poate fi definit ca dinaro-mediteranoid.

Mormântul 15 este al unei femei mature (60-65 ani), al cărei schelet este reprezentat prin câteva fragmente craniene (importante pentru determinarea sexului şi vârstei), oase lungi (aparţinând membrelor superioare şi inferioare), fragmente din oasele bazinului, vertebre, coaste şi fragmente din acestea şi câteva falange.

Scheletul se caracterizează prin gracilitate şi prin talie relativ joasă (submijlocie - 150,3 cm).

Tipul antropologic, în absenţa datelor bio-morfoscopice cranio-faciale, nu poate fi precizat. Caracterul gracil al scheletului, cât şi talia joasă reprezintă componente ce se regăsesc în structura tipului mediteranoid.

Mormântul 16 a fost al unui copil foarte mic (decedat probabil la naştere sau imediat după naştere). Este reprezentat numai prin câteva fragmente osoase foarte subţiri, aparţinând neurocraniului (probabil oaselor parietale şi frontalului).

Concluzia echipei de cercetători coordonată de prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu este aceea că la Isaiia s-a descoperit o necropolă plană de înhumaţie, aparţinând unei comunităţi sarmatice. Înmormântările plane sunt caracteristice zonelor periferice de răspândire a sarmaţilor, în contrast cu aria lor

principală, nord-pontică, unde era preferat ritualul înmormântărilor tumulare. În zonele mai îndepărtate de aria lor principală de răspândire, așa cum este cazul și cu Moldova, sarmații nu își mai înălțau, decât arareori tumuli proprii, ci își depuneau decedații fie în morminte plane, fie în movile ridicate de populații mai vechi. Dată fiind configurația terenului de la Isaiia-Balta Popii, care, privit din vale, apare bombat spre zona centrală, ca o movilă, se poate presupune că acest fapt a putut determina, eventual, grupul sarmat stabilit aici să aleagă acest loc pentru înmormântări, ca un substitut de tumul. Alegerea unor asemenea locuri care puteau să corespundă ideii de tumul (dune de nisip, tell-uri preistorice, proeminențe ale unor terase de râuri) este semnalată și în alte cazuri.

Pe de altă parte, s-a remarcat faptul că, în perioada mijlocie (secolele I î. Hr. – I d. Hr.) și în cea târzie (secolele II-IV d. Hr.) a istoriei lor, o tendință constantă a ritului funerar al sarmaților constă tocmai în extinderea înmormântărilor plane în dauna celor cu tumuli.

Până în prezent, s-au descoperit aici 16 morminte, dintre care 11 pot fi atribuite în mod cert sarmaților. M. 1 este sigur dintr-o perioadă mai nouă, iar alte două morminte de adulți (nr, 2 și 3), fără inventar, dar cu o orientare asemănătoare mormintelor sarmatice, ar putea fi atribuite, cu incertitudine, acestei perioade. Tot fără inventar au fost și două morminte de copii (nr. 11 și 16, dintre care ultimul era complet distrus), dar plasarea lor în zona cea mai densă a înmormântărilor sarmatice

(caseta E), ca şi orientarea caracteristică a gropii în cazul M. 11, i-a determinat pe cercetători să le atribuie, cu unele rezerve, respectivei necropole.

În ceea ce priveşte gropile mormintelor, se constată că la adulţi acestea sunt, de regulă, aproape rectangulare, cu colţurile rotunjite şi cu o îngustare evdentă spre picioare. Uneori, se constată o arcuire spre mijlocul gropilor, ceea ce le apropie de forma oval alungită (M. 8 şi M. 13). La mormintele de copii, în mod invariabil, gropile se prezintă sub forma unor simple alveolări de formă ovală. Deosebiri se constată între mormintele de adulţi şi cele de copii şi în ceea ce priveşte adâncimea gropilor. Cele pentru copii oscilează între 0,60 şi 0,90 m de la suprafaţa actuală, în timp ce la adulţi adâncimea gropilor variază între 1, 30 şi 1,80 m.

Scheletele sunt toate întinse pe spate şi orientate cu capul spre nord (cinci cazuri), spre NV şi NNV (în alte cinci cazuri), iar spre NNE e un singur mormânt; la două morminte de copii nu se poate stabili orientarea. Deci, orientarea spre nord, cu inerente deviaţii spre NV şi NE, este utilizată în exclusivitate. La cele opt schelete la care s-a putut constata poziţia mâinilor, acestea erau întinse pe lângă corp în şase cazuri. Într-un caz (M. 8), mâna stângă era îndoită şi palma stătea pe abdomen, iar în altul (M. 14) dreapta era îndoită spre cap.

Deosebit de interesantă este constatarea făcută la analiza antropologică, în privinţa celor trei cranii cu urme de

deformare artificială (M 5, 8 şi 11), de tipul „circular-erect", prin bandajare la o vârstă timpurie. Nu se poate stabili o legătură între aceste trei morminte şi inventarul lor, care într-un caz (M 11) lipsea, iar în celelalte două era chiar sărăcăcios; deci, nu poate fi vorba de deformare în scopuri de distincţie socială, aşa cum s-a presupus în alte cazuri. Nu există diferenţiere nici în funcţie de sex, deoarece scheletul din M 5 aparţinea unui bărbat, iar cel din M 8 unei femei; la cel de al treilea, aparţinând unui copil foarte mic, caracterele de sex nu se conturaseră încă. La două dintre aceste schelete (M 5 şi 8) s-a putut stabili tipul antropologic, fiind prezente elemente paleomediteranoide.

Elementele de inventar ale necropolei par să indice un grup sarmatic destul de timpuriu (probabil roxolani), aşezat aici în secolul al II-lea, dacă nu chiar din a doua jumătate a secolului I d.Hr. Alegerea locului pentru o asemenea aşezare timpurie nu este întâmplătoare, fiind imediat în dreapta Prutului, adică în legătură directă cu grupul masiv de populaţie sarmatică aşezat între Prut şi Nistru. Dar prezenţa celor trei cranii deformate ridică probleme dificile, atât în privinţa datării, cât şi a apartenenţei etnice a necropolei. Majoritatea covârşitoare a descoperirilor de aici indică o datare timpurie (a doua jumătate a sec. I – prima jumătate a sec. II d. Hr.), dar despre obiceiul deformării craniilor s-a afirmat că nu a fost practicat, la vest de Nistru, mai devreme de ultimul sfert al secolului al III-lea d. Hr. Totuşi, unii cercetători au considerat că există morminte cu cranii deformate în Basarabia sau chiar la vest de Prut

(Vlăsineşti, Mitoc) încă din secolul I d.Hr., dar Gh. Bichir a combătut, în repetate rânduri şi cu insistenţă (deşi cu argumente discutabile, totuşi) această aserţiune.

În această situaţie, putem presupune fie că deformarea craniilor s-a practicat la roxolani mai devreme decât se acceptă în general, fie că, prin relaţii intertribale, elemente izolate din triburile alanice (poate aorsi, aflaţi, de la mijlocul secolului I d. Hr., în contact atât cu roxolanii, cât şi cu alanii) ar fi putut pătrunde de timpuriu în zona controlată de iazigi, ori că necropola de la Isaiia cuprinde morminte din mai multe etape, care s-ar înşirui până la sfârşitul secolului al II-lea d. Hr. Având în vedere caracterul concentrat al mormintelor şi datarea uniformă a descoperirilor, se înclină mai degrabă spre acceptarea celei de a doua ipoteze. În acest sens, cercetătorii descoperirilor sarmatice de la Isaiia consideră că între roxolani şi alani trebuie să se fi stabilit deja relaţii mai strânse decât se presupune în prezent, dat fiind că alanii reuşiseră să creeze o mare confederaţie tribală. Un răspuns la această dilemă ar putea veni doar în cazul descoperirii unor noi morminte cu cranii deformate, dar cu un inventar semnificativ, care să permită o datare foarte precisă.

Din cele 11 morminte cu inventar, mărgelele erau prezente în opt. Majoritatea decorau veşmintele celor decedaţi, dar se întâlnesc şi şiraguri în jurul gleznelor, precum şi coliere. Cele mai multe erau din pastă sticloasă, de calitate destul de rudimentară, având diferite forme (rotunde, ovale, oval alungite,

aplatizate, cilindrice, îngemănate) şi diverse culori (gălbui, albăstrui, aurii, verzui). Foarte interesante sunt mărgelele multiple (îngemănate), în formă de clepsidră, făcute din pastă de sticlă, care au analogii în mormântul de la Ştefăneşti, datat în a doua jumătate a secolului I d. Hr., în mormântul nr. 1 de la Tutova, în mormântul sarmatic nr. 8 din tumulul 1 de la Giurcani, datat în sec. I d. Hr., în mormântul nr. 3 de la Mitoc, datat în sec. al II-lea d. Hr., în mormântul de la Smârdan, cu aceeaşi datare, ca şi în necropola de la Cuconeştii Vechi, datată în a doua jumătate a sec. I – sec. II d. Hr. Se întâlnesc şi mărgele prelucrate din alte materiale: sticlă, calcar cretos, cornalină, lapislazuli, chihlimbar.

Celelalte obiecte de inventar apar mai rar, individualizând oarecum mormintele. Vase sunt prezente doar în trei morminte, unul fiind lucrat la roată şi două cu mâna. În mormântul cu vas lucrat la roată (M. 9) apare şi o toartă de la un vas lucrat cu mâna, iar în alt mormânt (M. 14) era un fragment dintr-o toartă de amforă. În câte două cazuri apar fibule (M. 12 şi M. 15); una de bronz, cealaltă de fier, fusaiole (M. 14 şi M. 15) şi pandantive de os (M. 10 şi M. 13). Cu caracter de unicat sunt: pandantivul cordiform de bronz (M. 6), flaconul de sticlă de tip *unguentarium* (M. 14), oglinda cu tamga (M. 15), inelul din tablă de bronz (probabil M. 10) şi manşonul de bronz al unei tije de lemn (M. 12). Se remarcă faptul că, până în prezent, nu s-au descoperit arme, în cadrul inventarului, ceea ce credem că poate

fi pus mai curând pe seama caracterului limitat al cercetării, decât pe seama vreunei interdicţii.

Aşa cum arată inventarul mormintelor (fibulele, vasul lucrat la roată, flaconul de tip *unguentarium*, unele tipuri de mărgele), respectivul grup avea legături cu populaţia dacică, precum şi cu lumea romanică de la Dunărea de Jos, dar îşi păstra şi elemente tradiţionale, specifice, precum vasele lucrate cu mâna, fusaiolele, oglinzile cu tamga, îmbrăcămintea bogat decorată cu mărgele lucrate din diferite materiale ş.a.

Acelaşi inventar arată că grupul era structurat din punct de vedere social, ca şi întreaga societate sarmată din acel timp, existând morminte cu un inventar evident mai bogat. Acest aspect se reflectă chiar şi în cazul mormintelor de copii, aşa cum demonstrează cele două morminte alăturate (10 şi 11), dintre care unul (M. 11) era lipsit de inventar, în timp ce celălalt avea un vas, mărgele, un pandantiv de os şi, probabil, un inel.

În ceea ce priveşte vârsta celor decedaţi (în cazurile în care analiza antropologică a putut-o determina), se remarcă gradul sporit al mortalităţii infantile (şase decedaţi, cu vârsta sub un an). De asemenea, nici speranţa de viaţă nu era prea ridicată, având în vedere cei cinci adulţi decedaţi şi doar cele două persoane bătrâne existente aici. Oricum, prezenţa în necropolă a tuturor categoriilor de vârstă dovedeşte prezenţa în acest loc a unui grup familiar compact.

Cercetările de până acum nu au surprins decât un fragment al acestei necropole. Mormintele descoperite se întind pe o distanţă de peste 40 de metri, iar în cazul în care şi M. 2 ar aparţine acestei necropole atunci ar fi vorba chiar de 50 de metri. Oricum, este evidentă o concentrare a mormintelor pe circa zece metri, în zona centrală, ca şi plasarea unor morminte fără inventar spre margini. Astfel, în zona centrală, pe o suprafaţă de circa 70 m^2, s-au găsit zece morminte, deci un mormânt cam la 7 m^2. Pare, deci, a fi vorba de o necropolă destul de mare, având în vedere că doar ca excepţie necropolele sarmatice din Moldova depăşesc 15 morminte.

Date mai relevante vor surveni după raderea completă a întregii suprafeţe descoperite până în prezent, ca şi după deschiderea altor suprafeţe adiacente. De asemenea, cercetarea părţii sud-estice a sitului de la Isaiia-Balta Popii ar putea să ducă şi la descoperirea aşezării acestei comunităţi sarmatice, deoarece în partea nord-vestică, deja sondată, nu au apărut urme consistente de locuire din această perioadă.

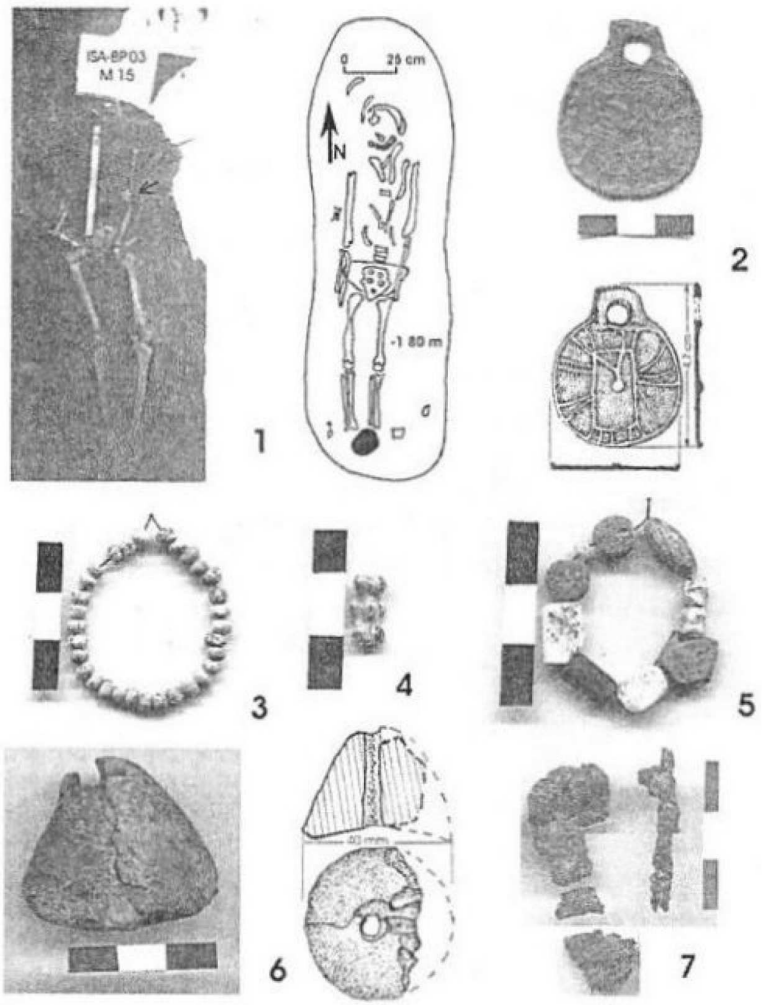

Fig. 1. Isaiia. Mormântul nr. 15.

1: vedere și plan; 2: oglindă de metal; 3-4: mărgele din pastă de sticlă, rotunde (3) și îngemănate (4); 5: mărgele din pastă de sticlă, calcar, chihlimbar, lapislazuli; 6: fusaiolă; 7: fragmente fibulă fier. (după N. Ursulescu)

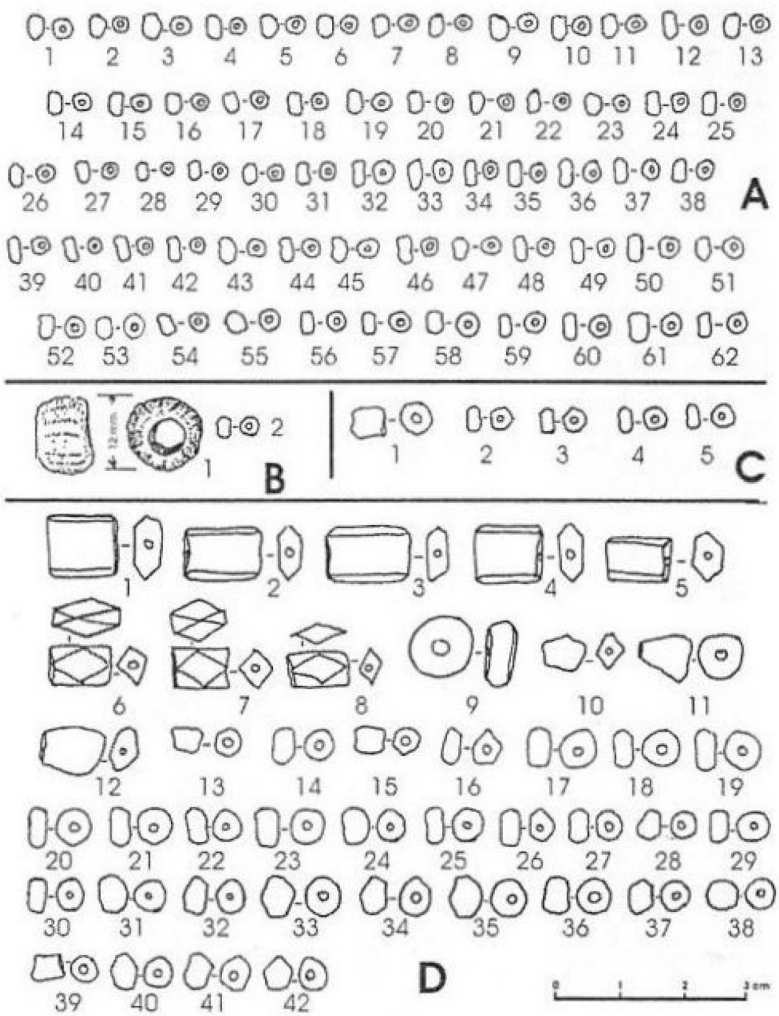

Fig. 2: Isaiia. Mărgele din mormintele 5 (A), 7 (B), 13 (C) și 12 (D). Pastă de sticlă (A 1-62, B 1-2, C 1-5, D 16-42), cornalină (D 1-8), chihlimbar (D 9-12), calcar (D 13-15). (după N. Ursulescu)

IVEŞTI (Jud. Vaslui)

În vara anului 1960, săpându-se mai multe gropi pentru însilozarea furajelor în marginea de vest a satului, au fost descoperite mai multe morminte de înhumaţie care, fiind deranjate, n-au putut furniza decât unele informaţii incomplete. Cu toate acestea, s-a putut preciza că este vorba de o necropolă sarmatică plană, cu morminte de înhumaţie în gropi adânci de la 0,90 m până la 1,10 m cu schelete în poziţie întinsă pe spate capul la nord şi picioarele la sud. Din cele trei morminte dezvelite s-au recuperat parţial unele obiecte. Astfel, din M.2 provine o căniţă, în stare fragmentară, din pastă fină cenuşie, lucrată la roată, o zăbală de fier, un pumnal de fier cu două tăişuri, gardă din bronz, găsit lângă braţul drept, precum şi o verigă de fier, după toate probabilităţile, fiind o piesă de harnaşament.

Pe baza ritului de înmormântare şi a obiectelor din intervalul mormintelor, necropola de la Iveşti a fost atribuită sarmaţilor şi datată în secolul III d.Hr.

În acest fel s-a concluzionat că la Iveşti a fost identificată o necropolă sarmatică plană din secolul III d.Hr., cu analogii apropiate în 5 necropole

plane din zona Podişului Central Moldovenesc, numit şi Podişul Bârladului (la Vaslui, Poieneşti, Unţeşti, Bârlad - Fabrica de Confecţii şi Ciorani), ca şi, în aceeaşi regiune, într-o necropolă cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Bârlad – Depozitul de lemne), în 5 morminte plane izolate (Dăneşti, Popeşti, Şerboteşti, Ghermăneşti şi Suseni) şi o înmormântare secundară în movile mai vechi (Răcătău).

LARGA JIJIEI (Comuna Movileni, Jud. Iaşi)

Movila din Valea Jijiei. În campania de săpături din anul 1951 efectuată pe şantierul Valea Jijiei s-au descoperit două morminte de înhumaţie, datând în linii mari din secolul IV d.Hr. Astfel, mormântul 2, descoperit în mantaua movilei, aparţine unui copil cu scheletul întins pe spate, picioarele strânse şi culcate spre dreapta. Era orientat nord-est capul şi sud-vest picioarele. Lângă humerusul drept s-a găsit un arşic. În mormântul 3 din movilă, tot de copil, s-au găsit mai multe fragmente de vase de lut, precum şi o cană lucrată cu mâna, de tip sarmatic. Pe baza acestui vas, necropola de la Larga Jijiei a fost atribuit sarmaţilor. Ea face parte din grupa necropolelor plane cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

LEŢCANI (Jud. Iaşi)

La Movilă. În marginea nord-vestică a satului, în spatele locuinţei lui Victor Dram, pe panta sudică a dealului a fost săpată o movilă aplatisată, distrugându-se mai multe morminte de înhumaţie, majoritatea în poziţie chircită. În preajma acestei necropole a fost cercetat metodic un mormânt de

înhumaţie, care conţinea un singur schelet, orientat nord-sud, întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului. Din acest mormânt provin următoarele obiecte: o căniţă din pastă cenuşiu-gălbuie, lucrată la roată, două borcănele în muniatură, din pastă poroasă, cenuşiu-negricioasă şi gălbuie, lucrate cu mâna, doi cercei în stare fragmentară, din sârmă de bronz şi opt mărgele verzi şi brune din pastă de sticlă. Pe baza inventarului, mormântul de la Leţcani a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolul IV d.Hr.

MANOLEASA (Jud. Botoşani)

La Movile sau **Movita Hriţcani**. Cu prilejul unor lucrări de modernizare a şoselei Săveni-Ripiceni, a fost săpată în 1973 o movilă, în mantaua căreia au fost descoperite trei morminte de înhumaţie, fiind salvate obiectele aparţinând mormintelor 1 şi 2.

Astfel, **mormântul 1**, probabil de luptător, avea lângă genunchiul stâng un ulcior de tip raman, iar la şoldul drept un pumnal de fier, în stare fragmentară şi puternic oxidat.

Mormântul 2, probabil de femeie, conţinea un şirag de 21 mărgele de cornalină.

Necropola de la Manoleasa, prin inventarul său, aparţine sarmaţilor şi datează din secolul III d.Hr., făcând parte din grupul necropolelor cu înmormântări secundare.

MITOC (Jud. Botoşani)

- **Malul Galben. Mormântul 1**. În anul 1956, cu prilejul săpăturilor arheologice sistematice într-o aşezare paleolitică cu 16 nivele, a fost descoperit un mormânt izolat de inhumaţie sarmatic, datând din secolul III d.Hr.

Groapa mormântului, săpat până la adâncimea de 2,45 m, faţă de solul de câlcare, a fost rotunjită în dreptul capului.

Scheletul întins pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului, orientat Nord-Sud, era în stare bună de conservare. Craniul deformat. În mormânt s-au descoperit următoarele obiecte: o fibulă de fier, găsită pe umărul stâng, un cercel de sârmă de bronz, găsit lângă craniu, în dreptul urechii stângi, un obiect de bronz, o oglindă de argint cu decor în relief, numeroase mărgele din lapislazuli, chihlimbar, coral roşu, precum şi mărgele de sidef şi de sticlă, provenind

de la un colier aflat în dreptul gâtului sau de la poala unei haine, fiind găsite în dreptul labelor picioarelor.

Mărgelele plate găsite în dreptul urechilor, căzute de pe frunte, ca și cele descoperite pe frunte, sugerează ipoteza existenței unei diademe.

- **Mormânt 2**. Descoperit în 1978, la circa 30 m vest de locul M.1, acea scheletul orientat cu capul la nord și picioarele la sud, în poziție întinsă, cu mâinile în lungul corpului a aparținut unui luptător. Groapa avea colțurile rotunjite. Din inventar se remarcă în primul rând un pumnal de fier, într-o teacă de lemn, depus în mâna dreaptă. La picioare, în partea stângă s-a găsit un vas mic, lucrat cu mâna, cu ardere inegală, precum și resturile unui obiect de fier, probabil o cataramă. Acest mormânt a fost atribuit sarmaților roxolani și datat în secolul II d.Hr., eventual la începutul secolului III d.Hr.

- **Mormântul 3.** Descoperit la 2 m est de M.2, avea scheletul deranjat, într-o groapă la adâncimea de 2,07 m. Totuși s-a observat aceeași orientare cu capul la nord și picioarele la sud. Din calota craniană s-a păstrat un rest, având o ușoară deformare. Scheletul întins pe spate, avea picioarele mai puțin deranjate, iar brațele aduse pe abdomen. A aparținut unei femei, având ca inventar foarte

multe mărgele, plate, sferice, tubulare, ovoidale sau aproape rotunde, din pastă de sticlă de culoare roşie, verde, albastră şi neagră. În afară de cele 583 de mărgele de sticlă în M.3 s-au găsit şi 200 de *mărgele* de lut, neperforate. Atribuit sarmaţilor, acest mormânt a fost considerat contemporan cu M.2 şi datat ca atare.

Autorul descoperirilor nu exclude posibilitatea existenţei şi a altor morminte la nord şi vest de M.1 – M.3 descoperite aici, lăsându-se să se înţeleagă că la Malul Galben se află o necropolă sarmatică din secolele II-III d.Hr.

În acest caz avem indicii certe privind prezenţa în această regiune a Moldovei a unei necropole sarmatice plane cu morminte la adâncimi destul de mari, între 1,80 m (M. 2) şi 2,07 m (M. 3) cu gropi simple, fără praguri sau nişe.

- **Mormântul 4**, a fost descoperit în campania de săpături arheologice din anul 1980, efectuate în staţiunea paleolotică mai sus amintită, în aceeaşi zonă cu M. 1 – M. 3, confirmându-se concluzia cercetătorului V. Chirica. Acest mormânt a aparţinut unui bărbat. Scheletul zăcea întins pe spate, cu mâinile pe lângă corp, cu capul la nord şi picioarele la sud. Groapa adâncă de 1,50 m avea colţurile

rotunjite. Lângă corp, în dreapta, s-a găsit un vas lucrat cu mâna.

- **Mormântul 5**. Decoperit în acelaşi an, acest mormânt se afla la 4 m de M.4. Aparţinând unui copil, este lipsit de inventar. Scheletul era orientat nord-sud şi s-a găsit într-o stare foarte proastă de conservare, groapa adâncă de 1,50 m.

- **Mormântul 6.** A fost descoperit în anul 1982. Scheletul era întins pe spate, cu capul la nord şi picioarele la sud, cu mâinile întinse în lungul corpului, într-o groapă adâncă de 1,50 m. Ca inventar notăm un obiect de fier, neidentificabil, aflat lângă piciorul drept, iar lângă cel stâng s-a găsit un vas de lut, lucrat cu mâna, din pastă roşcat-cărămizie. Pe baza inventarului M.4 - M.6 au fost atribuite sarmaţilor şi datate de O. Şovan şi V. Chirica în secolul II d.Hr., eventual începutul secolului III d.Hr. În felul acesta se evidenţiază existenţa certă a unei necropole sarmatice plane. În concluzie, la Mitoc – Malul Galben, în baza recentelor descoperiri arheologice, există o necropolă plană, aparţinând sarmaţilor roxolani, care au pătruns în zone Câmpiei Moldovei începând cu secolul II d.Hr.

PODU ILOAEI (Jud. Iaşi)

Vatra Târgului. În curtea locuitorului Bălan Gh. Dumitru, la săparea unui beci, a fost descoperit un mormânt de înhumaţie izolat. Scheletul, orientat N-S. era situat la o adâncime de 1,10 m, în poziţie întinsă. Din mormânt provin urmâtoarele obiecte: un ulcior, care fusese aşezat la picioare, un pumnal de fier cu inel la mâner şi teaca de lemn ţinunt în mâna dreaptă. Cercetarea a fost făcută de arheologul Constantin Iconomu în 1972. Obiectele se găsesc în colecţia Muzeului de Istorie a Moldovei, rămânând nepublicate. Mormântul de înhumaţie de la Podul Iloaiei a fost atribuit sarmaţilor datorită ritului de înmormântare şi a inventarului care permite şi datarea lui în secolele II-III d.Hr., aparţinând unui luptător. Deocamdată se poate considera că la Podul Iloaiei a fost identificat un mormânt sarmatic plan.

POIANA (Jud. Galaţi)

În cursul săpaturilor arheologice efectuate în 1951, în aşezarea geto-dacică de la Poiana a fost descoperit şi un mormânt de înhumaţie, care conţinea un singur schelet de copil, având ca inventar un ghioc,

o fibulă de bronz şi o perlă de sticlă. Mormântul a fost datat în secolele III – IV d.Hr. La Poiana a fost deci descoperit un mormânt plan izolat, care a fost apoi atribuit sarmaţilor.

POGORĂŞTI (Comuna Răuseni, Jud. Botoşani)

La Lutărie. La marginea nord-vestică a satului Pogărăşti, pe terasa mijlocie a Jijiei, a fost descoperită întâmplător şi apoi săpat sistematic, una din cele mai mari necropole sarmatice din Moldova (23 morminte). Au fost publicate numai rezultatele obţinute prin cercetarea iniţială a cinci morminte de înhumaţie. Gropile mormintelor, rectangulare şi cu colţurile rotunjite, variază ca adâncime între 0,70 m şi 1,20 m. Scheletele erau întinse pe spate cu braţele de-a lungul corpului, orientate nord-sud. Din această necropolă provin trei vase întregi lucrate la roată şi anume o anforă şi o cană din pastă cenuşie şi un castron de factură romană, din pastă roşie (mormîntul 1). Din mormântul 2 provin trei vase aşezate lângă cap. Două vase erau lucrate la roată, unul fiind introdus în celălalt. Al teilea vas era lucrat cu mâna. Craniul scheletului din mormântul 2 era deformat intenţionat. Mormintele 3 şi 4, în parte distruse, prezentau urme de arsură. În mormântul 5 s-a găsit un pumnal de fier,

câteva fragmente de fier probabil de la un cuţit şi câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna. Prin ritul de înmormânate, obiectele găsite şi practicarea deformării craniene, necropola de la Pogorăşti, a fost atribuită sarmaţilor şi datată în secolul III d.Hr.

POIENEŞTI (Jud. Vaslui)

Dealul Teilor. Cu prilejul săpăturilor sistematice de pe Dealul Teilor de la Poieneşti, efectuate în 1949, au fost descoperite 23 de morminte de înhumaţie, care împreună cu alte 55 morminte de incineraţie au fost considerate ca alcătuind o singură necropolă, datând din secolele III-IV d.Hr., fiind atribuite carpilor. Din punct de vedere cronologic autorul săpăturilor a considerat că 23 morminte de înhumaţie reprezintă o ultimă fază a necropolei şi deci s-ar data în plin secol IV

În legătură cu această necropolă I. Nestor a făcut precizarea că mormintele de înhumaţie de la Poieneşti, după rit, obiecte şi practicarea deformării artificiale a craniului, aparţin sarmaţilor, considerându-le contemporane cu necropola carpică, pe care o datează în secolul III d.Hr.

Gh. Bichir, pornind de la observaţiile stratigrafice din raportul publicat de R. Vulpe şi studiind comparativ obiectele din inventarul mormintelor de înhumaţie de la Poieneşti, precizează că aici a fost descoperită una din cele mai mari necropole plane sarmatice din Moldova datând de la mijlocul secolului III d.Hr.

Astfel, orientarea variată N-S (3 morminte), V-E (5 morminte) şi E-S (câte un singur mormânt), poziţia întinsă a scheletelor cu braţele de-a lungul corpului, precum şi inventarul bogat al unor morminte, pledează pentru atribuirea mormintelor unui grup sarmatic, care a pătruns în Moldova la mijlocul secolului III d.Hr. Ceea ce impresionează în cazul acestei necropole este bogăţia materialului arheologic de certă origine sarmată, cum sunt de pildă şiragurile de mărgele de sticlă, de calcedoniu, de coral, cercei de bronz şi argint, verigile de bronz cu analogii şi în alte morminte sarmatice din cuprinsul Moldovei. Caracterul sarmatic al unor obiecte din această necropolă, precum şi asupra urnelor cu torţi zoomorfe din necropola propriu-zisă carpică, reiese din analogiile răsăritene clare cunoscute din alte cazuri.

POPEŞTI (Jud. Vaslui)

Dealul Vasluiului. În preajma satului Popeşti, la locul denumit *Dealul Vasluiului*, s-au descoperit în urma unor arături adânci, un mormânt de înhumaţie sarmatic din secolele III-IV d.Hr. Din mormântul distrus s-a păstrat o fibulă cu placa înaltă şi un vas din pastă fină, lucrat într-o tehnică superioară. Neexistând alte precizări, se poate conchide că este vorba de un mormânt sarmatic izolat, cu înmormântare plană.

PRĂJENI (Jud. Botoşani)

- **Prăjeni – Ţarnă**. Pe şesul uşor înclinat spre Miletin, care începe imediat după ultimele case din marginea estică a localităţii, în dreapta şoselei Prăjeni-Plugari, până la râpa Bulhac, se pot observa mici tumuli, extrem de aplatizaţi şi de mici dimensiuni. În 1987 a fost cercetat un asemenea tumul, descoperindu-se 10 morminte, dintre care o parte aparţineau epocii bronzului (perioada mijlocie sau târzie), iar altă parte sarmaţilor.

- **Prăjeni – Alimândra.** La est de sat, între punctele Ţarnă şi **Nelipeşti**, se află un fragment din terasa Miletinului, care prezintă, în genere, aceleaşi urme ca şi cele rezultate în timpul săpăturilor întreprinse la Nelipeşti, respectiv Cucuteni, Hallstatt timpuriu şi târziu, secolele II-IV d.Hr. şi feudalism (secolele XV-XIX) (fig.3/12-15). Ultima locuire se leagă clar de fostul sat Nemândri, atestat documentar de la începutul secolului al XVII-lea până pe la mijlocul secolului trecut; amintirea sa s-a păstrat în toponimia locală (Alimândra şi Valea Alimândrei).

În această zonă, în partea stângă a şoselei Prăjeni-Plugari, au fost cercetaţi parţial în 1986 doi tumului, aparţinând populaţiei mormintelor cu ocru, de la începutul epocii bronzului; ulterior în tumuli s-au practicat mai multe înmormântări sarmatice.

O înmormântare (M1, în ordinea descoperirii) a apărut pe panta sud-vestică a movilei, în Ş. 3, la circa 7 m de centrul movilei. Groapa mormântului a fost surprinsâ la 50 cm adâncime, pe mijlocul şanţului, nefiind deci posibilă observarea exactă a locului de unde a fost săpată. Groapa se prezintă sub formă ovală alungită (L = 2,10 m), mai largă la partea superioară (1,05 m) şi ami îngustă la picioare (0,55 m). Observarea conturului a fost foarte dificilă, deoarece

pământul său de umplutură era acelaşi cu cel din mantaua movilei.

Scheletul era depus în poziţie întinsă, pe spate, cu braţele pe lângă corp. A fost parţial deranjat de rozătoare, mai multe piese anatomice găsindu-se deplasate de la locul lor firesc. Capul era orientat spre nord, iar picioarele spre sud. Măselele maxilarului inferior lipseau, iar caninii şi incisivii erau destul de uzaţi, ceea ce indică o vârstă destul de avansată. După bazin, era vorba de o persoană de sex feminin, cu o talie ceva mai mare de 160 cm.

În partea stângă a capului era depusă o ulcică sfârâmată, lucrată cu mâna, dintr-o pastă având în amestec cioburi fin pisate; e cu suprafeţele roşietice şi miez negricios. Buza este dreaptă, corpul uşor bombat, iar fundul cu o uşoară albire. Ceva mai jos de buză, printr-un cep, se prindea de peretele vasului, o toarcă, care prezenta o uşoară înşeuare la partea superioară, ceea ce îi conferă un aspect de protomă zoomorfă.

În zona scheletului s-au găsit risipite 7 mărgele de sticlă, albă mată sau cu irizaţii de diferite culori, rotunde sau tubulare, care au constituit probabil iniţial un colier în jurul gâtului. În momentul descoperirii, doar o singură mărgea tubulară era în

zona gâtului, celelalte fiind antrenate de crotovine în diverse părţi (două se aflau în centrul bazinului, una sub partea stângă a bazinului, alta în stânga bazinului, o a şasea în zona tibiilor, iar ultima a fost găsită în afara perimetrului gropii mormântului, antrenată într-o galerie). Lângă femurul drept s-au găsit şi 3 mici fragmente dintr-un fir subţire de cupru sau bronz, cu care poate au fost legate odinioară mărgelele.

De asemenea, în umplutura mormântului, s-au găsit şi trei mici pietricele aplatizate, de culoare roşietic închisă, cu diametrul de câţiva milimetri. Aveau o formă uşor skyphată, iar pe partea concavă se pot distinge unele semne miniaturale, al căror sens a rămas neclar, existând posibilitatea să fie vorba doar de jocuri ale naturii sau poate de vreun tip barbarizat de geme.

Mormântul nr.1, secundar în cadrul movilei, prin particularităţile sale de ritual funerar, ca şi prin inventarul pe care-l conţine, poate fi atribuit populaţiei sarmatice, care, odată ajunsă în mediul carpo-dacic, obişnuia să utilizeze movilele existente, pentru înmormântările proprii.

PROBOTA (Jud. Iaşi)

- **Dealul Unchetea**. În marginea de nord-vest a satului Probota a fost descoperită şi cercetată prin săpături arheologice sistematice o necropolă de înhumaţie, în cuprinsul căreia au fost identificate şi morminte sarmatice, îndeosebi datorită inventarului bogat din mormântul 9. Pe baza materialului arheologic descoperit şi a ritului de înmormântare acest mormânt a fost datat în secolele II-III d.Hr. Deşi majoritatea descoperirilor din anii 1960-1961 au rămas inedite, totuşi s-a putut afirma că la Probota, pe locul respectiv, au fost descoperite 14 morminte.

În general, necropola sarmatică de la Probota conţine înmormântări de înhumaţie, cu

schelete în poziţie întinsă pe spate, cu orientări diferite, având mâinile în lungul corpului, într-un singur caz cu mâinile pe abdomen. Inventar destul de variat şi în unele cazuri bogat.

Astfel, **mormântul 2** conţinea 2 catarame de fier, M.4 avea şi oase de animale, M.7 a aparţinut probabil unui luptător, având şi un inventar mai bogat

si anume: doi cercei din fir de argint, un amnar şi trei bucăţi de cremene, cinci vârfuri de săgeţi folioforme, un cuţit sau poate pumnal de fier într-o teacă de lemn, o verigă de fier, resturi de obiecte de fier neidentificabile. În plus, avea depus pe piciorul stâng un craniu de cal, câteva vertebre şi oasele membrelor anterioare.

Mormântul 9 orientat nord-sud, cu scheletul întins pe spate, braţele de-a lungul corpului, avea un inventar bogat şi variat compus dintr-un vas mic lucrat la roată, de culoarea brun-roşcată, o fusaiogă bitronconică, doi cercei din sârmă de bronz, mărgele de diverse forme, dimensiuni şi culoare, majoritatea fiind perle mici de sticlă verzi, roze şi galbene, mărgele plate de sticlă albastre şi cenuşii, precum şi unele mai mari de formă tubulară. Distribuirea mărgelelor în preajma oaselor mâinilor şi picioarelor, dovedeşte că scheletul a aparţinut unei femei, care avusese o haină împodobită la mâneci şi la poală, având totodată bogat împodobită şi încălţămintea. În consecinţă, această necropolă a fost atribuită sarmaţilor şi datată în secolele II-III d.Hr.

- **La vest de satul Probota**. Tot pe Dealul Unchetea, pe drumul vechi de la Probota la Perieni, sub muchia dealului a fost descoperit întâmplător un mormânt de înhumaţie izolat, care datorită ritului de

înmormântare a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolele II-III d.Hr., fiind considerat ca făcând parte din necropola mai sus amintită.

În ceea ce priveşte poziţia scheletului se face precizarea că este în concordanţă cu unele descoperiri din necropolele sarmatice din sud-vestul spaţiului ex-sovietic.

- **Vatra satului**. În curtea locuitorului Raţă Dumitru, la săparea unui beci, s-a descoperit un mormânt de înhumaţie izolat, care, la fel, datorită ritului de înmormântare şi a unei fusaiole bitronconice găsită în mormânt, a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolele II-III d.Hr., fiind considerat ca făcând, totuşi parte din aceeaşi necropolă cercetată în anii 1960-1961. V. Chirica precizează însă că poziţia scheletului nu este în conformitate cu ritualurile sarmaţilor.

În concluzie, la Probota a fost identificată o necropolă sarmatică plană, din care a fost cercetate 16 morminte: 14 morminte cercetate în anii 1960-1961 şi alte două morminte, descoperite în mod întâmplător ulterior. Necropola pare să fie mai întinsă decât se estima iniţial şi, în plus, nu toate materialele descoperite atribuite sarmaţilor trebuie au fost publicate. Astfel în Valea Prutului au fost descoperite

2 necropole plane (Mitoc şi Probota), 1 necropolă cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Manoleasa), precum şi morminte izolate cu înmormântări plane (Ştefăneşti).

RĂCĂTĂU (Jud. Bacău)

Cetăţuia. În aşezarea dacică fortificată de pe malul stâng al Siretului de la Răcătău, la punctul *Cetăţuia*, în anul 1978 a fost descoperit în tumulul dacic nr.2, un mormânt de înhumaţie introdus în mantaua movilei mai vechi. Scheletul, aşezat în poziţie întinsă, cu mâinile pe lângă corp, era orientat cu capul la VNV şi picioarele la ESE. Din inventarul

mormântului fac parte, două fibule de bronz cu portagrafa înălţată, un vas borcan lucrat cu mâna şi un cuţit de fier. Mormântul, pe baza ritului de înmormântare şi a obiectelor găsite, a fost atribuit sarmaţilor.

În felul acesta, la Răcătău a fost identificat un mormânt sarmatic izolat, cu înmormântare secundară în movile mai vechi, practică folosită de sarmaţii pătrunşi în Moldova în secolele II-III d.Hr.

SLOBOZIA (Jud. Botoşani)

La Mălăişte. Movilele din apropierea valului (movilele nr.12,13,14,15,16). În preajma valului de pământ numit *Troian* sau *Valul lui Traian,* la circa 1 Km sud-est de sat au fost cercetate în 1972 prin săpături sistematice trei movile. În movilele nr.13 şi nr.14 s-au găsit morminte de înhumaţie sarmatice, din secolele II-III d.Hr., datate pe baza inventarului ceramic de proveniență română (ulcior, castron, cană). Tot aici au fost găsite şi un pumnal cu gardă dreaptă în stare fragmentară, precum şi un obiect de fier neprecizat. Este vorba deci de o necropolă sarmatică cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

ŞENDRENI (Jud. Galaţi)

Şendreni 1. În anul 1955, cu prilejul unei săpături în curtea SMT Şendreni, a fost descoperit într-o movilă un mormânt de înhumaţie, cu scheletul întins pe spate, braţele de-a lungul corpului, orientat nord-sud, cu deformare craniană artificială însoţit de un inventar foarte bogat. Aparţinând probabil unei femei mormântul conţinea trei străchini lucrate la roată de factură provincial romană, aşezate lângă cap, două

ceşcuţe cu toartă aşezate la picioare şi conţinând cereale carbonizate, o oglindă de bronz de tip sarmatic cu decor în relief, un clopoţel de bronz, trei fragmente de fibule din bronz, doi cercei din metal alb, douăzeci şi şase de mărgele de forme şi culori variate din os, bronz, carneol, chihlimbar şi sticlă. Mormântul a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolul III d.Hr. Descoperirea întâmplătoare de la Şendreni reprezintă o înmormântare secundară într-o movilă mai veche.

Astfel, în Câmpia Siretului, înglobând şi confluenţa Bîrladului, au fost descoperite o necropolă cu înmormântări secundare în movilă mai veche (Tecuci) şi trei morminte sarmatice izolate, dintre care două plane (Poiana şi Focşani) şi unul reprezentând o înmormântare secundară în movilă mai veche (Şendreni).

ŞERBOTEŞTI (Jud. Vaslui)

Vatra Satului. În anul 1960 pe teritoriul satului s-a descoperit un mormânt de înhumaţie din inventarul căruia s-au păstrat următoarele obiecte: oa sabie de fier, lungă de 0,45 m, cu două tăişuri şi mânerul terminat cu inel, şi o cană din pastă cenuşie lucrată la roată. Pe baza inventarului, mormântul a fost datat în secolul III d.Hr. şi atribuit sarmaţilor.

ŞTEFĂNEŞTI (Jud. Botoşani)

Vatra târgului. În anul 1957, în curtea locuitorului Gh. Vasiliu din str. Botoşanilor, a fost descoperit, la adâncimea de 1,60 m, un mormânt de inhumaţie. Scheletul era orientat nord-sud, aşezat în poziţie chircită, culcat pe dreapta, cu braţele aduse pe abdomen şi capul orientat spre V. Din inventarul mormântului fac parte o căniţă modelată la roată din pastă fină cenuşie arsă uniform, (găsită lângă craniu) având buza pronunţată şi dreaptă în partea interioară, gâtul înalt, corp bitronconic, fundul inelar, toarta prinsă la un capăt de gât şi la celălalt de umăr, o oglindă mică de metal alb cu discul rotund şi plat, fără mâner şi fără ornament, precum şi un clopoţel din bronz de formă semisferică prevăzut în partea superioară cu o gaură prin care se trecea un fir pentru susţinerea barei pendulatorii din interior, dar care lipseşte, apoi mărgele diferite ca formă şi pastă, dintre care trei sunt de foră globulară din faianţă egipteană, cu orificiu larg şi suprafaţa ornamentată cu caneluri verticale, amulete din faianţă egipteană (doi scarabei şi o broscuţă dispusă pe un support dreptunghiular prevăzut cu un orificiu de prindere), patru ghiocuri din specia *Cypraea Tigris*, cu câte un orificiu de prindere la unul din capete, o fusaiogă bitronconică, precum şi

un obiect neprecizat a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolele I-II d.Hr.

ŞULETEA (Jud. Vaslui)

Movila Carului. În anul 1950 colectivul şantierului arheologic Poiana, condus de R. Vulpe, a efectuat o cercetare la Şuletea, explorând tumulul numit *Movila Carului*, unde s-a descoperit un mormânt de înhumaţie, sub vârful tumulului, la adâncimea de 0,60m. Scheletul, în stare de conservare bună, era întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului, cu genunchii uşor îndoiţi şi plecaţi spre stânga, orientat cu capul la VSV şi lipsit de inventar. Avându-se în vedere că în tumul au fost descoperite şi alte morminte de înhumaţie, autorul descoperirii menţionează că mormântul 1 poate să aparţină epocii migraţiilor. I. Ioniţă, luând în considerare orientarea şi poziţia scheletului din mormântul 1 de la Şuletea, îl atribuie sarmaţilor. În linii mari acest mormânt se datează în secolul III d.Hr.

SUSENI (Jud. Vaslui)

Pe un pinten de deal în preajma satului, a fost descoperit un mormânt de înhumaţie, cu prilejul

lucrărilor la terasamentul şoselei Vaslui-Bîrlad. Deşi mormântul a fost deranjat, iar cana cenuşie lucrată la roată s-a pierdut, au fost totuşi consemnate unele amănunte privind poziţia scheletului. Acesta era orientat nord-sud şi se afla întins pe spate cu mâinile în lungul corpului. Mormântul a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolul III d.Hr.

TECUCI (Jud. Galaţi)

Movila de la vest de oraş. În 1929-1921 în vederea nivelării terenului de aviaţie a fost distrusă o movilă în care au fost descoperite patru morminte de înhumaţie, cu schelete întinse pe spate, cu braţele de-a lungul corpului. Orientarea era diferită. Două morminte erau orientate nord-sud, un mormânt era orientat vest-est şi un altul est-vest. În toate mormintele s-au găsit obiecte. Astfel în trei morminte erau vase, lucrate la roată din pastă cenuşie (mormintele 1, 2 şi 3) şi anume căni aşezate lângă genunchiul stâng (mormântul 3). Mormântul 4, aparţinând unui luptător, avea ca inventar un pumnal de 0,40 m, aşezat la şoldul drept. Pe baza inventarului necropola a fost datată în perioada *La Tene III* sau chiar în timpul dominaţiei romane la Dunăre, fără să se

facă o atribuire etnică. Mai târziu, necropola de la Tecuci a fost atribuită sarmaţilor.

TRUŞEŞTI (Jud. Botoşani)

Ţuguieta. La 4 km de Truşeşti şi la 1 km de satul Măşcăteni se află Dealul Ţuguieta, unde, începând cu anul 1951, s-au efectuat săpături arheologice sistematice coordonate de M. Petrescu-Dîmboviţa.

În cuprinsul aşezării cucuteniene şi în cimitirul hallstattian s-au descoperit mai multe morminte de înhumaţie, aparţinând unui grup sarmatic. Probabil aceluiaşi grup îi aparţine şi mormântul de înhumaţie, în poziţie întinsă, orientat nord-sud, găsit în movila de pe Ţuguieta, fiind astfel descoperite în total 15 morminte (Iniţial se considerase că doar 13 morminte aparţin comunutăţilor iranofone). Mormintele sarmatice de pe Ţuguieta sunt răspândite printre spaţiile libere dintre locuinţele cucuteniene şi chiar morminte hallstattiene. Gropile mormintelor au fost observate bine. Ele au formă rectangulară cu colţurile rotunjite, cu o adâncime care variază între 0,90 m şi 1,20 m. Pereţii laterali sunt drepţi şi uneori au trepte, ca de pildă la mormântul ce cea mai mare adâncime (2,40 m). Scheletele în stare generală bună aveau

orientarea inconstantă. S-au găsit cranii deformate artificial. Scheletele erau întinse pe spate, cu braţele de-a lungul corpului. Un singur mormânt avea un braţ îndoit din cot şi mâna dreaptă adusă pe piept. În necropolă fuseseră inhumaţi maturi, adolescenţi şi copii.

Mormintele conţineau un inventar bogat. Astfel în mormântul cu craniul deformat s-au găsit trei aplice de bronz, mai multe mărgele de sticlă dintre care unele poleite cu aur, o mărgică spiralică din bronz, făcând parte dintr-un şirag purtat probabil la gât. Din alte morminte provine o fibulă de bronz, cu restortul lung şi port-agrafa prelungită, o brăţară cu capetele deschise cu corpul din bandă subţire de secţiune ovală şi cu capetele late, plate şi uşor vălurite, verigi mici, pandative şi o mărgică de sticlă. De asemenea s-au găsit cuţite în stare fragmentară, obiecte de fier nedeterminate, verigi mici de bronz, precum şi fragmente ceramice provenind dintr-un vas ceramic lucrat la roată. În mormintele cu trepte s-au găsit şi oase de cal.

În felul acesta, necropola de la Ţuguieta prin ritul de înmormântare, inventarul descoperit cât şi practicarea deformării craniene aparţine unui grup sarmatic şi datează din secolul III d.Hr., făcând parte

din grupa necropolelor plane şi cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

TUTOVA (Judeţul Vaslui)

- **Gara Tutova-mormântul sarmatic nr.1.** În primăvara anului 1988 a fost descoperit în contextul nivelării unor grinduri din lunca inundabilă a râului Bârlad, la aproximativ 2 km nord-est de Gara Tutova mormântul sarmatic nr.1, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Groapa mormântului de formă dreptunghiulară avea colţurile rotunjite şi lungimea de 1,95m iar lăţimea de 0,75m. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul spre SV, mâinile aşezate pe lângă corp şi picioarele întinse drept.

Mormântul sarmatic nr.1 cuprindea obiecte de inventar sarmatic: un bulgăre din ocru roşu descoperit în partea dreaptă a craniului; o fibulă din bronz puternic profilată (găsită pe piept, la baza sternului) având resortul bilateral format din 14 spire şi coardă exterioară susţinută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, bine conturate, dintre care unul se află spre capul arcului, iar celălalt desparte arcul de piciorul decorat cu un buton puternic pronunţat cu portagrafa trapezoidală; un inel din tablă

de gronz (găsit printre falangele mâinii stângi) având veriga cu profilul oblic, umerii converşi, şatonul oval amplasat perpendicular pe verigă cu sticlă montată de culoare albastră care depăşeşte linia superioară a acestuia; verigă spiralicăsimplă realizată din sârmă de argint găsită în dreptul gâtului, alături de altă verigă din bronz cu capetele petrecute şi înfăşurate; o brăţară confecţionată din bară de fier (găsită pe humerusul drept) cu capetele petrecute şi înfăşurate, formând un număr de patru spire; mărgele de diferite forme şi dimensiuni şi forme găsite în partea superioară a sternului, dintre care câteva sunt din faianţă egipteană de formă globulară ornamentate cu linii verticale incizate, iar câteva din sticlă de formă globulară şi cilindrică; buton de bronz de formă circulară în plan şi în formă de *umbo* în profil, găsit în zona bazinului; fragment cuţit din fier (descoperit lângă femurul drept) având limba mânerului şi vârful rupt din vechime; un braţ provenind de la o foarfecă mică din bronz descoperită lângă femurul drept.

În apropierea mormântului sarmatic nr.1, la o distanţă de 3 m nord a fost descoperit **mormântul nr.2** distrus în totalitate, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Pe lângă fragmentele de oase umane descoperite pe suprafaţa mormântului a fost găsit şi un fragment de obiect ceramic, respectiv buza unui vas sarmatic, care

prezenta urme de ardere secundară pe ambele feţe. În urma analizei fragmentului ceramic asemănător cu cel din mormântul nr.1 se poate emite ipoteza potrivit căreia mormântul sarmatic nr. 2 ar fi fost contemporan cu mormântul nr. 1.

UNŢEŞTI (Jud. Vaslui)

Unţeşti - Unirea. Pe dealul din stânga pârâului Horaeţa, săpându-se gropi de insilozare, s-a descoperit în 1958 o necropolă sarmatică plană. Din cele 11 morminte dezvelite, 10 au fost distruse. Ultimul mormânt a fost cercetat, păstrându-se resturi din schelet şi aveau scheletele orientate nord-sud, la adâncimi variind între 0,60 m şi 0,70 m şi toate având vase şi obiecte de podoabă. Astfel, numai din mormântul sarmatic salvat provin următoarele obiecte: o căniţă din pastă fină gălbuie, un cercel din sârmă de bronz, o oglindă din metal alb cu tamga, o mărgică ovală de chihlimbar, 2 mărgele tubulare din rocă, mai multe mărgele prismatico-hexagonale din sticlă roz-violacee, o perlă albă din pastă de sticlă şi o perlă din pastă de sticlă verde-albăstruie.

Tot la Unţeşti, pe acelaşi loc au mai fost descoperite alte două morminte de înhumaţie cu scheletele întinse pe spate, cu mâinile de-a lungul

corpului, orientate cu capul laVNV şi picioarele la ESE, având inventar bogat. Astfel, din **mormântul 1** provine o cană lucrată la roată, o fibulă de bronz în forma literei *D*, cu arc înfăşurat în întregime, un pumnal cu gardă inelară, aşezat în partea dreaptă. Din **mormântul 2** provin două căni de factură romană, o brăţară de bronz, deschisă, având la capete drept ornament capete de şarpe, o oglindă de meta alb, un cercel de bronz, un resort de la o fibulă de bronz şi 11 mărgele de diferite forme din sticlă de diverse culori.

Pe baza ritului de înmormântare şi a obiectelor descoperite în morminte, acestea au fost atribuite triburilor sarmatice timpurii şi datate în secolul II d.Hr.

VALEA LUPULUI (Jud. Iaşi)

Fabrica Chimică. Pe promontoriul terasei inferioare a Bahluiului, în dreptul satului Valea Lupului, s-au efectuat săpături arheologice prilejuite de construcţia fabricii de antibiotice din Iaşi. Odată cu săpăturile de pe terasa Bahluiului s-a efectuat şi cercetarea arheologică a Movilei Mari de lângă şoseaua Iaşi - Târgu Frumos. Cu acest prilej în anii 1955-1957 au fost descoperite mai multe morminte de

înhumaţie de la începutul epocii migraţiilor, datând din secolele III-IV d.Hr. şi atribuite sarmaţilor. Dintre aceste opt morminte au fost descoperite pe terasă, într-o aşezare care se datează în prima epocă a fierului, iar celelalte cinci morminte au fost găsite în mantaua Movilei Mari. În felul acesta la Valea Lupului a fost identificată o necropolă sarmatică plană şi cu înmormântări secundare în movilă mai veche. Din cele nouă morminte descoperite în 1953, prezintă o mai mare importanţă două morminte din necropola plană şi un mormânt din mantaua movilei. Din cele nouă morminte descoperite în 1953, prezintă o mai mare importanţă două morminte din necropola plană şi un mormânt din mantaua movilei. Adâncimea gropilor variază între 0,40 m şi 1,20 m. Orientarea în majoritate nord-sud, dar sunt şi schelete orientate est-vest. Astfel, unul din mormintele din necropola plană, conţinea un singur schelet de copil, orientat est-vest şi având un inventar bogat, alcătuit din doi cercei de bronz şi două brăţări de bronz. Mormântul 6 din necropola plană aparţinea unui luptător având scheletul orientat nord-sud, întins pe spate cu braţele în lungul corpului. În mormânt s-a găsit o sabie de fier, într-o teacă de lemn şi o brăţară de bronz torsionată cu un cap simplu şi altul aplatisat.

Dintre mormintele secundare din mantaua Movilei Mari se remarcă un mormânt de copil, cu scheletul întins pe spate, orientat nord-sud şi conţinând următoarele obiecte: un clopoţel ajurat, din bronz, o mărgea cilindrică colorată, o ulcică din pastă cenuşie lucrată la roată şi aşezată la cap, un vas mic tronconic din pastă cărămizie, lucrat cu mâna aşezat la picioare. Alte înmormântări secundare în mantaua movilei mai vechi conţineau schelete de copii, adolescenţi şi adulţi. Orientarea mormintelor era nord-sud, în afara mormântului 20, care avea orientare VNV-ESE. Toate mormintele conţineau câte un schelet, întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului. Ca o particularitate, apare aici aşezarea unui schelet pe un strat de cenuşă. Din inventarul mormintelor introduse în Movila Mare se remarcă vase lucrate cu mâna şi la roată, aşezate fie la cap, fie la picioare, mărgele din piatră de diferite culori şi mărgele de sticlă.

VASLUI (Jud. Vaslui)

Curţile Domneşti. În oraşul Vaslui, pe locul numit *Curţile Domneşti*, în anul 1958, au fost descoperite mai multe morminte de înhumaţie, dintre care două au fost atribuite sarmaţilor.

Mormântul 1 (datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr.) a fost descoperit la adâncimea de 0,80 m de suprafaţă, fiind parţial deranjat de taluzarea malului abrupt al carierei de nisip, neputându-se preciza dacă mormântul a avut movilă.

Groapa mormântului de formă dreptunghiulară cu colţurile rotunjite era orientată pe axa NS şi avea lungimea de 2m, iar lăţimea de 0,70 m. În colţul nord-estic al acesteia se afla un mic prag înalt cu aproximativ 0,40 m faţă de fundul gropii, iar gura gropii era puţin mai largă decât fundul acesteia. Scheletul defunctului, aparţinând unui bărbat de 40-50 de ani era orientat spre nord-sud, în poziţie întinsă pe spate, cu mâinile în lungul corpului şi capul orientat spre N.

Din inventarul acestui mormânt semnalăm două vase lucrate cu mâna, respectiv o afumătoare în formă de pahar (descoperită în partea stângă a capului), realizate din pastă neagră cu lustru galben-cenuşiu la suprafaţă, având buza orizontală mult evazată, pereţii uşor înclinaţi, fundul pat tras în afară, corpul decorat cu două brâie orizontale în relief şi o altă afumătoare miniaturală (introdusă în prima afumătoare) care avea formă tronconică, gura largă, pereţii înclinaţi spre exterior, fundul plat şi era realizată din pastă grosieră de culoare galben-cafenie la exterior, prezentând urme de fum în interior. Vasele erau aşezate la cap, pe un prag cruţat la săparea gropii,

adâncă de 0,80 m, de formă ovală. În dreptul şoldului era aşezat un pumnal de fier cu mâner simplu şi fără gardă metalică, din care nu s-a păstrat vârful şi partea superioară a mânerului, însă pe mâner şi pe lama pumnalului au fost identificate urmele plăcilor din lemn provenind de la teacă. La picioare o cană lucrată la roată din pastă fină arsă uniform de culoare cenuşie, iar în frântură o culoare brun-roşcată, prezentând decoraţii în exterior cu un ornament lustruit de linii în zig-zag între două dungi, dintre care una în relief şi alta incizată. Cana are buza uşor rotujită şi evazată, gâtul cilindric, corpul bombat, cu o uşoară turtire la mijloc, fundul inelar, toarta vasului având două şanţuri, porneşte de sub buză şi se eprijină pe umărul vasului. Din inventar mai fac parte fragmente dintr-o spirală de bronz şi o mărgică neagră mult aplatizată şi perforată, găsite între femur şi pumnal. În felul acesta se desprinde evidentă concluzia că mormântul aparţine unui luptător.

Mormântul 5, complet deranjat de un şanţ militar din cel de al doile război mondial, datează din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Mormântul nr. 5 descoperit în apropierea mormântului nr.1, a aparţinut unui copil fiind recuperate fragmente de oase reprezentând părţi din calota cranianâ, precum şi un vas lucrat cu mâna, din pastă grosieră, având suprafaţa

zgrumţuroasă şi poroasă de culoare roşie-cărămizie, cu pereţii bombaţi, de formă asimetrică, având analogii în ceramica sarmatică din necropolele timpurii descoperite în sud-vestul U.R.S.S.

La Vaslui, luându-se în considerare ritul înmormântării şi inventarul mormintelor, s-a constatat apartenenţa unei necropole sarmatice plane, datând din secolul II d.Hr. şi aparţinând roxolanilor, care au pătruns pe teritoriul Moldovei, la vest de Put, conveţuind cu populaţia dacică autohtonă.

VLĂSINEŞTI (Jud. Botoşani)

La Odae. În 1961, în aria satului Vlăsineşti au fost descoperite opt morminte de înhumaţie. Săpăturile de salvare efectuate au permis să se constate că unele din morminte aveau orientare nord-sud, scheletele erau întinse pe spate, cu capul spre N, mâinile fiind aşezate de-a lungul corpului şi picioarele întinse drept. Unele cranii erau deformate artificial. Potrivit afirmaţiei lui Gh. Bichir, este posibil ca toate cele opt morminte de la Vlăsineşti, descoperite într-un spaţiumai mic de 20 km să fi făcut parte dintr-un tumul nivelat de localinci datorită lucrărilor agricole şi apoi distrus în contextul extragerii pământului pentru construirea digului «Iazului Nou». Potrivit afirmaţiilor

lui Gh. Bichir care a cules informaţii despre mormintele sarmatice de la Vlăsineşti, nu toate cele opt schelete au fost orientate pe axa N-S, după cum specificase Gr. Foit, care nu participase la dezvelirea nici unui mormânt. Ca inventar se amintesc căniţe modelate la roată din pastă fină de culoare cenuşie arsă uniform: una având înălţimea de 12,3 cm, diametrul gurii de 5,2 cm, diametrul maxim de 9,5 cm, buza uşor evazată şi îngroşată, gâtul cilindric, corpul bitronconic, uşor bombat, fundul inelar, toarta prinsă la un capăt de gâtul vasului şi cu celălalt de umăr, prezentând pe gât un decor cu o canelură în relief paralelă cu buza la nivelul la care este prinsă partea superioară a toartei, iar la nivelul inferior cu un motiv paralel cu primul, format dintr-o şănţuire puţin adâncită, iar la 1 cm deasupra şănţuirii se observă un decor lustruit în formă de val cu bucle neregulate, uneori rotunjite şi alteori în unghi cu diferite deschideri; alta cu înălţimea de 15,4 cm, diametrul gurii de 13,2 cm, diametrul maxim de 13,2 cm, buza puternic evazată, gâtul larg şi înalt, corpul bombat, fundul inelar, toarta supraânălţată, prezentând o şănţuire pe mijloc şi legând partea de sub buză cu umărul cănii, fiind decorată cu linii verticale paralele ce pornesc de sub buză şi se opresc pe umăr; altă cană are înălţimea de 17,5 cm, diametrul gurii de 11 cm, diametrul maxim de 14 cm, buza evazată şi pronunţată,

gâtul larg şi înalt, corpul bombat, fundul inelar, toarta (prezentând o şănţuire pe mijloc) lega partea de sub buză cu umărul cănii şi era lustruită şi decorată cu linii verticale paralele ce pornesc de sub buză şi se opresc pe umăr şi sunt prezente şi pe gât; fragmente din două căni. Alte piese de inventar descoperite în mormântul nr. 1 au fost: două vase lucrate cu mâna, dintre care unul (realizat din pastă grosieră de culoar ecenuşie arsă neuniform) are buza evazată, gâtul scurt, corpul globular, fundul rotunjit şi dimensiunile de 9 cm – diametrul maxim al corpului şi 5 cm – diametrul gurii; un vas de mici dimensiuni cu buza uşor evazată şi rotunjită, gâtul înalt, corpul bitronconic cu diametrul maxim situat în partea de mijloc a corpului, fundul plat şi dimensiunile de 8,1 cm – înălţimea, 8 cm – diametrul maxim al corpului şi 5 cm – diametrul gurii. Unele obiecte au fost găsite mai sus decât scheletele, ceea ce duce la presupunerea că gropile mormintelor au avut praguri, pe care erau depuse ofrande. S-au găsit perle naturale de dimensiuni reduse, fără luciu, fragmente de oglindă metalică, de factură sarmatică sau nord-pontică, precum şi fragmente de obiecte de metal nedeterminate. Pe baza inventarului mormintelor, poziţiei scheletelor şi a practicării deformării artificiale a craniilor, necropola a fost atribuită sarmaţilor şi datată de Gr. Foit în secolul III d.Hr., însă mai sigură este datarea acestui mormânt în

a doua jumătate a sec. I d.Hr., după cum propunea Gh. Bichir.

Harta descoperirilor sarmatice timpurii din spaţiul est-carpatic (sec. I î.Hr.-sec. I d.Hr.): 1. Barboşi, 2. Cândeşti-Vrancea; 3. Tecuci; 4. Ţepu; 5. Poiana-Tecuci; 6. Tutova; 7. Bârlad; 8. Giucani; 9. Răcătău; 10. Vaslui; 11. Piatra Şoimului; 12. Ştefăneşti; 13. Vlăsineşti; 14. Lencăuţi; 15. Hăncăuţi; 16. Cuconeştii Vechi; 17. Văratic; 18. Dumeni; 19. Costeşti; 20. Duruitorii Noi; 21. Bezeni; 22. Costeştii Noi; 23. Bursuceni; 24. Codru Nou; 25. Cobusca Veche; 26. Grădiştea; 27. Semenovca; 28. Tvardiţa; 29. Cazaclia; 30. Zărneşti; 31. Taraclia I; 32. Taraclia II; 33. Belolesie; 34. Turlachi; 35. Mihailovca; 36. Holmskoe; 37. Mologa II; 38. Gluboca; 39. Plavni; 40. Ostriveţ.

Tipar digital realizat la:

EDITURA ŞI TIPOGRAFIA PIM
Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt nr. 4, Iaşi – 700497
Tel.:0730.086.676; Fax: 0332.440.730
E-mail: editura@pimcopy.ro
www.pimcopy.ro